

X 7,15a

IGU INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE
EDVARDA KARDELJA V LJUBLJANI

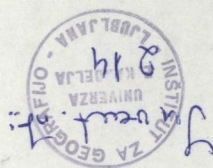
MANJ RAZVITA OBMEJNA OBMOČJA ZAHODNE SLOVENIJE

dr. Mirko Pak

dr. Marijan Klemenčič

Ljubljana, oktober 1983

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE EDVARDA KARDELJA V LJUBLJANI

**URP 5.3.1. USMERJANJE DRUŽBENEGA IN EKONOMSKEGA RAZVOJA
SRS IN SFRJ**

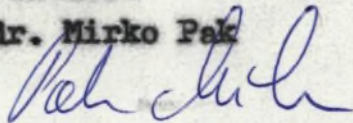
**PS 5.3.2.13. Socialnogeografska in političnogeografska
diferenciacija slovenskega etničnega ozemlja**

1. Tematski sklop: Regionalni razvoj

1.5. MANJ RAZVITA OBMEJNA OBMOČJA ZAHODNE SLOVENIJE

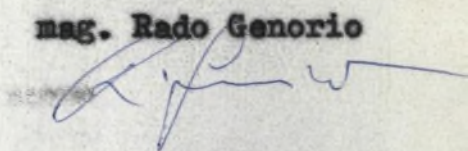
Nosilec:

dr. Mirko Pač

Direktor:

mag. Rado Genorio

Ljubljana, oktober 1983

Nosilec naloge: dr. Mirko Pak

Avtorja teksta: dr. Mirko Pak
dr. Marijan Klemenčič

Sodelavci: dr. Marijan Klemenčič
Ivo Piry
Jurij Senegačnik

Kartografske priloge: Božena Antonič

U V O D

IZHODIŠČA IN NAMEN RAZISKAVE

V preteklosti opravljene geografske in tudi druge bolj ali manj kompleksne prostorske raziskave nekaterih območij ali samo posameznih prostorskih elementov v SR Sloveniji so odprle vrsto vprašanj in problemov o njenem regionalnem razvoju. Pospešen družbeno - gospodarski razvoj pa je sproti prinašal nove kvantitativne in kvalitativne spremembe, kar je narekovalo potrebo po podrobnejši kompleksni geografski proučitvi nekaterih območij, katerim je bilo že v preteklosti posvečeno nadpovprečno geografsko zanimanje. Tako je Inštitut za geografijo Univerze hkrati s proučevanjem severovzhodne Slovenije pristopil tudi h kompleksnejši obravnavi zahodnih obmejnih predelov v SR Sloveniji. V večletno raziskovanje so bila pod naslovom "Manj razvita obmejna območja Zahodne Slovenije" spočetka vključene občine Tolmin, Nova Gorica in Sežana, kasneje pa je bilo raziskovanje razširjeno še na nekatere druge občine Zahodne Slovenije. (1) Raziskava je v celoti zajela osem občin: Ajdovščino, Idrijo, Izolo, Koper, Novo mesto, Piran, Sežano in Tolmin. Meje obravnavanega območja potekajo torej po občinskih mejah in zlasti na severu ne vključujejo vsega, kar bi se sem moglo uvrstiti. To velja za občino Jesenice, kjer ozek poseljen in gospodarsko aktiven pas nad Jesenicami pravzaprav gravitira skupaj s samim občinskim središčem proti Ljubljani. Tudi po Ilešičevi regionalizaciji se obravnavane občine v celoti uvrščajo v Zahodno ali Primorsko Slovenijo, kamor občina Jesenice ne sodi. (2) Iz te regionalne opredelitve v raziskovanje nista bili vključeni občini Ilirska Bistrica in Postojna, ki nimata cele vrste ostalih občinam Zahodne Slovenije skupnih značilnosti.

Ob osnovnem namenu kompleksnega geografskega proučevanja, so bili že spočetka v njegovo ospredje postavljeni dejavniki, ki v celotnem območju in njegovih posameznih predelih še posebej

izstopajo pri usmerjanju regionalnega razvoja: oddaljenost od republiškega in gospodarskega središča, obrobnost, nerazvitost in izredno pestra naravnogeografska struktura, pri kateri relief nedvomno izstopa. K temu je treba prišteti še potresne posledice ter specifične pokrajinske in gospodarske razlike znotraj obravnavanega območja in občin samih.

Sam koncept večletne raziskovalne naloge je namenil posebno pozornost vodilnim elementom geografskega proučevanja regionalnega razvoja: prebivalstvu, kmetijstvu, industriji, infrastrukturi /šolstvo, oskrba, obrt/ ter centralnim naseljem v njihovih sestavinah in v medsebojni soodvisnosti pri oblikovanju regionalnega razvoja in regionalne strukture. Ob tem pa so bili upoštevani za nekatere predele obravnavanega območja posebni razvojni dejavniki kot tranzitnost, turizem in obmejnost, ki so bili v nekaterih predhodnih raziskovanjih že podrobneje osvetljeni. (3,4)

Metodologija in potek raziskovanja

Metodologija je bila spočetka podobna metodologiji proučevanja severovzhodne Slovenije, kasneje pa je bila glede na razpoložljive podatke in potres 1976 leta dopolnjena in prilagojena novim potrebam in možnostim. Pri tem so bile upoštevane obstoječe geografske teorije o oblikah regionalnega razvoja, pri čemer je bilo potrebno posebno pozornost posvetiti opredelitvi razvojne stopnje podeželja v Zahodni Sloveniji. Izhajali smo iz spoznanj o stopnji in oblikah preobrazbe slovenskega podeželja iz agrarne v industrijsko družbo. Ta osnovni premik postavlja podeželje v povsem nov položaj, oziroma močno spreminja način prostorskega organiziranja sfer dejavnosti /kmetijstva, poselitve itd./. Ker je ta proces preobrazbe bolj ali manj zaključen, že lahko ugotavljamo pomanjkljivosti v razvoju podeželja, kakršnega zahteva sodobna družba.

Za naraven razvoj podeželja mora le-to izpolnjevati zahteve sodobne družbe po zadovoljevanju osnovnih življenjskih funkcij: bivanja, dela, izobraževanja, oskrbe, rekreacije, zdravljenja itd. Družbene dejavnosti, ki so nosilci omenjenih funkcij, se manifestirajo v pokrajini z razmestitvijo naselij, proizvodnih obratov, ustanov itd. na način, ki ga običajno obravnavamo kot omrežje.

Pokrajino moramo obravnavati s treh vidikov:

- družbe /njene strukture, delovnega potenciala, gibanja, motivov/;
- kvalitete prostora /gospodarska dejavnost, socialna in gospodarska infrastruktura/;
- naravnih virov /relief, kvaliteta prsti, vodne razmere itd./.

Glede na obsežnost, izredno naravno in družbenogeografsko pestrost obravnavanega območja ter vrsto drugih tehničnih in vsebinskih problemov raziskave ni bilo mogoče izvesti v okviru popolne podrobne regionalne analize, kar tudi ni bil njen cilj. Posamezni predeli in elementi so zato bolje obdelani, v posameznih fazah raziskovanja pa smo obravnavano območje širili od tolminske občine na začetku do občin Piran, Izola in Ajdovščina, ki smo jih vključili v tretji fazi in do vključitve občine Idrija, ki je razen v obmejnosti, podobna ostalim občinam.

V prvi fazi je bilo treba na osnovi obstoječe strokovne literature ovrednotiti dosedanja spoznanja regionalnega razvoja in jih ovrednotiti z analizo socialno-ekonomskega stanja celotnega območja ob uporabi teoretičnih osnov proučevanja tolminske občine.(5)

V drugi fazi smo posvetili pozornost posameznim izstopajočim regionalnim pojavom na ožjih območjih (Zgornje Posočje, Kambreško, Goriška Brda, Spodnja Vipavska dolina/. Na tej osnovi je bilo lažje opredeliti širše regionalne procese.

Le te smo skušali v tretji fazi zajeti na dva načina:

- z objektivno analizo kvalitete opremljenosti prostora preko analize obstoječe regionalne strukture in
- z ugotavljanjem odnosa prebivalcev do okolja.

V prvem primeru smo evidentirali in proučili omrežje posameznih prostorskih dejavnosti /obrta, trgovine, šolstva, kmetijstva/, ter njihove učinke na celotno regionalno strukturo. V drugem primeru je bilo izvedeno anketiranje prebivalcev glede primerčnosti obstoječe regionalne strukture in poselitve. Pri izpeljavi te ankete smo se že vnaprej zavedali njenih pomanjkljivosti-subjektivizma, vendar so nam na drugi strani posredovale večkrat zanimive in pomembne informacije o počutju prebivalcev v domačem okolju, o njihovih zahtevah in načinu reagiranja. Vrednost teh podatkov je taka, da jih ni mogoče objektivizirati, so pa predstavljali pomemben pripomoček pri obravnavanju vseh elementov okolja.

Rezultati tega dela so bili predstavljeni v obsežnem elaboratu, opremljenim s številnimi kartami.(1)

Zadnje obdobje raziskovanja pa je bilo namenjeno vključevanju popisnih podatkov prebivalstva leta 1981, podrobnejšemu ovrednotenju in sintetskemu prikazu posameznih elementov regionalnega razvoja /kmetijstvo, industrija, obrt, trgovina/ in sintezi. Glede na to, da so bili predhodni rezultati v obsežnem zgoraj navedenem elaboratu, v katerem je bilo zlasti kmetijstvo obsežno obdelano, že predstavljeni, so ob upoštevanju predhodnih rezultatov v tem elaboratu podani predvsem rezultati zadnje faze raziskave.

NEKATERE OSNOVNE POKRAJINSKE ZNAČILNOSTI OBRAVNAVANE POKRAJINE

Obravnvano območje sega od Vršiča na severu do republiške meje na jugu, njegov obseg v smeri vzhod-zahod pa je mnogo manjši. V teh mejah obsega sila različne pokrajinske enote, ki nudijo tudi močno različne pogoje za poselitev, gospodarstvo in domala vse druge dejavnosti. Po Ilešičevi regionalizaciji pa obsega v okviru Zahodne ali Primorske Slovenije tri osnovne enote: Posočje, Primorsko kraško zaledje in Koprsko Primorje.

Posočje obsega Soško dolino od najvišjih alpskih /Bovško/, do predalpskih /Tolminsko/ predelov, ter predalpsko submediteranskih krajev ob srednji Soči /Kanalsko/. Na jugu prekinja ta pretežni hribovit in še zlasti zelo strm svet Vipavska dolina, ki zajema velik del občine Nova Gorica in večino občine Ajdovščina. Ves hriboviti svet z ozkimi dolinami premore izredno malo ravnega sveta primerne za poselitev in gospodarske dejavnosti, sam potek dolin pa pogojuje tudi veliko odročnost obsežnih predelov. Zato tukaj za kmetijstvo nikoli niso bili ugodni pogoji, kar se je že zgodaj odražalo v gospodarski zaostalosti in močni depopulaciji, ki je dosegla marsikje že stopnjo praznenja. Tolminska občina s permanentnim nazadovanjem števila prebivalstva je z 22 preb./km² izredno redko naseljena. Edino Goriška Brda nudijo tukaj pogoje za intenzivno kmetijsko gospodarstvo, ki pa je tudi omejeno na manjše območje zaradi prometne odročnosti, ki bo omiljena z izgradnjo nove ceste do Nove Gorice preko italjanskega ozemlja.

Celotno to območje je bilo po II. svetovni vojni odrezano od svojega nekdanjega središča, ki ga nadomešča Nova Gorica in prerašča po svoji funkciji v mezoregionalno središče višje stopnje. V tranzitni funkciji gravitirajo sem vsi ostali predeli SR Slovenije in tudi Jugoslavije. Ta funkcija se bo z nadaljnjo izgradnjo prometnih naprav in načrtovano industrijsko zono, še okrepila.

Primorsko kraško zaledje obsega predvsem matični kras, močno razgiban kraški svet, gospodarsko vedno nerazvit in slabo poseljen. V vseh svojih dejavnostih je v preteklosti gravitiral h Trstu. Nova meja je to območje močno prizadela z industrializacijo večjih središč izven pokrajine se je tukaj močno uveljavilo odseljevanje. Posamezni predeli Krasa sodijo med naše najmanj razvite predele, kjer se stalno krči tudi že tako skromna, z naravnimi dejavniki močno omejena obdelovalna površina. Več gospodarske živahnosti je sem prinesla prometna in trgovinska dejavnost povezana s prekomejnim prometom.

Koprsko primorje, najbolj submediteransko in zares primorsko pokrajino Slovenije lahko razdelimo na dva dela, na obalno območje koncentracije vseh dejavnosti in človeka ter na flišna Koprška brda, strmo in prometno slabo povezano flišno gričevj, ki sodi med najbolj depopulaciji podvržene predele celotnega obravnavanega območja. Depopulacija je bila tukaj močno pospešena z odselitvijo Italjanov 1954 leta, ko so bile opuščene obsežne obdelane kulturne terase, ki kasneje večinoma niso bile nikoli več obdelane.(6)

Podobno kot pri Novi Gorici, se je tudi v Koprskem primorju, kjer je makroregionalno središče Trst zamenjal Koper, izvršila izredno močna polarizacija, koncentracija vseh dejavnosti in prebivalstva ob obali, ter praznenje in nazadovanje v notranjosti. Turistična, prometna in industrijska funkcija so to v tem predelu še poglobili.(7)

Celotno obravnavano območje nudi specifične in v prostorskem pogledu izredno različne gospodarske pogoje. Ob tem pa leži to območje še ob meji in ob morju, kar število razvojnih dejavnikov še povečuje. Gospodarsko sodelovanje z Italijo in z EGS prinaša v to območje nove razvojne dejavnike, ki ga še močneje vključujejo v mednarodno delitev dela, kakor tudi Jugoslavije in Slovenije.

Izjemna koncentracija dejavnosti v obmejnem obalnem območju pospešuje gospodarski razvoj, ki je vezan na najbolj vitalne predele območja. To razvojne razlike povečuje, kajti obsežni obrobni predeli v katere izredno počasi in z veliko zamudo prodirajo učinki tega razvoja predvsem v vseh oblikah industrializacije še nadalje^e zaostajajo. Ta prostorska dvojnost v razvoju se kaže v vseh elementih regionalnega razvoja od poselitve in prebivalstvene vene strukture, pa do vseh gospodarskih elementov, prometa in turizma kakor tudi v urbanizaciji in izkoriščanju zemljišča na sploh.

GOSPODARSKO-GEOGRAFSKI ELEMENTI REGIONALNEGA RAZVOJA

U v o d

Elementi in dejavniki gospodarskega razvoja so bili že navedeni v globalnem gospodarskem razvoju pa so bili vedno v ospredju obmejnosti, obrobnost in oddaljenost, ki so ob večinoma negativnih naravnih razmerah zaviralni dejavniki. Na drugi strani pa so turizem in tranzitna funkcija, v časovno in prostorsko omejenem obsegu pa tudi meja in v reliefno najbolj ugodnih predelih tudi naravne razmere pospeševalni gospodarski dejavniki. Znotraj celotnega območja so velike razvojne razlike že med samimi občinami, še veliko večje pa med posameznimi predeli znotraj občin. Leta 1980 je bil narodni dohodek na prebivalca nad slovenskim povprečjem v občinah Izola, Koper, Nova Gorica in Piran, ki predstavljajo gospodarsko bolj razvito skupino občin, medtem ko ostale štiri občine zaostajajo za republiškim povprečjem, še posebej močno občina Tolmin s svojo tradicionalno gospodarsko zaostalostjo. (8,16)

Pomen industrije kot osnovnega razvojnega dejavnika, se prav v vseh osmih občinah potrjuje le deloma. Bolj razvite so namreč občine z bolj razvitimi nekaterimi drugimi dejavnostmi, med katerimi promet, gostinstvo, turizem in trgovina izstopajo. Tabela na naslednji strani nam na primeru deleža narodnega dohodka občin od celotnega narodnega dohodka SRS za gospodarsko najbolj pomembne panoge pokaže naslednje:

Občine	Skupaj	Industrija rudarstvo	Trgovina	Gostinst- vo turizem	Promet in osebne s.
	%	%	%	%	%
Ajdovščina	1,0	1,0	0,7	0,8	1,3
Idrija	0,8	0,4	0,4	0,6	1,1
Izola	0,7	0,7	0,4	1,2	0,9
Koper	2,5	1,5	3,9	2,8	8,2
Nova Gorica	3,2	3,1	3,2	2,6	3,0
Piran	1,1	0,2	7,8	10,6	7,1
Sežana	1,2	0,9	1,8	1,8	1,4
Tolmin	0,7	0,9	0,6	1,1	0,1

Iz navedenega se jasno vidi na splošno skrbomen delež industrije in visok delež trgovine, gostinstva in turizma ter prometa, ki v razvitejših občinah odločilno vpliva na višino narodnega dohodka in njihovo splošno razvitost.

Znotraj občin pa obstoji izrazita razvojna polarizacija, ki pri gospodarstvu in poselitvi še posebej izstopa. To je posledica preskromne razvitosti občinskih središč kot vodilnih gospodarskih središč in razvojnih polov, slabe razvitosti in pomanjkanja sekundarnih središč ter velike gospodarske pasivnosti podeželskih območij. Zato se že v neposredni bližini občinskih središč začnajo povsem nerazviti predeli.

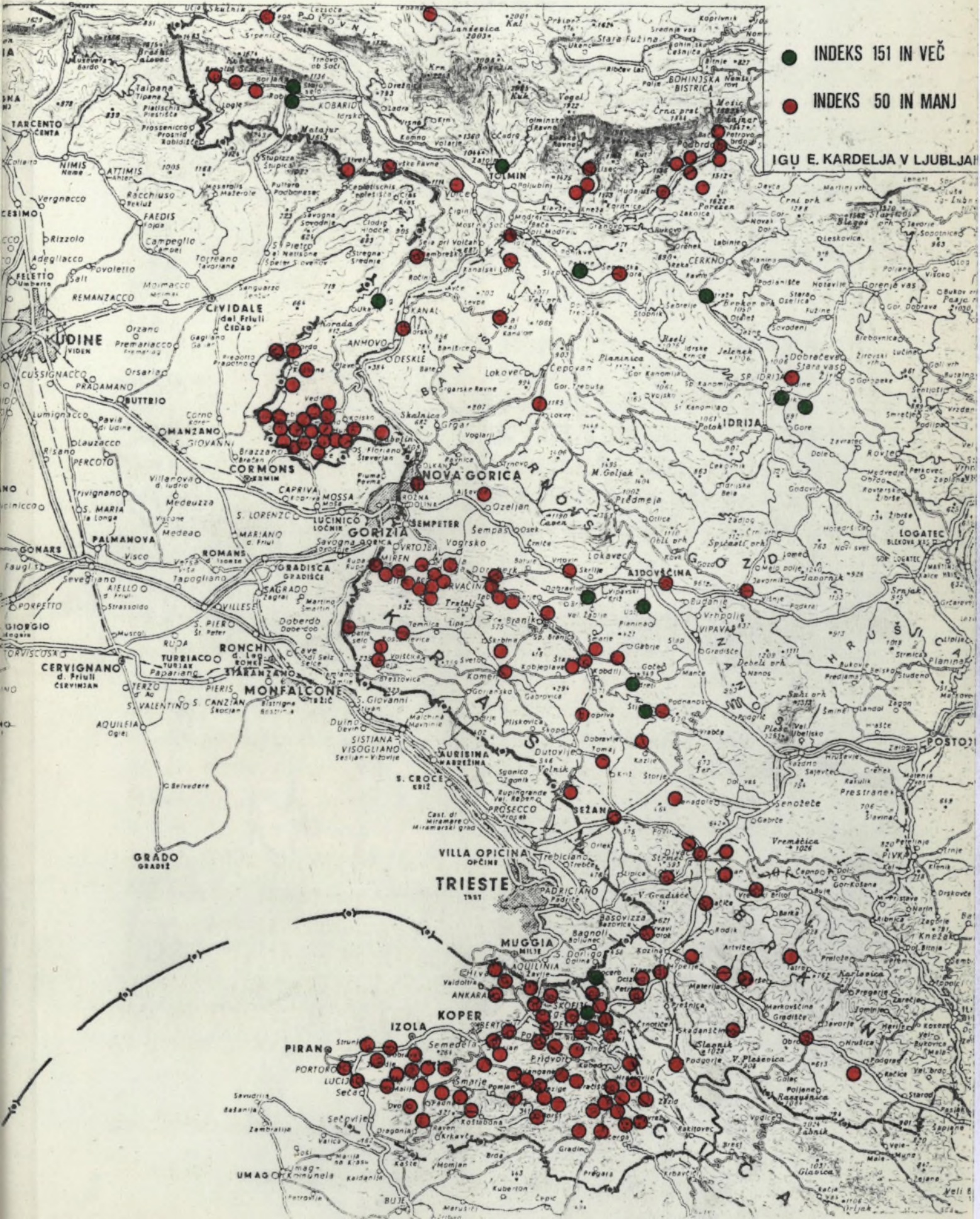
To potrjuje spoznanja, da posamezna središča ne morejo sama zagotoviti skladnega regionalnega razvoja, pač pa da je potrebno skrbeti za razvoj večjih pokrajinskih enot. Mesta kot razvojna središča le redko kdaj lahko vršijo nalogo nosilcev skladnega regionalnega razvoja, predvsem zaradi običajno premajhne vsestranske razvitosti ter oddaljenosti, ki lahko vpliv posameznih centralnih funkcij povsem oslabi.

FUNKCIJA INDUSTRIJE V REGIONALNEM RAZVOJU

Elementi za analizo industrije in dnevne migracije industrijske

ZAHODNA SLOVENIJA : KRAJI Z NADPOVPREČNIM PORASTOM IN ZMANJŠANJEM ŠTEVILA GOVEDA 1971-1981

- INDEKS 151 IN VEČ
- INDEKS 50 IN MANJ

IGU E. KARDELJA V LJUBLJANI

delovne sile so bili zbrani po podjetjih leta 1978. Zbrani so bili podatki za okrog 80% vseh industrijskih obratov v katerih je okrog 90% vseh industrijskih delovnih mest v obravnavanem območju. Tolikšen odstotek informacij omogoča realno prostorsko analizo industrije in dnevne migracije industrijske delovne sile, otežkoča pa primerjavo s kompletnimi podatki za leta 1953, 1961 in 1971. Kartografska predstavitev industrije pa zajema vse industrijske obrate.

Med letoma 1961 in 1978 se je število industrijskih obratov povečal za 346% od 62 na 274, število v industriji zaposlenih pa za 157% od 14.945 na 38.458, dokaj različno po strukturi in prostorski razvrstiti /Tabela 1 in 2/. Ob tem pa se je močno povečalo število naselij z industrijo in izboljšala se je njena struktura, ki pa še vedno ni zadovoljiva in ima mnogokje bolj ali manj monostrukturalni značaj, kar tudi zavira njen nadaljnji razvoj.

Do leta 1978 se je po povečanju števila industrijskih obratov in zaposlenih v industriji le ta tudi močno prestrukturirala. Izredno močno se je povečalo število obratov elektrogospodarstva, kovinske industrije, kemične industrije in tekstilne industrije, ki se je naslonila na lokalne surovine. Zaradi prestrukturiranja se je spremenilo tudi razmerje med zaposlenimi v posameznih industrijskih panogah. Močno se je povečal odstotek zaposlenih v kovinski in elektrotehnični industriji. Zmanjšalo se je število zaposlenih v barvni metalurgiji zaradi ukinitve proizvodnje živega srebra v Idriji.

Izredno velike spremembe je doživelo omrežje industrije. Število industrijskih obratov se je regionalno sicer močno povečalo in so industrijske obrate pridobili tudi manjši kraji, med katerimi jih po Kokoletovi klasifikaciji kar 30% nima niti značaja centralne

Tabela 1: ŠTEVILO ZAPOSLENIH V INDUSTRIJI 1961

Vrsta ind.	Ajdoščina		Idrija		Izola		Koper		Nova Gorica		Piran		Sežana		Tolmin		Skupaj	
	absol.	rel.	absol.	rel.	absol.	rel.	absol.	rel.	absol.	rel.	absol.	rel.	absol.	rel.	absol.	rel.	absol.	rel.
1									54	2,6	207 ^{*2}	17,5	91 ⁺²	9,1			392	2,6
2																		
3			1035	65,6													1035	6,9
4											320	27,0			35	2,8	355	2,4
5	86	5,7					2087	82,5	192	5,3	430	36,2	3	1,0	245	17,3	3029	20,2
6			197	12,3					239	6,6			31	31,0			746	5,0
7											142	12,0					142	1,0
8					63	2,8			175	48,1			146	14,6	40	3,2	1999	13,4
9	612	40,9	346	21,9	85	3,7	168	6,6	748	20,6					338	27,2	2297	15,4
10																		
11	459	30,6			50	2,2							234	23,4	428	34,4	1171	7,8
12									420	11,5					103	8,3	523	3,5
13	341	22,8			1455	64,0			55	1,5	87	7,3	59	5,9	85	6,8	2082	19,9
14					620	27,3	275	10,9	139	3,8			150	15,0			1184	7,9
Skupaj	1498	10,0	1578	10,6	2273	15,2	2530	16,9	3637	24,3	1186	7,9	999	6,8	1244	8,3	14945	100,0

*1 - premogovnik

+2 - premogovnik

1 - elektrogospodarstvo, 2-črna metalurgija, 3-barvasta metalurgija, 4-industrija nekovin, 5-kovinska industrija in ladjedelništvo, 6 - elektrotehnična industrija, 7 - kemična industrija, 8-industrija gradbenega materiala, 9-lesna industrija, 10-celulozna in papirna industrija, 11-tekstilna industrija, 12-industrija usnja in obutve, 13-živilska industrija, 14-grafična in neomenjena industrija.

Tabela 2: ŠTEVILO ZAPOSLENIH V INDUSTRIJI 1978 PO OBČINAH

Vrsta ind.	Ajdovščina		Idrija		Izola		Koper		Nova Gorica		Piran		Sežana		Tolmin		Skupaj	
	absol.	rel.	absol.	rel.	absol.	rel.	absol.	rel.	absol.	rel.	absol.	rel.	absol.	rel.	absol.	rel.	absol.	rel.
1	33	0,8	22	0,6	5	0,2	167	2,8	454	3,2	6	1,0	227	7,2	131	3,9	1050	2,7
2	67	1,6															67	0,2
3			279	7,5													279	0,7
4									143	1,1	172	27,4	178	5,4			485	1,3
5	621	14,6	700	18,9	550	17,9	3905	64,9	3078	22,0	116	18,5	917	28,8	794	23,4	10806	28,0
6			2004	54,0	12	0,4			1831	13,0			621	19,6	1067	31,5	5585	14,4
7					196	6,4	497	8,3	792	5,6	8	1,3	88	2,8	132	3,9	1713	4,5
8							122	2,0	2742	19,5			150	4,7	15	6,4	3029	7,9
9	766	18,0	442	12,0	261	8,5	253	4,2	2323	16,5			271	8,5	279	8,2	4651	12,1
10							37	0,6									37	0,1
11	855	20,1	204	5,5	55	1,8			587	4,2			484	15,3	629	18,5	2814	7,3
12	113	2,7							946	6,7					162	4,8	1221	3,2
13	1798	42,2	56	1,5	767	24,9	848	14,1	1005	7,1	324	51,6	244	7,7	183	5,4	5225	13,6
14					1222	39,9	186	3,1	137	1,1	1	0,2					1546	4,0
Skupaj	4253	11,1	3707	9,6	3868	8,0	6815	15,6	14204	36,5	627	1,6	3172	8,2	3392	8,8	38458	100,0

1 - elektrogospodarstvo, 2-črna metalurgija, 3-barvasta metalurgija, 4-industrija nekovin, 5-kovinska industrija in ladjedelništvo, 6 - elektrotehnična industrija, 7-kemična industrija, 8-industrija gradbenega materiala, 9-lesna industrija, 10-celulozna in papirna industrija, 11-tekstilna industrija, 12-industrija usnja in obutve, 13-živilska industrija, 14-grafična in neomenjena industrija.

ali subcentralne vasi.(9) Glavna koncentracija je bila usmerjena v največja centralna naselja ter pri Novi Gorici in Kopru tudi v sosednja naselja z večjim številom večjih industrijskih obratov. To pomeni povečano industrijsko in hkrati gospodarsko koncentracijo ter istočasno tudi polarizacijo, kar odseva tudi omrežje dnevne migracije delovne sile.

Leta 1979 je bilo v različno velikih industrijskih središčih naslednje število delovnih mest:

v 6 naseljih z nad 2000 ind.del.mesti	20.424 zap.ali	53,1%
v 4 naseljih z 1000-2000 ind.del.mesti	6.324 zap.ali	16,4%
skupaj v 10 naseljih z nad 1000 delm.	26.743 zap.ali	69,5%
v 5 naseljih z 500-1000 ind.del.mesti	3.553 zap.ali	9,2%
skupaj v 15 naseljih z nad 500 del.m.	30.301 zap.ali	78,8%
v naseljih z manj kot 500 ind.del.mesti	8.184 zap.ali	21,2%

Koncentracijo industrije ~~in~~ industrijskih delovnih mest v velikih središčih, predvsem v območju obeh mezoregionalnih središč Nove Gorice in Kopra - Izole, potrjuje tudi velikost industrijskih obratov. Ti so veliko večji v velikih in večjih središčih kot v manjših naseljih. V naseljih z do 100 industrijskimi mesti je povprečno zaposlenih le 35 delavcev v enem industrijskem obratu. Skupno pa je v naseljih z do 500 industrijskimi delovnimi mesti kar 73,8% zaposlenih. Večina jih leži okrog 10 km oddaljeno od občinskih središč in tako obrobajo in dopolnjujejo večje industrijske kraje. Relief in s tem povezana prometna dostopnost sta važen dejavnik oblikovanja omrežja takozvanih sekundarnih industrijskih krajev.

V regionalni strukturi industrije so med občinami precejšnje razlike. Največje povečanje je bilo v novogoriški občini kjer se je število obratov povečalo od 11 na 76 med leti 1961-1978, število zaposlenih pa še močnejše in je doseglo kar 36,5% industrijskih delovnih mest v obravnavani regiji. V Novi Gorici

In njeni neposredni bližini je največja koncentracija industrije in je tudi najbolj polistrukturna z močnim deležem elektro in kovinske industrije, gradbenega materiala ter lesne in živilske industrije.

S precejšnjim zaostankom je na drugem mestu koprška občina s povečanjem števila obratov od 6 na 52 in zaposlenih za več kot 100%. Ob tem pa je kar 75% delovnih mest v Kopru, skupaj z Dekani in Bertoki pa kar 95%. Tolikšna koncentracija industrijskih delovnih mest je samo še v sosednji izolski občini. Ta industrijska koncentracija presega 7000 delovnih mest in pomeni resen problem tudi razvoju turističnega gospodarstva ter pri izrabi že takopre-zasedenega nižinskega obalnega pasu. (7)

Občina Ajdovščina s četrtim največjim industrijskim središčem obravnavanega območja je povečala število obratov od 5 na 37, delovnih mest pa za več kot 200%. Podobno povečanje beležita tudi občini Sežana in Tolmin, pri katerih pa gre vendarle za disperzno industrializacijo brez prevelike koncentracije industrijskih delovnih mest v občinskih središčih. To je zlasti pri Tolminu pogojeno z večjimi razdaljami, s tradicionalno razvitostjo Kobarida in Bovca ter z večjim številom središč z okrog 300 zaposlenimi.

V idrijski občinise je število industrijskih obratov povečalo od 4 na 27, delovnih mest pa nad 100%. Tukaj relief povsem onemogoča naselitev industrije v večjem številu naselij, zato je vsa osredotočena v štirih.

V vseh občinah se je ob številu industrijskih obratov, industrijskih delovnih mest in krajev z industrijo, povečalo število industrijskih panog. Opazno je tudi prestrukturiranje, ki gre na račun zmanjšanja deleža tradicionalnih industrijskih panog pri katerih je bila na prvem mestu lesna industrija in močnega povečanja deleža elektro in kovinske industrije. Odpiranje dislociranih industrijskih obratov je k temu nedvomno precej prispevalo.

Razmestitev industrije kaže model, ki je podoben prebivalstvu in še posebej koncentracijo v večjih središčih.

	Občinska središča	Regionalna središča	Ostala naselja
Število ondustr. obratov 1961	29 46,8%	14 22,8%	19 30,6%
Število ondustr. obratov 1978	135 48,7%	51 18,4%	91 32,9%
Število industr. delov.mest 1961	9906 66,3%	1731 11,6%	3308 22,1%
Število industr. delov.mest 1978	17.943 46,6%	9493 24,7%	11.022 28,7%

Močna koncentracija v občinskih središčih je bila vedno prisotna, še posebej če prištejemo tista industrijska delovna mesta v sosednjih naseljih Nove Gorice in Kopra, ki pravzaprav predstavljajo mestno industrijo in je v njih tudi prevladujoč delež zaposlenih iz mesta. Tako so na drugi strani obsežna območja, ki zaradi težke dostopnosti prebivalcev ne omogočajo zadovoljive zaposlitve v industriji.

Seveda so precejšnje tudi razlike med udeležbo posameznih industrijskih panog v treh kategorijah naselij. Leta 1961 so po številu zaposlenih v njih prednjačile naslednje industrijske panoge:

	Občinska središča	Regionalna središča	Ostala naselja
kovinska industrija	22,5%	17,6%	
industrija gradb.mat.		18,7%	45,9%
lesna industrija	18,4%	12,7%	
industrija usnja in obut.		24,7%	
živilska industrija	19,3%		
Leta 1978:			
kovinska industrija	30,6%	32,2%	20,5%
elektrotehnična industr.		37,4%	
industrija gradb.mat.			24,4%
živilska industrija	27,0%		
lesna industrija			

Koncentracija industrije v treh kategorijah naselij je med občini zelo različna, prav tako struktura industrijskih panog. Za občinska središča je bila leta 1961 značilna veliko večja monostrukturnost kot danes in največkrat visoka koncentracija ene industrijske panoge. To pa pomeni veliko boljše in pestrejše možnosti zaposlitve v večjih središčih, kar je dodaten pozitivni motiv za delovno silo in za pospešeno koncentracijo višje kvalificirane delovne sile, ki se zaradi tega seli v ta središča ali v njihovo neposredno bližino.

Kratek oris strukturnih sprememb med leti 1961-1978 pokaže naslednje:

V Ajdovščini se je število obratov z enakim deležem delovne sile močno povečalo, okrog 50% pa je zaposlenih v živilski industriji. Od močno prevladujoče zaposlitve v barvni metalurgiji, se je v Idriji industrija polistrukturno razvila s prevlado elektro in kovinske industrije.

V Izoli v obeh obdobjih močno izstopa živilska industrija. V Kopru se je delež zaposlenih v kovinski industriji zmanjšal od 80% na 66%.

V Novi Gorici se je prevladujoč delež lesne industrije zmanjšal, močno pa povečal delež kovinske industrije.

V Sežani v obeh obdobjih močno prevladuje elektrotehniška industrija, prav tako v zadnjih letih v Tolminu.

Zastopanost posameznih industrijskih panog v regionalnih središčih pa beleži še večje premike med leti 1961 in 1978, kot pri občinskih središčih. Predvsem se je pri njih povečalo število industrijskih obratov od 14 na 51 in število industrijskih delovnih mest od 1731 na 9493 ali za 448%. Izmed regionalnih središč izbranih glede na število delovnih mest /Bovec, Kobarid v občini Tolmin.

Cerkno in spodnja Idrija v občini Idrija, Miren Šempeter in Volčja draga v občini Nova Gorica ter Dekani v občini Koper/ leta 1961 Spodnja Idrija in Šempeter sploh nista imela industrijskega obrata, pa tudi drugod sta bila le po eden ali dva obrata razen v Kobaridu.

Do leta 1978 se je močno povečalo število industrijskih obratov v posameznih središčih in prav tako število zaposlenih. V Šempetru je bilo 10 obratov s 3648 zaposlenimi, v Dekanih 8 obratov z 881 zaposlenimi in Volčji dragi 6 obratov z 561 zaposlenimi. To so trije primeri naselij v neposredni bližini obeh vodilnih industrijskih središč, ki so njihov podaljšek ali dopolnitev, pogojeni s pomanjkanjem prostora v Kopru in Novi Gorici ter zaradi drugih lokacijskih dejavnikov, ki so bili odločilni za namestitev industrije. Imenovana tri središča predstavljajo pravzaprav industrijske zone na obrobju Kopra in Nove Gorice z močno usmeritvijo v eno ali dve industrijski panogi; v Dekanih je 67,1% zaposlenih v kovinski industriji in 32,3% v šestih obratih kemične industrije; v Šempetru je pa 47,7% zaposlenih v kovinski in elektrotehnični industriji v Volčji dragi 51,9% v kemični industriji, po 25,5% in 22,6% pa v industriji nekovin in v lesni industriji. Največ - po 19,6% je v vseh regionalnih središčih skupaj industrijskih obratov elektrotehnične industrije, v njej pa je 32,2% in 16,1% vseh delovnih mest.

Tudi druga regionalna središča so okrepila, ali šele pridobila industrijsko funkcijo. Med njimi prednjači Cerkno z 1442 delovnimi mesti pretežno v elektroindustriji, z 758 delovnimi mesti v elektro in lesni industriji pa se mu pridružuje še Sp. Idrija kot dislokacija občinskega središča Idrije.

Bovec, Kobarid in Miren so enkratno povečali število delovnih mest predvsem na račun že poprej obstoječih manjših industrijskih obratov, ki so svojo proizvodnjo zasnovali na lastnih surovinah. K tej skupini industrijskih središč lahko štejemo še Anhovo z okrog 2300 zaposlenimi in lastnim zelo obsežnim gra-

vitacijskim območjem.

Vse to jasno kaže na kvalitativno koncentracijo industrije in industrijskih mest, ki je še posebej povdarjena pri Kopru, Novi Gorici in Izoli. V ožjem obrobju Nove Gorice je v 10 naseljih kar 75,7% industrijskih delovnih mest občine, v območju Kopra v treh krajih 94,5% v območju Izole v 1 kraju 100%, ter v Ajdovščini v 2 naseljih 89,3% industrijskih delovnih mest. Ostale gospodarske in industrijsko manj razvite občine pa beležijo veliko manjšo koncentracijo, v območju Idranje v 2 naseljih 56,6% delovnih mest, v Sežani 43,0% in v območju Tolmina v 3 naseljih 40,2%. V slabo industrializirani občini Piran pa koncentracija industrije v Seči, Luciji in Sečovljah nima večjega regionalnega pomena.

Vse drugo so kraji s skromnim številom industrijskih delovnih mest, katerih vplivno območje v smislu dnevne migracije delovne sile je omejeno le na ožje okolje. Tudi struktura teh naselij je različna glede na sedanje tendence njihovega razvoja. Med temi kraji z industrijo izstopajo Podbrdo, Dobrovo, Bukovica, Batuje, Bilje, Vipava, Senožeče, Divača, Hrpelje in Portorož, vsi s sila različno industrijo, največkrat z dvema industrijskima obratoma različnih panog.

DNEVNA MIGRACIJA INDUSTRIJSKE DELOVNE SILE

Razvoj industrijskih delovnih mest je močno povečal dnevno migracijo, število naselij z industrijsko delovno silo in je v neposredni soodvisnosti z urbanizacijo. Število naselij z urbanizacijo. Število naselij z industrijskimi delavci se je od 244 leta 1951 povečalo na 465 leta 1961 in na 519 leta 1979. Hitra industrializacija v prvem obdobju je tudi najmočneje povečala dnevna migracija, čemur je sledila pospešena deagrarizacija podeželja. Po letu 1961 ni bilo veliko novih naselij z industrijo, zato pa se je povečalo število industrijske delovne sile na sploh in povečalo se je število industrijskih

delavcev v posameznih naseljih. To število se je stalno popravljalo v prid naselja z višjim številom industrijskih delavcev in je seveda bilo povezano s priseljevanjem, s hitrejšo rastjo teh naselij, ki praviloma ležijo bližje zaposlitvenim središčem.

Naselja glede na število industrijskih delavcev na vsem obravnavanem območju:

Ind.delavci	štev.		Naselja		štev.		x
	1951	%	1961	%	1979	%	
1 - 5m	117	47,9	186	46,0	155	29,8	
6 - 10	40	16,4	77	16,5	85	16,3	
11 - 20	36	13,9	79	17,0	103	19,8	
21 - 50	26	10,6	80	17,2	95	18,3	
51 - 100	12	4,9	18	3,8	35	6,7	
101 - 200	3	1,2	16	3,4	29	5,6	
201 - 500	8	3,3	5	1,1	9	1,7	
nad 500	2	0,8	4	0,9	8	1,5	
S k u p a j	244		465		519		

^x Določeni podatki so bili zbrani za leto 1978, nekateri pa za leto 1979. Razlike v glavnem ni.

Tabela 3 kaže zlasti močno zmanjšanje deleža najnižjega razreda v katerega sodijo predvsem mala odročna naselja v katerih prebivalstvo nazaduje. Medtem ko je delež v drugem razredu v vseh treh letih enak, pa že tretji razred kaže naraščanje, kar se v višjih šesstopnjuje. Vztrajnost procesa kaže tudi močno povečanje števila naselij z minimalnim številom industrijskih delavcev v prvem obdobju in močno nazadovanje med leti 1961 - 1979, ko je del teh naselij prešel v višji razred.

Ker 39 % industrijskih delavcev je leta 1979 živel v naseljih z nad 500 industrijskimi delavci, v 8,8% naselij z nad 100 industrijskimi delavci pa kar 66,3%. Obratno pa je v naseljih z 1 - 5 industrijskimi delavci živel le 1,8% teh. V to skupino sodita

dve vrsti naselij, zelo majhna in zelo oddaljena naselja. Večina jih leži v hribovitih predelih in ob vzhodnem obrobju, kjer se stikajo obrobna in manj razvita območja teh in sosednjih občin.

Najmočneje se je število naselij z industrijsko delovno silo v zadnjem obdobju povečalo v občini Nova Gorica, sledijo občine Sežana, Tolmin in Ajdovščina v koprski in piranski občini se število naselij ni spremenilo, v izolski pa se je celo zmanjšalo. Ob močnejšem ali slabšem povečanju števila naselij z 1 - 5 industrijskimi delavci v letih 1951 - 1961, pa se je v drugem obdobju 1971 - 1979 veliko delavcev odselilo iz manjših in bolj oddaljenih naselij, deloma so ta naselja prešla v višji razred, zato je ta razred v vseh naseljih nazadoval. Mnogo manjši porast kot v prvem obdobju beleži tudi kategorija naselij s 6 - 10 industrijskimi delavci. Po občinah je več napredovanja kot nazadovanja v razredih naselij z 11 - 20 in 21 - 50 industrijskih delavcev. Kategorije naselij z 51 - 100 in več industrijskimi delavci pa beležijo v vseh občinah samo napredovanje. To pa pomeni krepitev dnevne migracije industrijske delovne sile iz naselij, ki ležijo bližje industrijskim središčem kamor se prebivalstvo priseljuje zmanjšuje pa se priseljevanje v samo industrijsko središče. Pri Novi Gorici zasledimo izseljevanje v okolna naselja.

V vsem obravnavanem območju okrog 50% industrijskih delavcev dnevno potuje na delo iz drugih naselij. Med industrijskimi središči ima manj kot 40% vozačev le Izola, med 45 in 50% pa Bovec, Tolmin, Koper in Nova Gorica. V naslednjem razredu z 50 - 60% industrijskimi migranti so Miren, Komen in Ajdovščina, med 60 in 70% Kobarid, Sežana in Senožeče, med 70 in 80% Šempeter, Volčja draga in Dekani. Pri zadnjih štirih središčih gre v eliki meri za vozače iz Nove Gorice, Kopra in Kanala. Glede na to je jasno, da ob dokaj razvitem omrežju dnevne migracije ^{ind} delovne sile močno prevladujejo večja središča okoli katerih ležijo večja, prometno bolj dostopna in urbanizirana podeželska naselja. Zato oddajajo podeželska naselja v večja središča tudi največ industrijske delovne sile: nad 100 zaposlenih se vozi v Koper iz dveh naselij, v Dekane iz 6 naselij, v Izolo iz 1 naselja, v Ajdovščino iz 4 naselij, v Sežano iz 1

naselja, v Tolmin iz 1 naselja, v Novo Gorico iz 2 naselij in v Šempeter iz 4 naselij.

Manjša industrijska središča imajo praviloma še večji delež vozačev, kar kaže njihov velik pomen za zaposlitev prebivalstva okolnih naselij. Glede na to lahko govorimo o treh vrstah območij industrijske delovne migracije: o najbolj gostih in obsežnih občinskih središč, ki segajo zlasti ob glavnih cestah daleč na podeželje; na mnogo manj obsežna območja manjših industrijskih središč /Bovec, Kobarid, Podbrdo, Cerkno, Miren, Komen, Senožeče, Kozina-Hrpelje in Dekani/; ter na povsem lokalna območja dnevne migracije v najmanjše industrijske kraje. V slednjih je samo iz osmih naselij zaposlenih preko 50 industrijskih delavcev. Polovica teh je v bližini Nove Gorice, kjer gre sploh za največje prepletanje industrijske dnevne migracije v celotnem obravnavanem območju.

Dnevna migracija industrijske delovne sile je močno omejena na občinske teritorije, izjema so le obalne občine zaradi majhne razdalje med njihovimi središči. Razen v izolski občini je povsod nad 90% domače delovne sile. Na prepletanje dnevne migracije industrijske delovne sile vpliva oddaljenost, velikost, industrijska razvitost središč in njihov položaj v okviru občin.

Kratka analiza po občinah osvetli ta prostorski pojav. V občini Ajdovščina je kar 71,6% vseh delovnih mest v Ajdovščini, medtem ko jih v drugo središče Vipavo hodi le 4,7%. Kar po 6,7% iz te občine jih hodi na delo v Šempeter in v Dutovlje, 5,3% pa v Novo Gorico. Zaradi oddaljenosti večjega drugega industrijskega središča ni močnejšega prepletanja dnevne migracije, ki je izrazito usmerjena v občinsko središče, v občini sami. Ajdovščini dajejo 4 druga naselja nad 100 in 17 naselij med 50 in 100 industrijskih delavcev, kar je več kot v drugih industrijskih središčih obravnavanega območja.

Ajdovščina sama pokrrije svoje potrebe po industrijski delovni sili z 85,6%, največji vpliv pa je iz Dobrovelj, Cola, Podnanosa,

TABELA 3 ZAHODNA SLOVENIJA - POREKLO INDUSTRIJSKE DELOVNE SILE

Industrijski center	Število zaposlenih v industriji	Stanujoči v kraji zaposlitve		Dnevni migranti	
		štev.	%	štev.	%
Bovec	428	223	52,1	205	47,9
Tolmin	1167	593	50,8	574	49,2
Kobarid	659	211	32,0	448	68,0
Anhovo	2360	601	25,5	1759	74,5
Nova Gorica	2681	1395	52,0	1286	48,0
Šempeter	3011	374	12,4	2637	87,6
Miren	58	26	44,8	32	55,2
Volčja draga	681	71	10,4	610	89,6
Ajdovščina	2194	1023	46,6	1171	53,4
Komen	422	180	42,7	242	57,3
Sežana	1847	685	37,1	1162	62,9
Senožeče	231	86	37,2	145	62,8
Dekani	676	76	11,2	600	88,8
Koper	1840	1001	54,4	839	45,6
Izola	1203	755	62,8	448	37,2

TABELA 4 ZAHODNA SLOVENIJA - DNEVNE MIGRACIJE INDUSTRIJSKE DELOVNE SILE 1979. leta

V občinah	Ajdoščina		Izola		Koper		N.Gorica		Piran		Sežana		Tolmin		Skupaj
Iz občin	štev.	%	štev.	%	štev.	%	štev.	%	štev.	%	štev.	%	štev.	%	štev.
Ajdovščina	2393	75,8			18	0,6	382	4,0			3	0,1			2796
Izola			798	61,2	161	5,9			235	28,9	1	-			1195
Koper			207	15,9	2375	87,4	2	-	85	10,4	24	0,8			2693
Nova Gorica	721	22,8	4	0,3			8712	91,3	1	0,1	81	2,7	15	0,5	9534
Piran			192	14,7	128	4,7			492	60,5					812
Sežana	40	1,3	1	0,1	34	1,2	149	1,6			2835	96,3			3059
Tolmin	3	0,1	2	0,1			289	3,0					3152	99,5	3446
S k u p a j	3157		1304		2716		9534		813		2944		3167		23535

22

Otllice in Planine, medtem ko iz dolinskih naselij ali iz naselij ob zahodnem delu občine odhaja veliko, ali celo največ delovne sile proti Novi Gorici; Ajdovščina sama jih daje 8,1% v Šempeter.

V industriji občine Izola je zaposlenega 66,3% domačega prebivalstva, 17,2% jih dnevno migrira iz Kopra in 16,0% iz Pirana, Portoroža in drugih naselij obeh občin. Le malenkost nižji od priliva delovne sile je njen odliv, predvsem v Portorož in Koper, kar ustvarja mnogo močnejše pretakanje industrijske delovne sile med naselji ob obali sami kot proti notranjosti. Izoli dajejo vsa ostala naselja v občini le 43% industrijskih delavcev, Dvori le 5, Malija in Šared pa 7 itd.

Občina Koper kaže dokaj intenzivno dnevno migracijo industrijske delovne sile. V Kopru dela 57,8% industrijskih delavcev občine in v drugih krajih občine še nadaljnjih 30,4%, tako da jih le 11,8% hodi na delo v druge občine, največ /7,7%/ v Izolo in v Portorož. Močna dnevna migracija iz naselij v občini je pogojena z močno industrijo v Kopru in z bližino številnih naselij. V koprski industriji je zaposlenih 86 delavcev iz Ankarana, 28 iz Bertokov, 11 iz Čežarjev, 19 iz Črnega kala, 41 iz Dekanov, 14 iz Gažona, 37 iz Marezig, 32 iz Pobegov, 56 iz Šmarja in 81 iz Škofij. Skupno je bilo v Kopru zaposlenih 85,1% naselij občine Koper ter 8,5% in 5,7% iz občin Izola in Piran. V Dekamih je bilo kar 99,1% zaposlenih iz občine Koper.

Najbolj razvejano in intenzivno omrežje dnevne migracije industrijske delovne sile je v občini Nova Gorica. Tu gre poleg tega za najmočnejše prepletanje dnevne migracije med posameznimi središči. V Novi Gorici je zaposlenih 25,4% vseh industrijskih delavcev iz občine, v Šempetru 26,9%, v Anhovem 21,7%, mnogo manj, 6,6% pa v Volčji dragi, 2,7% v Dobrovem, 5,2% v Šmarju. V centre izven občine pa je tok močnejši le v Ajdovščini z 1,3% in Sežano 0,7%. Obratno pa dobiva Nova Gorica 5,5% delavcev iz občine Ajdovščina in 1,5% iz občine Sežana, medtem ko je dnevna migracija iz občine Tolmin minimalna. V Šempeter jih hodi na delo 6,1% iz občine Ajdovščina in 6,1% iz občine Sežana, v Anhovo pa 10,3% iz občine Tolmin.

Dnevna migracija v Novo Gorico je zajela številna naselja, iz drugih krajev občine je v njeni industriji zaposlenih skoraj polovica delavcev, od ostalega pa dajeta dve naselji nad 100 delavcev in 15 naselij med 50 in 100 delavcev. V Šempetru je delež izven Šempetra stanujočih industrijskih delavcev še višji, blizu 90%, daleč največ iz Nove Gorice. Šempeter dobiva nad 100 zaposlenih iz 4 naselij, med 50 in 100 pa iz 14 naselij. Podoben odstotek dnevnih migrantov je tudi v Volčji dragi, medtem ko imajo ostali kraji z industrijo precej manjše število industrijskih delovnih mest. Na območju Nove Gorice gre za intenzivno prepletanje delovne sile, ki je močno skoncentrirana na bližnja naselja raziskanega dela Vipavske doline. To pokaže tudi opravljena analiza dnevne migracije industrijske delovne sile glede na oddaljenost od Nove Gorice.

Oddaljenost od Nove Gorice	Naselja		Industrijski delavci	
	štev.	%	štev.	%
do 15 minut	9	6,4	1715	64,0
15 do 30 "	22	15,7	515	19,2
31 " 60 "	59	42,1	347	12,9
nad 60 "	50	35,7	104	3,9
S k u p a j	140		2681	

Največ naselij, ki oddajajo industrijsko delovno silo v Novo Gorico je oddaljenih od 30 do 60 minut, največ delavcev pa je iz najbližnjih, večjih in urbanizaciji podvrženih ali že urbaniziranih naselij. To se ujema tudi s poprejšnjimi ugotovitvami o priseljevanju prebivalstva v ta naselja, oziroma o vedno močnejši polarizaciji; praznenju na eni in koncentraciji na drugi strani.

Močno razvejano naselbinsko omrežje v občini Sežana je pogojilo tudi specifično omrežje dnevne migracije industrijske delovne

sile. Delovno silo oddaja sicer veliko število naselij, vendar daje večina malo industrijskih delavcev. V Sežani dela 53,9% vseh industrijskih delavcev občine, poleg tega pa še 12,0% v Komnu in po 6,4% v Hrpeljah in Senožečah. Vendar v razliko z bolj industrijsko razvitimi občinami tukaj ni tolikšnega odliva industrijske delovne sile iz Sežane same. Kar 90,7% jih dela v Sežani. Sežani pa daje nad 100 delavcev le eno naselje, 17 pa med 50 in 100. Skromno število industrijskih delovnih mest v drugih središčih občine pogojuje migracije iz teh središč v druga, predvsem v Sežano. Tako od 117 delavcev v Divači dela v kraju samem le 24%, 56% pa v Sežani; V Komnu od 185 dela le 17% in 58% v Sežani, v Senožečah pa je ta odstotek 77% in 19% ter v Dutovljah 26% in 64%.

Dnevna migracija industrijske delovne sile v občini Tolmin je močno usmerjena v tri središča, Tolmin, Kobarid in Bovec, prostorsko pa je omejena z različno dinamiko. V Tolminu je zaposlenih 40,8%, v Kobaridu 19,3% in v Bovcu 12,2% industrijskih delavcev občine. Vsako od treh naštetih središč ima svoje lastno vplivno območje, z majhno gravitacijo drugih dveh k Tolminu in občutno tudi k Anhovemu, ter z močno izoliranim gravitacijskim območjem Podbrda.

Iz tabele 4 je razvidna relativno skromna dnevna migracija industrijske delovne sile med kraji v posameznih občinah. Še največ je tovrstnih dnevni migracij v obalnem območju, kjer je v lastni občini zaposlenih naslednje število industrijskih delavcev: Izola 6,12%, Koper 87,4% in Piran 60,5%. Zaradi gravitacije k Novi Gorici je ta odstotek nižji še v občini Ajdovščina - 75,8%. V občinah Nova Gorica, Sežana in Tolmin pa je potovanje omejeno predvsem na lastno občino. Velikost, oziroma privlačnost industrijskih središč in dostopnost sta pri tem nedvomno odločujoča dejavnika, k čemur je tukaj treba prišteti še obrobni položaj Kopra in Nove Gorice.

Dnevna migracija industrijske delovne sile odseva nekatere elemente prostorskega razvoja, med njimi pa je treba poudariti

dostopnost ter depopulacijo na eni in urbanizacijo na drugi strani. Nerazvitost obrobni predelov je močno zmanjšala za delo sposobnega prebivalstva. Zato je v prostorski razporeditvi industrijske delovne sile močna polarizacija med predeli koncentracije in predeli praznenja.

To potrjuje tudi prostorska analiza dnevne migracije vsega zaposlenega prebivalstva, ki ga je opravila Vera Kokole. (10,11)

Primeri za pet občin kažejo naslednje:

Občina	Razdalja pri 66% zaposlenih	Razdalja pri 95% zaposlenih	Pojav praga na razd... km	Delež stacionarnih
	KM km	km	km	%
Ajdovščina	4	12	4	37,7
Izola	5	50	7	42,0
Koper	5	50	6,12	35,8
N.Gorica	7	21	0	39,7
Sežana	9	50	12	26,5

Gornji podatki kažejo možno odvisnost dnevne migracije skupaj s poselitvijo od reliefa. Zato se 66% vozačev vozi na delo iz relativno skromne oddaljenosti, kjer se vrši koncentracija prebivalstva. Razdalja je dokaj majhna razen pri Novi Gorici in Sežani, kjer je precej več ravnega sveta. Zato pa naslednja razdalja od koder prihaja 95% vozačev ne pove drugega kot Velikost občine, deloma še neposeljenost velikih površin, predvsem Trnovskega gozda in Nanosa.

Tudi pragovi večjega prostora z enakim deležem vozačev kažejo vse zgoraj navedene značilnosti. Pojavljajo se povsod pod republiškim povprečjem, ki znaša 13 km. To kaže na majhno oddaljenost najmočnejše urbaniziranih naselij od občinskih središč, ki se sicer praviloma večja z velikostjo centralnega naselja.

Tabela 5: NASELJA PO ŠTEVILU INDUSTRIJSKIH DELAVCEV

Število industrijskih delavcev	O b č i n e																				
	Ajdovščina			Izola			Koper			Nova Gorica			Piran			Sežana			Tolmin		
	1951	1961	1979	1951	1961	1979	1951	1961	1979	1951	1961	1979	1951	1961	1979	1951	1961	1979	1951	1961	1979
1 - 5	14	15	12			4	8	29	36	25	32	23	1			38	62	51	31	48	29
6 - 10	7	12	5	1	2	1	8	12	14	4	10	15	2		1	11	23	31	7	18	18
11 - 20	6	4	10	1		3	6	15	10	8	17	26	1	3	2	9	24	24	5	16	28
21 - 50	3	16	13		5		1	10	7	10	27	28	2	2	4	4	4	20	6	16	23
51 - 100	1	3	5		1			4	3	7	8	16	2	1		1		6	1	1	5
101 - 200		1	3		1		1	3	4		3	10	1	4	3	1	1	5		3	4
201 - 500	1	1		1			1	1		4	3	6	1		1						2
500 in več			1	1	1	1		1	1	1	1	3		1				1			1
Skupaj	32	52	49	4	10	9	25	75	75	59	101	127	10	11	11	64	114	138	50	102	110

Obrt kot sestavina infrastrukturne opremljenosti prostora

Obrt kaže podobne tendence razvoja, strukture in prostorske razmestitve kot v drugih območjih SR Slovenije. To pomeni odvisnost od gospodarskega razvoja, urbanizacije in prometne dostopnosti. Za obravnavano območje značilni posebni razvojni dejavniki, položaj ob odprti meji, tranzitnost in turizem, povezano s prekomejno rekreacijo, so nekatere obrtne dejavnosti nadpovprečno razvili. Povdariti pa je treba velik in pester pomen obrti v regionalnem prostoru in organizaciji prostora, ki je najbolj razširjena in v številnih naseljih edina nekmetijska dejavnost.

Za potrebe analize in kartografskega prikaza so bile vse obrti uvrščene v devet skupin in teh devet še nadalje v tri skupine.^x

- I. Prva skupina predstavlja najbolj razvojno izpostavljene proizvodne obrti /predelava kovin, lesa in stavbna obrt/, ki so v tesni razvojni soodvisnosti s hitrim gospodarskim razvojem in z urbanizacijo.
- II Druga skupina vključuje predvsem raznovrstne tradicionalne obrti /tekstilne in usnjarske stroke, izdelava živil in izdelavo ter popravilo raznovrstnih drugih izdelkov/, izmed katerih se nekatere razvijajo, nekatere pa stagnirajo ali celo nazadujejo.
- III. Tretja skupina vključuje predvsem vse vrste storitev /obrtne, osebne in druge storitve, gostinstvo, avtoprevozniki/, ki so v vseh občinah močno zastopane in se je njihovo število v zadnjem času povečalo.

---

^x Obrt je izredno retkokdaj predmet geografske, pa tudi drugih podobnih raziskav. Zato je metodologija raziskovanja nastajala ob tej raziskavi. Obširnejšo prostorsko analizo obrti je pod vodstvom Mirka Paka opravil Andrej Kogoj "Zasebna obrt v občinah Koper, Piran, Izola in Sežana". Seminarška naloga na FF, Ljubljana 1981.

Od skupno 2334 obrtnikov jih je kar 1300 ali 59,3% v III. skupini, ki močno izstopa po regionalni razširjenosti in po koncentraciji. Avtoprevozniki se nahajajo v največjem številu naselij in največ jih je tudi v bolj oddaljenih naseljih, dokler so podani osnovni pogoji za njihovo dejavnost. To pa pomeni ustrezno bližino večjih središč, določeno urbanizacijo in turizem. Zato so še posebno močno prisotni v naseljih blizu večjih središč, značilnost je njihova dokaj enakomerna razširjenost po vsem območju sežanske občine, medtem ko so obrobni in gospodarsko povsem pasivni predeli brez avtoprevoznikov. Izredno močno so koncentrirani tudi ob obali in v območju Nove Gorice, v obeh primerih zaradi bližine odprte meje, v prvem primeru pa tudi zaradi turizma. Zato je v občini Nova Gorica kar 27,8% in v občini Koper 24,7% vseh avtoprevoznikov in taksistov. Podobno omrežje in koncentracijo kažejo tudi gostinjski obrati, ki jih je sicer skoraj dvakrat manj in jih najdemo tudi v odročnih predelih kjer je omrežje obrtnikov kjer je omrežje obrtnikov izredno redko. Tudi tukaj prednjačita občina Nova Gorica in Koper, dokaj uspešno pa sledita Tolmin in Sežana tudi zaradi prekomejne rekreacije in turizma.

Tretja vrsta obrti v tej skupini, storitve, kažejo povsem drugačen prostorski model, predvsem močno koncentracijo v občinskih središčih. V manjših naseljih obrtnikov iz te skupine skoraj ni.

Prva skupina obrti /kovinska, lesna, gradbena/ je z 28,5% na drugem mestu. Zanja je značilna koncentracija v občinskih središčih in drugih manjših središčih na eni, ter mnogo manjše število naselij s temi obrati kot pri predhodni tretji skupini. V to skupino, ki zadovoljuje predvsem lokalne potrebe so vključene tudi tradicionalne obrti, med katerimi je zlasti lesna industrija nazadovala, medtem ko je urbanizacija pospešila razvoj gradbenih obrti.. Ker posebni dejavniki pri razvoju teh obrti ne nastopajo, je razlika med bolj ali manj razvitimi

občinami majhna, izstopa z velikim deležem 24,4% le občina Nova Gorica. V strukturi obrti v občinah pa je z 42,9%, 35,6% in 31,4% visok zlasti delež v občinah Tolmin, Ajdovščina in Sežana. Omrežje teh obrti spremlja razvojni model območja, razširjenost pa v veliki meri lokalne potrebe in tradicionalno usmeritev.

Druga skupina obrti /tekstil, živila, raznovrstni predmeti/ je zastopana le z 12,2%, tekstil in živila celo le z 2,7% in 2,4%. Koncentracija teh obrti je minimalna, najvišji odstotek 15,9% je le v koprski občini. Skrajno redko je tudi omrežje teh obrti, ki ležijo večinoma v ali blizu občinskih središč.

Podobno kot druge dejavnosti je tudi obrt močno skoncentrirana v večjih središčih. V centralnih naseljih četrte stopnje /Koper, Nova Gorica/ je 21,2% vseh obrti. Kar 28,2% vseh obrti druge skupine in 30,5% uslug se nahaja v teh dveh središčih. Tudivečina ostalih obrti razen gostinstva kaže vrednosti okrog povprečnega deleža za vso obravnavano območje. Struktura obrti v teh dveh središčih pa je najbolj enakomerno zastopana izmed vseh skupin naselij.

V centralnih naseljih pete in četrte stopnje /Izola, Piran, Sežana, Ajdovščina, Tolmin/ je 20,1% vseh obrti. Nizek je v teh naseljih zlasti delež druge skupine obrti, ki dosega le 1,5%. Močno nadpovprečno je zastopana le kovinska obrt.

V centralnih naseljih tretje in druge stopnje /12 naselij/ je le 1% vseh obrti. V teh naseljih so posamezne obrti najbolj enakomerno zastopane glede v okviru posameznih skupin in glede na povprečno strukturo obrti v tej skupini,

V centralnih vaseh /20 naselij/ je skupno 8,6% vseh obrti. Pri tej skupini naselij so razlike v zastopanosti posameznih vrst obrti že precejšnje, kar se v naslednjih dveh skupinah naselij, subcentralne vasi in vsa ostala naselja, še močno stopnjujejo. Pri

Tabela 6: OBRTNIKI PO SKUPINAH 1978 LETA

Občina Skupina ^x obrti	Ajdoščina		Idrija		Izola		Nova Gorica		Koper		Piran		Sežana		Tolmin		Skupaj	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
1	28	13,7	12	8,4	33	15,9	61	10,5	60	11,6	25	11,0	31	13,5	43	19,0	293	12,6
2	18	8,8	16	11,2	3	1,4	29	5,0	11	2,1	2	0,9	16	7,0	17	7,5	112	4,8
3	27	13,2	13	9,1	20	9,7	72	12,4	45	8,7	21	9,3	25	10,9	37	16,4	260	11,1
I. Skupaj	73	35,6	41	28,7	56	27,1	162	27,9	116	22,5	48	21,1	72	31,4	97	42,9	665	28,5
4	3	1,5	5	3,5	5	2,4	17	2,9	19	3,7	5	2,2	2	0,9	8	3,5	64	2,7
5	5	2,4	5	3,5	3	1,4	14	2,4	11	2,1	9	4,0	7	3,1	4	1,8	58	2,5
6	11	5,4	7	4,9	19	9,2	25	4,3	52	10,1	19	8,4	20	8,7	9	4,0	162	7,0
II. Skupaj	19	9,3	17	11,9	27	13,0	56	9,6	82	15,9	33	14,5	29	12,7	21	9,3	284	12,2
7	24	11,7	37	25,8	37	17,9	82	14,1	73	14,1	29	12,8	16	7,0	27	11,9	325	13,9
8	22	10,7	23	16,1	16	7,7	74	12,7	61	11,8	25	11,0	49	21,4	46	20,4	316	13,5
9	67	32,7	25	17,5	71	34,3	207	35,6	184	35,7	92	40,5	63	27,5	35	15,5	744	31,9
III. Skupaj	113	55,1	85	59,4	124	59,9	363	62,5	318	61,1	146	64,3	128	55,9	108	47,8	1385	59,3
SKUPAJ	205	100	143	100	207	100	581	100	516	100	227	100	229	100	226	100	2334	100

^x skupine obrti so opredeljene na priloženih kartah!

teh skupinah naselij močno prevladuje delež tretje skupine obrti, pri kateri še posebej izstopajo avtoprevozniki in deloma gostinjstvo.

Iz analize obrti po centralnih krajih je mogoče ugotoviti močno koncentracijo obrti ter visok delež uslug in drugih mestu-služnih obrti v večjih središčih, medtem ko v manjših naseljih narašča pomen in delež proizvodnih obrti in še zlasti avtoprevoznikov in gostinjstva. Prav v teh občinah je delež druge skupine obrti najvišji v največjih središčih, medtem ko je praviloma najnižji delež tretje skupine. To potrjuje večjo centralno funkcijo nekaterih obrti, še zlasti celotne druge skupine, storitev in kovinske obrti. Med najbolj disperzno razvrščene obrti lahko na obravnavanem območju štejemo avtoprevoznništvo, gostinjstvo in stavbno obrt.

Delež obrti glede na centralnost naselij po občinah pa jasno pokaže naslednji pregled:

Stopnja X central- nosti naselij	O b č i n e						
	Ajdov- ščina	Izola	Koper	N.Gorica	Piran	Sežana	Tolmin
I.			61,2	26,0			
II.	36,4	86,9			40,1	16,6	28,3
III.	8,8			14,3	16,7	5,7	26,5
IV.	1,5		13,2	12,7	9,7	10,5	
V.	16,1	13,0	23,7	20,7	33,2	32,3	
VI.	39,0	13,1	12,6	23,5	12,8	34,0	12,8

V celoti sledi tudi obrt mrežā poselitve in omrežju centralnih krajev. To pa pomeni ob sicer še dokaj gostem omrežju obrtnikov pomanjkanje infrastrukture v posameznih, zlasti obrobnih predelih občin. Podpovprečno regionalno razvitost kažejo vse tri vrste obrti iz druge skupine ter obrtne, inosebne in druge storitve; zadovoljivo stanje kažejo vse tri vrste obrti iz prve skupine ter nadpovprečno razvitost gostinjstvo in avtoprevozniki, kar je pogojeno s širšimi regionalnimi prometnimi tokovi, ki potekajo preko tega območja iz vse države in preko meje.

Izmed centralnih naselij imajo izredno slabo razvito obrt v Bovsu, Podbrdu, Vipavi, Dobrovem, velike praznine pa so še v občinah Sežana in Koper. V bistvu se kljub manjšim razlikam v koncentraciji tudi obrt polarizira in pušča ob strani predvsem vzhodne predele v vseh oblinah ter hribovite in bolj odročne predele.

---

^x Naselja so po centralnosti uvrščena v naslednjih šest stopenj:

1. - centralna naselja VI. stopnje
2. - centralna naselja V. in IV. stopnje
3. - centralna naselja III. in II. stopnje
4. - centralne vasi
5. - subcentralne vasi, nakupovalni centri ob meji, kraji s trgovinami z mešanim blagom
6. - ostala naselja

Tabela 6a : OBRTNIKI PO SKUPINAH IN CENTRALNOSTI NASELIJ 1978

Stopnja centralnosti naselij		SKUPINE OBRTI												
		1	2	3	Skupaj	4	5	6	Skupaj	7	8	9	Skupaj	Skupaj 1-9
I.	št.	54	23	47	124	21	12	42	75	91	33	144	268	467
	%	11,6	4,9	10,1	26,5	4,5	2,6	9,0	16,1	19,5	7,1	30,8	57,4	100
II.	št.	78	13	38	129	12	13	43	68	82	36	128	246	443
	%	17,6	2,9	8,6	29,1	2,7	2,9	9,7	15,3	18,5	8,1	28,9	55,5	100
III.	št.	31	6	26	63	4	7	17	28	46	17	68	131	222
	%	14,0	2,7	11,7	28,4	1,8	3,2	7,7	12,7	20,7	7,7	30,6	59,0	100
IV.	št.	26	2	13	41	10	-	10	20	17	40	72	129	190
	%	13,7	1,1	6,8	21,6	5,2	-	5,2	10,4	8,9	21,0	38,0	67,9	100
V.	št.	54	21	58	133	7	10	22	39	34	97	131	262	434
	%	12,4	4,8	13,4	30,6	1,6	2,3	5,1	9,0	7,8	22,3	30,2	60,3	100
VI.	št.	39	31	68	138	4	11	21	36	28	70	176	274	448
	%	8,7	6,9	15,2	30,8	0,9	2,4	4,7	8,0	6,2	15,6	39,3	61,2	100
Skupaj	št.	282	96	250	628	58	53	155	266	298	293	719	1310	2204
	%	12,8	4,3	11,3	28,5	2,6	2,4	7,0	12,1	13,5	13,3	32,6	59,4	100

TRGOVINA KOT ELEMENT PROSTORSKEGA RAZVOJA

Omrežje in struktura trgovin je v celotnem območju opredeljena z naslednjimi značilnostmi:

- nadpovprečno razvito omrežje trgovin,
- razlike v gostoti trgovinskega omrežja glede na obmejni položaj,
- nezadovoljiva struktura trgovinskega omrežja, enostranska usmerjenost,
- nezadostna razvitost trgovine v večjih centralnih naseljih,
- razvoj novih obmejnih trgovinskih središč.

Vse to je rezultat spleta dejavnikov, od naravnih do gospodarsko-političnih dejavnikov v preteklosti do sedaj, ko se prav v tej gospodarski dejavnosti pogoji hitreje spreminjano. V preteklosti dokaj zaprto območje je postalo eno najbolj prometnih, predvsem v smeri V - Z. Tukaj so se nakopičile številne dejavnosti od turizma in pristaniškega gospodarstva do industrije. Preko tega območja se pretaka ogromno denarja v vseh valutah in vsaj majhen del tega tukaj tudi ostane. Izreden razmah turizma, tranzitnega, turističnega in tovrnega prometa, prometa s prekomejnim nakupovalnim ciljem so osredotočile izredno veliko ljudi, ki so tukaj tudi vsi potencialni potrošniki. K temu je treba dodati še vedno prisotno atraktivnost prekomejne oskrbe zaradi razlik v ceni, kvaliteti, pristnosti itd., rekreacije, sorodstva, kar poleg stalnega večanja kupne moči domačega prebivalstva močno povečuje obseg oskrbe v številnih obmejnih centralnih naseljih. (3)

Nadpovprečno razvito trgovinsko omrežje se kaže na več načinov, predvsem pa v gostoti prebivalstva in v številu naselij s trgovinami. Ob slovenskem povprečju 20,3% naselij z vsaj eno trgovino, je ta vrednost za občino Ajdovščina z nad 50% najvišja v SR Sloveniji, za občino Piran nad 40%, za občini Nova Gorica in Tolmin med 35 in 40% in za občine Izola, Koper, Sežana in Idrija med 25 in 30%. To je v celoti največje sklenjeno območje

v SR Sloveniji s tako gostim trgovinskim omrežjem. (11,79)

Tudi najbolj relevanten pokazatelj opremljenosti prostora s trgovino, to je število prebivalcev na eno trgovino, kaže z izjemo idrijske v vseh ostalih občinah nadpovprečno razvitost /tabela 7/. V SR Sloveniji pride 284 prebivalcev na eno trgovino, na obravnavanem območju pa je stanje po občinah naslednje: Piran 161, Sežana 172, Tolmin 177, Koper 204, Nova Gorica 217, Ajdovščina 225, Izola 223 in Idrija 261. Ne glede na to, da k tako ugodni nizki strukturi precej prispeva tudi redka poselitve v nekaterih predelih in prevlada majhnih naselij, je to posledica že cele vrste na začetku naštetih dejavnikov. Zato govorimo tukaj o zadovoljivem omrežju trgovin za osnovno in vsakodnevno oskrbo, ki je kot je razvidno tudi na karti, vsklajeno z omrežjem naselij in poselitve na sploh. Izjema je zelo hribovita občina Idrija in nekateri predeli občine Sežana. Glede na dopolnilne razvojne dejavnike je trgovina v občinskih središčih nadpovprečno osredotočena: V Ajdovščini je 41,8% trgovin v občini, v Idriji 50,0%, v Izoli 91,5%, v Kopru 68,9%, v Novi Gorici 35,8% v Piranu 71,4%, v Sežani 32,8% in v Tolminu 25,6%. Razlika med temi in drugimi največjimi občinskimi središči je naslednja: v Šempetru je 9,6% vseh trgovin v občini, v Kobaridu 14,7%, Kozini 8,1%, v Vipavi 12,9%, v Cerknem 14,5% in največji delež je v Portorožu 20,8%. Koncentracija je vsekakor odvisna od velikosti centralnega naselja in od razvitosti omrežja in velikosti vseh vrst drugih centralnih naselij.

Tabela 7: STRUKTURA IN GOSTOTA TRGOVIN^x NA PREBIVALCA^{xx}

Vrste ^{xxx} trgovin	O B Č I N E															
	Ajdovščina		Idrija		Izola		Koper		Nova Gorica			Piran		Sežana		Koper
	št. trg.	preb./ trg.	št. trg.	preb./ trg.	št. trg.	preb./ trg.	št. trg.	preb./ trg.	št. trg.	preb./ trg.	št. trg.	preb./ trg.	št. trg.	preb./ trg.	št. trg.	preb./ trg.
1	67	328	43	376	31	338	112	322	169	307	55	225	94	246	99	231
2	5	4397	4	4048	3	3496	7	5147	9	5773	4	3090	3	7296	5	4572
3	5	4397	2	8084	1	10488	10	3603	10	5196	2	6180	2	11546	2	11430
4	1	21985	1	16194	1	10488	-	-	6	8660	-	-	2	11541	2	11430
5	3	7328	3	5298	2	5244	4	6006	10	5196	4	3090	2	11541	5	4572
6	1	21985	1	16194	-	-	3	12008	3	17321	-	-	-	-	-	-
7	-	-	-	-	4	2622	2	18013	2	25981	1	12359	-	-	1	22860
8	6	3664	3	5298	1	10488	17	2119	8	6495	6	2060	5	4616	7	3277
9	1	21985	1	16194	-	-	3	12008	4	12990	-	-	1	23082	1	22860
10	1	21985	2	8084	1	10488	-	-	3	17321	1	12359	1	23082	1	22860
11	3	7328	2	8084	3	3496	19	1896	16	3248	4	3090	12	1923	6	3810
Skupaj	93	225	62	261	47	223	177	204	240	217	77	161	135	172	129	177

^xštevilo trgovin leta 1976^{xx}število prebivalstva leta 1971

^{xxx}1-živila, 2-tekstil, 3-usnjeni in gumijasti izdelki, 4-mešano blago, 5-kmetijski stroji in železnine, 6-motorna vozila, 7-fotoaparati, ure, 8-barve, drogerije, steklo, knjige svetje, plastika, 9-pohištvo, 10-kurivo, gradbeni material, 11-drugo neživilsko blago in goriva

Pregled po občinah pokaže po posameznih skupinah naselij glede na njihovo centralnost naslednji delež trgovin:

Stopnja $\times$ central- nosti	Ajdov- ščina	Idrija	Izola	Koper	N.Gorica	Piran	Sežana	Tolmin
	%	%	%	%	%	%	%	%
1				68,9	35,8			
2	41,9	50,0	91,5			61,0	32,8	25,6
3	12,9	19,4			20,8	20,8	16,4	41,1
4	3,2	4,8		8,5	15,8	11,7	8,2	
5	16,1	4,8	2,1	7,9	9,6	1,3	13,1	13,7
6	25,8	21,0	6,4	14,7	17,9	5,2	29,5	18,6

Na obravnavanem območju je nadpovprečno razvita trgovina za kratkoročno oskrbo, medtem ko je trgovina za srednje in še zlasti za dolgoročne oskrbo podpovprečno razvita. Zato govorimo o preveč enostranski opremljenosti centralnih naselij, še zlasti občinskih središč. Po številu prebivalcev na trgovino z živili /kratkoročna oskrba/ je za SRS povpreček 459. V občini Ajdovščina znaša ta 328, Idrija 376, Izola 338, Koper 322, Nova Gorica 307, Piran 225, Sežana 246 in Tolmin 231. V nekaterih centralnih naseljih je stanje še bolj ugodno: Nova Gorica 262, Šempeter 225, Miren 260, Kanal 160, Sežana 131, Komen 108, Koper 267, Tolmin 120 itd.

Poleg trgovin z živili so najbolj pogoste trgovine s tekstilnimi izdelki /srednjeročna oskrba/, za katere je v SRS povpreček 3,738 prebivalcev na eno trgovino. V obravnavanih območjih je gostota naslednja: Ajdovščina 4397, Idrija 4048, Izola 3496, Koper 5146, Nova Gorica 5773, Piran 3090, Sežana 7296 in Tolmin 4572. (12) Ta neugodno velika gostota se v naslednjih skupinah trgovin srednjeročne in dolgoročne oskrbe še poveča. Izjema je zadnja 11. skupina, v katero sodijo tukaj nadpovprečno gosto postavljene bencinske črpalke. Ta

$\times$ Centralnost naselij je enako opredeljena kot pri obrti.

neugodna gostota se še stopnjuje v skoraj absolutno koncentracijo v največjih središčih; v občini Ajdovščina so tovrstne trgovine le še v Vipavi, v občini Idrija še v Cerknem, v občini Nova Gorica ob sami Novi Gorici le še v Dobrovem, Mirnu, Kanalu in Šempetru, v piranski še v Portorožu, v sežanski še v Komnu, Kozini in Dutovljah ter v tolminski občini še v Bovcu, Kobaridu in Mostu na Soči. To kaže na dokaj omejene možnosti oskrbe prebivalstva s predmeti srednjeročne in dolgoročne oskrbe.

Kljub izraziti koncentraciji trgovin v občinskih središčih, pri čemer izstopajo trgovine za srednje in dolgoročno oskrbo, je celotna trgovinska opremljenost odvisna od njihove velikosti. Glede na to se je oblikovala gravitacijska območja. Kratkoročno oskrbo zadovoljujejo prebivalci v bližnjih naseljih, čemur služi že povdarjeno ugodno omrežje tovrstnih trgovin. Opaziti pa je že pristno usmeritev oskrbe tudi v večja, predvsem občinska središča, kar je povezano z drugimi opravki. Že pri srednjeročni oskrbi so Tolmin, Nova Gorica, Ajdovščina in Sežana tudi nakupovalna središča za vsa naselja teh občin. Le na obali opravlja funkcijo srednje in dolgoročne oskrbe skoraj v celoti Koper.

Pri srednjeročni oskrbi se pojavljajo tudi vplivi nekaterih središč izven obravnavanega območja, preko meje Videm, Gorica, Čedad, Tržič in Trst, tostran meje pa Postojna in Ljubljana. V dolgoročni oskrbi se potencira zlasti funkcija Nove Gorice za celotno območje in Ljubljane.

Tako imamo v okviru trgovinske funkcije v samem obravnavanem območju dve osnovni vplivni območji - Nova Gorica in Koper. Območje Nove Gorice obsega občine Tolmin, Nova Gorica, Ajdovščina in del Sežane, ostalo mnogo manjše območje pa odpade na Koper.

Drugo stopnjo vplivnih območij trgovin tvorijo občinska središča Tolmin, Ajdovščina in Sežana z blizu 3/4 trgovin za vsakodnevno oskrbo. . Piran in Izola te stopnje centralnosti glede na trgovsko funkcijo ne dosegata.

Kot posebna kategorija pa izstopajo kraji, ki po svoji trgovinski opremljenosti močno presegajo lokalne potrebe in potrebe svojih vplivnih območij, v kolikor jih sploh imajo. Pri njih je vodilna prekomerna oskrba na ravni vsakodnevne oskrbe. Sem sodijo Kobarid, Šempeter, Dutovlje, Sežana, Kozina, Lokve ter še nekatera manjša naselja, katerim je to edina funkcija, ki v njih ohranja določeno vitalnost, zadržuje prebivalstvo in celo povzroča urbanizacijo. Nekaj manjših naselij ob ali blizu mejnih prečevalov pa se je samo na osnovi prekomejne oskrbe razvilo v enostransko opremljene centralne kraje, ter dopolnjujejo omrežje osnovne oskrbe.

POMEN KMETIJSTVA V REGIONALNEM RAZVOJU ZAHODNE SLOVENIJE

V prvem delu raziskave so bile temeljito analizirane naravne osnove in družbenogospodarski pogoji za razvoj kmetijstva ter zlasti učinki organiziranosti kmetijske proizvodnje. V drugem delu pa je bil, zaradi dostopnosti podatkov zadnjega popisa, prikazan osnovni razvoj živinoreje. V zadnjem delu skušamo na osnovi razpoložljivih statističnih podatkov osvetliti regionalni pomen in razvoj govedoreje kot najpomembnejše veje živinoreje ter podati osnovne značilnosti kmetijstva v posameznih občinah zahodne Slovenije.

Dolga produkcijska veriga /najprej je potrebna pridelava krme - rastlinska proizvodnja - nato šele "neposredna" živinoreja/ povzroča, da je živinoreja zelo občutljiva na gospodarske in socialne spremembe. Posebno to velja za govedorejo. Zaradi dolgoročne proizvodnje pa se pogoji za govedorejo ne pokažejo takoj, ampak šele čez nekaj let. Govedoreja je torej lahko zelo značilna in precej trden kazalec stanja in razvoja dobršnega dela kmetijstva. To še toliko bolj, ker je to, razen v Slovenski Istri, prevladujoča kmetijska dejavnost v privatnem sektorju kmetijstva.

Večkrat je bila po poudarjena pestrost in različnost zahodne Slovenije v naravnem in gospodarskem pogledu. Odsev tega je tudi govedoreja. Pospeševanje razvoja govedoreje v zadnjem

desetletju je v Sloveniji povzročilo povečanje števila goved, kar pa ne velja za zahodno Slovenijo. Izjema je le idrijska občina. V številnih slovenskih občinah je govedoreja dobila vsaj približno mesto, ki ji pripada glede na naravne pogoje za kmetijstvo. Prišlo je torej do rajonizacije kmetijske proizvodnje, v kateri ima posebno mesto privatni sektor. To hkrati pomeni, da so v veliki meri izginili drobni kmetijski proizvajalci ter da se je povečalo število močnih živinorejskih obratov z nekaj deset govedi.

Dobršen del zahodne Slovenije spada med območja, kjer je govedoreja osnovna ali ena od osnovnih usmeritev kmetijske proizvodnje, kar se kaže v sestavi odkupa kmetijskih pridelkov. V nasprotju z večino ostale Slovenije pa družbeno-gospodarski pogoji v zahodni Sloveniji ne omogočajo hitrejšega razvoja govedoreje.

Dolgotrajna in neselektivna deagrarizacija kot posledica skromne industrializacije in položaja ob dolgo časa zaprti meji je povzročila, da v kmetijstvo ni prišlo do selektivnega razvoja posameznih kmetijskih panog. Hipotezo o stihijem družbenogospodarskem razvoju velike večine zahodne Slovenije, ki ima za posledico "ostarelost" regionalne in socialne strukture, večkrat že potrjeno, želimo preveriti tudi z analizo razvoja govedoreje. Smatramo, da je za reševanje takega stanja potrebno precej časa ob izredno skrbnih in pretehtanih ukrepih.

Gibanje števila goved po krajih v obdobju 1971 - 1981

Če vzamemo za stagnacijo 10% padec oziroma rast števila govedi v 10-letnem obdobju, potem se je le v desetini krajev povečal stalež govedi, v 72% krajev pa se je število zmanjšalo. Le v 5% krajev (os skupno približno 650 krajev) je bilo leta 1971 več kot 200 glav govedi kar pomeni, da je govedoreja izredno razpršena kmetijska dejavnost, ki povečuje stroške organizirane proizvodnje. Govedoreja še torej ni dosegla stopnje gospodarske proizvodnje, ampak v veliki meri ohranja pomen socialne dejavnosti. Do izredno hitrega zmanjšanja števila goveje živine prihaja

predvsem v Slovenski Istri in v Goriških Grdih, pri čemer pa so razlogi različni. V Goriških Brdih govedoreja ne prenese konkurence vinogradništva in sadjarstva, ki ga vzdržujejo predvsem polkmeti. V Slovenski Istri omenjeni vzrok opuščanja govedoreje velja le kot izjema; osnovna vzroka sta ostarelost kmečke delovne sile na flišnem gričevju in deagrarizacija na obalnem pasu. V vseh primerih gre za pomanjkanje delovne sile, le s to razliko, da gre v Goriških Brdih za opuščanje ostankov polikulturnega načina kmetovanja, v Slovenski Istri pa za popolno opuščanje lmetijstva.

Na ostalih območjih prihaja do močnejšega opuščanja govedoreje na mirensko-dornberškem območju. Na Tolminskem močneje upada govedoreja v številnih krajih v Baški grapi, v sežanski občini pa na vseh nevinogradniških območjih. Glede na hiter padec števila govedi je najboljši položaj v ajdovski in idrijski občini.

Krajev v katerih se je v obdobju 1971-1981 močno dvignilo število goveje živine, je zelo malo. To so večinoma manjši kraji, v katerih je zaradi lokalnih razmer prišlo do relativno močnega povečanja števila govedi, medtem ko so absolutne vrednosti zelo nizke.

V številnih primerih je opuščanje govedoreje gospodarsko upravičeno, saj se opušča močno razdrobljena kmetijska proizvodnja. Številni razlogi pa govorijo zoper opuščanje govedoreje, tudi če gre za gospodarsko le malo učinkovito proizvodnjo. Eden najpomembnejših je prav gotovo opuščanje obdelave zemlje - posebno travnikov in pašnikov - torej najobsežnejšega dela kulturne pokrajine. Le-ta se tako oži na bolj ali manj ločene otoke s kmetijsko izrabo. Poleg tega zečenja v ciklu obdelave zemlje primanjkovati hlevskega gnoja, ki bistveno izboljšuje biološke in fizične lastnosti.

Tolnimska občina je imela leta 1971 skoraj 90% takih krajev, v katerih je bilo od 20 do 200 glav govedi. Glede gibanja števila živine po krajih ni bistvenega odstopanja od stanja v celotni zahodni Sloveniji. V zadnjem desetletju sta na Tolminskem najštevilnejši skupini krajev z manj kot 50 glav govedi in močnim padcem njihovega števila. Ob primerjavi sestave krajev glede na število goved in gibanja njihovega števila z demografskim razvojem (odseljevanje, deagrarizacija/ šele lahko ugotovimo, kakšne ogromne napore vlagajo domače kmetijske organizacije za ohranjanje govedoreje. Žal je socialni položaj prišel do take faze, da korenitejših sprememb brez učinkovite pomoči širše družbene skupnosti ni mogoče pričakovati.

Idrijska občina ima le 16% krajev, v katerih je bilo leta 1971 manj kot 50 glav goved, nasprotno pa je imela tudi le 4 kraje z več kot 200 glavami govedi. To je tudi edina občina v zahodni Sloveniji, ki v zadnjem desetletju izkazuje rast števila govedi. Pri krajih z manj kot 100 glavami govedi /ki jih je 44%/ je opazna predvsem stagnacija in upad števila govedi, medtem ko se pri krajih z več govedi njihovo število povečuje.

Novogoriška občina ima 90% krajev, v katerih se je število goved v zadnjem desetletju zmanjšalo vsaj za 10%, v 38% pa celo za več kot polovico. To velja za vse velikostne skupine krajev. Le v 5% krajev se je število goved povečalo za več kot 10%.

Ajdovska občina ima najmočnejšo zgostitev govedorejske proizvodnje, saj se je leta 1971 v polovici krajev redilo od 100 do 200 glav govedi, le v 10% pa je bilo takih z manj kot 50 glav govedi. V tretjini krajev je število goved stagniralo.

Sežanska občina že po številu govedi po krajih dokazuje, da je tu povečan pomen vinogradništva. Leta 1971 se je v 53% krajev redilo manj kot 50 glav govedi in le v enem kraju je bilo več kot 200 goved. V večini krajev število govedi pada, v 78% krajev za več kot 10%.

Koprška, izolska, piranska občina izkazuje veliko podobnost v govedoreji, ki je le postranska kmetijska dejavnost. Nekoliko ugodnejši položaj je le v koprski občini, ki sega globlje v kraško zaledje, medtem ko se v izolski in piranski občini govedoreja omejuje na skupno 150 govedi.

Nekatere značilnosti kmetijstva v zahodni Sloveniji

Tolminska občina. Struktura odkupa kmetijskih produktov je dokaj enostavna. Po denarni vrednosti daleč prednjačita odkup živine in mleka. Njun skupni delež se je od 80%, kolikor je znašal še leta 1960, v zadnjih letih povečal na prek 90%. Ob nenehnem zmanjševanju odkupa ostalih produktov /krompirja, sena/ se tržna proizvodnja vse bolj specializira v mesno-mlečno govedorejo. Vrednost odkupljenih količin mleka je manjša od vrednosti odkupljene živine.

Kmetijska infrastruktura kot eden osnovnih pogojev za uspešnost kmetijske proizvodnje je v tolminski občini dobro razvita. Odkupna mreža je gosta in dobro organizirana, kar je rezultat skoraj stoletnega razvoja in stalne skrbi za njeno prilagajanje spremenjenim pogojem. Solidna organizacija in tradicija odkupa je v veliki meri posebnost tukajšnjega kmetijstva, ki se je od skromnih naravnih možnosti za poljedelstvo osredotočilo na živinorejsko mesno-mlečno proizvodnjo.

Naslednji dejavnik, ki je zelo pomemben za smotrno organizirano kmetijske proizvodnje, je obstoj domače predelovalne industrije in trgovine.

Mreža zbiralnic mleka je zelo gosta in šteje kar sto odkupnih mest in le sedmina krčjev v občini ni vključena vanjo. Na drugi strani sega mreža prek občinske meje na Banjško planoto, na Kanalsko, Liško in Goriška brda. Velika oddaljenost /Trenta

in dolina Koritnice/ ter težka prometna dostopnost /hribovske vasi nad Baško grapo/ omogočata, da bi bila mreža zbiralnic mleka polna. Poleg tega obstajajo še objektivni razlogi, da nekatera obsežnejša območja niso vključena v mrežo zbiralnic, in sicer zaradi izredno nizke mlečne proizvodnje kot posledice močne depopulacije in deagrarizacije oziroma skoraj propadom kmetijstva /Bovško s Trento in dolino Koritnice/, onemoglosti ostarelega kmečkega prebivalstva /Breginjski kot, vasi in zaselki nad Baško grapo/ ali močne deagrarizacije /Podbrdo/.

Idrijska občina. Za razliko od večine zahodne Slovenije je posestna struktura v idrijski občini dokaj ugodna. Delež gospodarsko močnih kmetij z več kot 10 ha zemlje je tu zelo visok in je med najvišjimi v Sloveniji. Zato ni čudno, če kmetje v občini več vlagajo v posodobitev kmetijstva kot na ostalih območjih zahodne Slovenije. Posodobitve pa se pojavljajo močno neenakomerno - do njih prihaja v prometno odprtih vaseh kot v najbolj oddaljenih krajih.

Novogoriška občina. Za pomen kmetijstva v občini je značilen podatek, da dobršen del območja pokriva kmetijska organizacija s sedežem v sosednji, ajdovski občini. Na območju občine obstaja le ena domača kmetijska organizacija in to na manj obsežnem območju (Goriška Brda/. Zato ni čudno če prostorska organizacija kmetijstva ni taka kot na območjih z domačimi kmetijskimi delovnimi organizacijami. Tako je na primer na goriškem Krasu in v hribovitih predelih prav gotovo tudi slabo organizirana mreža odkupnih postaj za kmetijske produkte povzročila prekomerno odseljevanje prebivalstva. Na drugi strani pa se je tako ohranila stara posestna struktura, ki daje vsaj skromne pogoje za reorganizacijo kmetijstva. Povsem nasproten položaj je v nižinskih predelih, tako v Spodnji Vipavski dolini kot na Gorški ravnini. Delitev posesti in prehod večine kmetijske zemlje v roke nekmetov v veliki meri onemogoča ne samo posodobitev privatnega kmetijstva ampak tudi organiziranje večjih proizvodnih kompleksov v državnem sektorju. Pomen kmetijstva na omenjenem

območju lahko podrobneje opredelimo z razdelitvijo na štiri območja.

Močno industrializirana in urbanizirana Goriška ravan s Spodnjo Vipavsko dolino, pa tudi Kanalsko, kjer sta obe funkciji izpodrinili kmetijstvo. Nagel razvoj Nove Gorice in z njim povezan razvoj neagrarnih dejavnosti je bil tako hiter, da je dobesedno "povozil" kmetijsko funkcijo območja. Razvoj je bil tako hiter, da se ni, razen nekaterih dejavnosti v manjšem obsegu /vrtnarstvo, sadjarstvo/ razvilo niti obmestno kmetijstvo.

Hribovska območja s tradicionalnim kmetijstvom in ostarelim prebivalstvom /Banjška planota, Čepovanski dol, Kambreško/. Večina teh predelov je močno oddaljenih od industrijskih središč, tako da pride kot dodatna gospodarska dejavnost v poštev le gozdarstvo. Slabo razvita kmetijska infrastruktura še dodatno oddaljuje prebivalstvo od tokov sodobnega življenja.

Srednja Vipavska dolina in Spodnja Braniška dolina imata zaradi sorazmerne bližine industrijskih središč stabilno socialnoekonomsko strukturo, zato jima je uspelo posodobiti in intenzivirati kmetijsko proizvodnjo, ki je postala sestavni del gospodarske osnove omenjenih območij.

Goriški Kras je na zahodu skoraj povsem deagrariziran, na vzhodu pa še močno agraren vendar s pretežno ostarelo kmečko delovno silo. Kmetijska problematika tega dela Krasa je podobna tisti na celotnem Krasu.

Na območju Visokega kraškega roba in Goriškega Krasa, kjer je živinoreja skoraj edina tržna postavka zasebnega kmetijstva, imajo v kmetijski infrastrukturi posebno mesto zbiralnice mleka in odkupne postaje za živino. Obe vrsti mrež tvorita zelo pravilno hierarhično urejeno prostorsko mrežo odkupnih mest Na Visokem kraškem robu je razmerje med odkupnimi postajami za

mleko in odkupnimi postajami za živino 30 : 6 na Goriškem Krasu pa 5 : 1, torej enako razmerje. Takšna hierarhizacija elementov kmetijske infrastrukture odraža dokajšno notranjo homogenost teh območij, ki pa je značilna za tradicionalno agrarno pokrajino. Dolinska in ravninska območja se obnašajo drugače. Tu je namreč intenzivna kmetijska proizvodnja omejena na posamezna območja v skladu z vse večjo prostorsko diferenciacijo izrabe. Na drugi strani pa se zaradi goste prometne mreže spreminja pojem oddaljenosti. Zato nam čudno, če je število odkupnih mest za živino celo večje od števila odkupnih mest za mleko. Značilno je tudi, da je v novogoriški občini v primerjavi z ajdovsko manjše število središč z najvišjo stopnjo opremljenosti s kmetijsko infrastrukturo in je zato dosti bolj razvit osrednji del hierarhične piramide. To je posledica že omenjenega dejstva, da velik del občinskega ozemlja pokriva dejavnost kmetijske organizacije iz ajdovske občine.

Ajdovska občina. Kmetijstvo je v ajdovski občini doseglo pomembno stopnjo regionalne integracije, pri čemer ima pomembno mesto domača predelovalna industrija. Pomembno je tudi, da so že v občini že zgodaj zavedli nujnosti povezovanja odmaknjenih območij z občinskim središčem oziroma z opremljanjem teh območij z osnovno kmetijsko infrastrukturo. Zato ni čudno, če kmetijstvo kljub znanim slabostim /razdrobljenost posesti, pomanjkanje kmečke delovne sile, večkrat slabi naravni pogoji za kmetovanje/ vendarle doživlja posodabljanje. Tako je od štirih faktorjev, ki ob prehodu iz agrarne v industrijsko družbo zapuščajo najtežje posledice v gospodarski in prostorski strukturi zasebnega kmetijstva /neustrzna zemljiška struktura, slaba prometna povezanost med proizvodnimi območji in potrošnimi središči, neugodna socialna struktura, opremljenost prostora z infrastrukturo/ bilo negativno delovanje dveh močno omejeno: stopnje prometne povezanosti in opremljenosti s kmetijsko infrastrukturo. Ta vloga pa je zaradi močnega delovanja ostalih dejavnikov oziroma hitrih družbenogospodarskih sprememb bila skromna, in sicer v taki meri, da je dopustila možnost kasnejšega vsaj delnega reševanja kmetijstva na robnih območjih.

Kmetijska usmerjenost proizvodnih okolišev je naslednja:

PO Vipava: vinogradništvo, živinoreja, sadjarstvo;

PO Col: živinoreja;

Po Ajdovščina: vinogradništvo, živinoreja;

PO Dobrovlje: vinogradništvo, sadjarstvo, zelenjadarstvo in živinoreja.

Prostorska razporeditev odkupnih mest in zbiralnic za mleko v celotni primorski makroregiji kaže, da je tovrstna mreža izredno dobro razvita, saj vključuje večino kmetijskih območij. Njen razvoj je dosegel tisto stopnjo, ko ga ni več mogoče širiti; nasprotno, zaradi gospodarnosti bo treba odkupna mesta koncentrirati.

Novogoriška občina ima domačo kmetijsko organizacijo le na območju Goriških Brd. To območje ima specifično vlogo v razvoju kmetijstva že iz časov Avstroogrske države kar pa je sprememba meje v dobršni meri zavrla, posebno po zadnji vojni. Ob vinski kleti v Dobrovem pa se je začelo ponovno organizirati sodobna kmetijska proizvodnja, ki je znala vključiti tudi drobno posest in je takovv povezanosti z zaposlitvijo v industrijskih središčih prispevala k ohranitvi poselitve Goriških Brd in k dvigu življenskega standarda. Kmetijstvo je usmerjeno predvsem v vinogradništvo, manj v sadjarstvo. Nadpovprečno gosta mreža kmetijske infrastrukture je v Goriških Brdih odraz tudi objektivnih prostorskih posebnosti tega območja. V tej flišni pokrajini je reliefna razčlenjenost intenzivna; gričevnat svet je razrezan z vzporednimi dolinami in grapami potokov. Poselitev kot kmetijska izraba se naslanjata na tako razčlenitev površja, tako da so nastale majhne prostorske enote, ki so med seboj bolj ali manj ločene z dolinami.

Sežanska občina. Območje bi lahko kar praktično imenovali Kras, saj obsega večino njegovega ozemlja v SR Sloveniji. To je ena izmed redkih slovenskih pokrajin, ki še ni bila kmetijsko ustrezno valorizirana, kar je predvsem posledica posebnih naravnih razmer, ki postavljajo težke pogoje sodobnemu kmetijstvu. Naravne

razmere so še prispevale k neugodnim posestnim razmeram, posebno razpršenosti parcel, kar še dodatno otežuje uvajanje sodobnega kmetovanja. Tudi socialni dejavnik ni v prid posodabljanju kmetijstva, saj tega v večji meri ne dopušča ostarela kmečka delovna sila. V obsežni pokrajini v osnovi ločimo dva dela: Gornji in Spodnji Kras.

Gornji Kras, ki mu lahko dodamo zahodni del Brkinov, je izrazito usmerjen v živinorejo. Odkupne postaje so gosto razporejene, vendar manjka infrastrukturna opremljenost višjih stopenj. Gre torej za ekstenzivno organiziranost kmetijske infrastrukture, pri kateri se teži le za pobiranjem, ne pa za vlaganjem v razvoj.

Dolenji Kras je proizvodno pestrejši od Zgornjega. Osnovno mrežo odkupnih postaj sestavljajo zbiralnice mleka, ki se jim pridružujejo odkupne postaje za grozdje. Na tem območju sta tudi dve središči /Komen, Dutovlje/, ki predstavljata pomembna lokalna centra.

Celotni Kras ima izrazito ekstenzivno kmetijsko proizvodnjo. Družbeni sektor se uveljavlja le pri prevzemanju tržnih viškov in le zelo malo skrbi namenja boljši organiziranosti kmetijstva. Tako ostaja Kras v regionalnem pogledu kmetijsko manj razvit otok med Vipavsko dolino in Koprskim Primorjem.

Obalne občine. Opremljenost območja s kmetijsko infrastrukturo kaže na pestrost kmetijske proizvodnje. Tako se prepletajo odkupne postaje za mleko, grozdje s splošnimi. Naravni pogoji in prometne razmere delijo območje na dva dela: na obalni pas in na njegovo zaledje.

Obalni pas je opremljen s splošnimi odkupnimi postajami, vinogradniškimi kmečkimi skupnostmi in trgovinami z repromaterialom. Kmetijska infrastruktura odseva usmerjenost kmetijstva v vrtarstvo, vinogradništvo in sadjarstvo.

Zaledje flišnega gričevja se v usmerjenosti kmetijske proizvodnje v osnovi loči od obalnega pasu. Tu prevladuje govedoreja, zato je razvita mreža zbiralnic mleka, ki se dopolnjuje s splošnimi odkupnimi postajami.

Živinoreja in regionalni razvoj

Živinoreja zahteva, tako kot vsaka gospodarska panoga, celovit in stabilen družbenogospodarski razvoj. Podatki dokazujejo, da zahodna Slovenija ni šla po normalni poti selekcioniranja kmetijske proizvodnje, ampak je doživela izrazit stihijski razvoj kot posledico nenačrtnega gospodarskega razvoja teh območij. Govedoreja je še danes izrazito dekoncentrirana kmetijska dejavnost, predvsem kot posledica ostarele kmečke delovne sile /tolminska, idrijska in deli novogoriške, ajdovske in koprške občine/, na drugi strani pa vse bolj izginja kot stranska kmetijska dejavnost /flišna območja/.

V živinoreji je širjenje inovacij zelo skromno, predvsem kot posledica že večkrat omenjene šibke socialne strukture prebivalstva. Tako se v govedoreji sicer opažajo zelo zanimivi poskusi /organiziranje hlevskih, pašnih, strojnih skupnosti, oživljanje planinskega pašništva itd./ vendar zaradi navedenih vzrokov ni celovitejših uspehov. Na zunaj vidne večje spremembe doživlja le ovčereja. Pogoji za njen razvoj so ugodni, saj izkorišča del obsežnih pašnih površin, ki za druge načine kmetijske izrabe niso primerna, hkrati pa ne zahtevajo večjih investicij. Nosilci ovčereje pa so predvsem nekmetje.

TABELA 8: ZAHODNA SLOVENIJA

Sestava odkupa kmetijskih pridelkov leta 1980

	živina perutn.in jajca		mleko	vrtnine	sadje	les
Ajdovščina	13	58	11	1	14	3
Idrija	35	1	36	1	-	28
Izola	1	2	1	41	55	-
Koper	4	-	8	32	57	-
N.Gorica	11	22	8	3	55	2
Piran	12	1	1	60	27	-
Sežana	13	64	15	1	6	3
Tolmin	34	-	52	1	-	12

Vir: Statistični podatki po občinah SR Slovenije. VI. zvezek 1982.
Zavod SRS za statistiko, Ljubljana 1982.

TABELA 9: ZAHODNA SLOVENIJA

Indeks rasti števila goved 1971-1981 po krajih glede na število goved leta 1971

Indeks 1981 1971	Število goved v krajih leta 1971					
	1-20	21-50	51-100	101-200	201 in več	skupaj
151 in več	-	1	1	3	-	5
131-150	1	-	-	-	-	1
111-130	1	2	1	1	1	6
91-110	1	4	5	5	1	16
71-90	2	6	9	4	2	23
51-70	3	11	7	5	1	27
50 in manj	5	10	5	2	-	22
skupaj	13	34	28	20	5	100

Op.: v rubrikah so deleži krajev

Vir: prvi podatki popisa... 1971 in 1981, Zavod SRS za statistiko, Ljubljana

TABELA 9a: OBČINA TOLMIN

Indeks rasti števila goved 1971-1981 po krajih
glede na število goved leta 1971

Število goved v krajih leta 1971

151 in več	1-20	21-50	51-100	101-200	201 in več	skupaj
151 in več	-	1	1	1	-	3
131-150	2	2	-	-	-	4
111-130	-	3	1	2	1	7
91-100	-	5	5	8	1	19
71-90	2	6	9	5	2	24
51-70	-	11	5	7	1	24
50 in manj	2	10	6	1	-	19
skupaj	6	38	27	24	5	100

TABELA 9b: OBČINA IDRIJA

Indeks rasti števila goved 1971-1981 po krajih
glede na število goved leta 1971

Število goved v krajih leta 1971

	1-20	21-50	51-100	101-200	201 in več	skupaj
151 in več	-	2	1	2	-	5
131-150	-	-	3	1	2	6
111-130	-	3	6	11	2	22
91-100	-	6	12	12	3	34
71-90	-	3	13	8	-	24
51-70	-	2	5	-	-	7
50 in manj	-	-	2	-	-	2
skupaj	-	16	44	33	7	100

TABELA 9c: OBČINA NOVA GORICA

Indeks rasti števila goved 1971-1981 po krajih
glede na število goved leta 1971

Število goved v krajih leta 1971

	1-20	21-50	51-100	101-200	201 in več	skupaj
151 in več	-	-	1	-	-	1
131-150	-	-	1	1	-	2
111-130	1	-	1	-	1	3
91-110	1	1	1	1	2	6
71-90	1	3	6	3	5	18
51-70	4	9	9	6	4	32
50 in manj	8	13	8	8	1	38
skupaj	15	26	27	19	13	100

TABELA 9d: OBČINA AJDOVŠČINA

Indeks rasti števila goved 1971-1981 po krajih
glede na število goved leta 1971

Število goved v krajih leta 1971

	1-20	21-50	51-100	101-200	201-in več	skupaj
151 in več	-	-	3	3	-	6
131-150	-	-	-	2	-	2
111-130	2	-	3	2	3	10
91-110	-	-	9	17	7	33
71-90	-	2	7	15	5	29
51-70	-	5	2	8	-	15
50 in manj	-	-	3	2	-	5
skupaj	2	7	27	49	15	100

TABELA 9e: OBČINA SEŽANA

Indeks rasti števila goved 171-1981 po krajih
glede na število goved leta 1971

Število goved v krajih leta 1971

	1-20	21-50	51-100	101-200	201 in več	skupaj
151 in več	1	1	-	-	-	2
131-150	1	-	-	-	-	1
111-130	1	2	-	-	-	3
91-110	2	9	4	2	-	17
71-90	2	10	15	3	-	30
51-70	4	12	12	5	-	33
50 in manj	2	7	4	-	1	14
skupaj	13	41	35	10	1	100

TABELA 9f: OBČINA KOPER

Indeks rasti števila goved 1971-1981 po krajih
glede na število goved leta 1971

Število goved v krajih leta 1971

	1-20	21-50	51-100	101-200	201 in več	skupaj
151 in več	1	1	-	-	-	2
131-150	1	1	-	-	-	2
111-130	-	1	1	-	-	2
91-110	6	1	1	1	-	9
71-90	4	6	4	-	-	14
51-70	8	19	2	2	-	31
50 in manj	12	21	7	-	-	40
skupaj	32	50	15	3	-	100

TABELA 9g: OBČINA PIRAN

Indeks rasti števila goved 1971-1981 po krajih
glede na število goved leta 1971

Število goved v krajih leta 1971

	1-20	21-50	51-100	101-200	201 in več	skupaj	
151 in več	-	-	-	-	-	-	BV
131-150	-	-	-	-	-	-	
111-130	10	10	-	-	-	20	
91-110	-	10	-	-	-	10	
71-90	-	-	-	-	-	-	
51-70	10	20	-	-	-	30	
50 in manj	30	10	-	-	-	40	
skupaj	50	50	-	-	-	100	

TABELA 9h: OBČINA IZOLA

Indeks rasti števila goved 1971-1981 po krajih
glede na število goved leta 1971

Število goved v krajih leta 1971

	1-20	21-50	51-100	101-200	201 in več	skupaj
151 in več	-	-	-	-	-	-
131-150	-	-	-	-	-	-
111-130	-	-	-	-	-	-
91-110	-	-	-	-	-	-
71-90	-	-	-	-	-	-
51-70	14	-	-	-	-	14
50 in manj	58	14	14	-	-	86
skupaj	72	14	14	-	-	100

ANALIZA DEMOGEOGRAFSKEGA RAZVOJA

Demografski razvoj je bil obširneje predstavljen že v elaboratu "Manj razvita obmejna območja Zahodne Slovenije", Ljubljana 1980 in je sedaj predvsem dopolnjen s popisnimi podatki leta 1981 in z nekaterimi dodatnimi analizami razvoja prebivalstva, ki osvetljujejo najnovejše prostorske spremembe. (1) Omeniti je tudi treba, da je prva analiza bila opravljena na osnovi ocen iz leta 1979 in da popis iz leta 1981 prinaša nekatere bistvene nove vrednosti o razvoju prebivalstva. V obdelavo nista bili vključeni dve poglavji iz predhodnega elaborata: dejavnostna struktura prebivalstva in spreminjanje strukture gospodinjstev, zaradi pomanjkanja podatkov in skromnih sprememb od leta 1971 naprej. Poleg tega je bila obravnava razvoja prebivalstva glede na centralnost naselij vključena že v širšo obravnavo razvoja prebivalstva in podvajanje ni bilo potrebno. Pokazalo se je tudi, da analiza po krajevnih skupnostih ne daje ustreznega rezultata, saj vključuje KS sila različna naselja glede na demografski razvoj. Iz istega se odpira tudi problematičnost obravnave po katastrskih občinah, ki so sicer bistveno manjše od krajevnih skupnosti. Zato je bilo največ pozornosti posvečeno analizi po naseljih.

Sicer pa je obravnavano območje v celoti in v njegovih posameznih predelih doživljalo tudi v najnovejšem obdobju velike in prostorsko zelo pestre spremembe, ki so pretekle procese večinoma poglobljali, prinesle pa so tudi precej kvalitetnih prostorskih premikov. Te spremembe so pogojene s številnimi dejavniki naravnega okolja, gospodarskega razvoja in družbeno-političnih sprememb.

Da je reliefna izoblikovanost ter s tem povezana prometna infrastruktura v demografskem razvoju in v oblikovanju demografske strukture odločilna na celotnem obravnavanem območju ob naši

zahodni meji, so pokazala že predhodna raziskovanja na Tolminskem (5), ki je sicer zaradi hribovitosti in prometne odmaknjenosti od glavnih prometnic, v celotnem proučenem območju specifičen, ne pa tudi izjemen primer. Podobne pogoje najdemo kljub manjši reliefni členovitosti povsod in so zato tudi odločilno vplivali na demogeografski razvoj. Zakonitosti stanja in razvoja vseh demografskih dejavnikov na celotnem obravnavanem območju kažejo naslednje določene skupne poteze:

- koncentracija prebivalstva v večjih središčih,
- stagnacija in deloma tudi koncentracija prebivalstva v manjših centralnih naseljih,
- nazadovanje števila prebivalstva v prometno izoliranih naseljih,
- staranje prebivalstva v teh naseljih in s tem povezani vsi negativni prostorsko jasno opredeljeni demogeografski procesi.

Govorimo lahko še o na daljnji polarizaciji demografskih procesov, kar pomeni stalno naraščanje razlik v poselitvi prebivalstva in v njegovi strukturi v soodvisnosti z gospodarskim razvojem celotnega območja in njegovih posameznih delov. Dejansko prihaja tako kot v gospodarstvu do močne koncentracije prebivalstva na majhnem prostoru, do redkejše poselitve na nekoliko večjem prostoru in do zelo redke poselitve ali praznenja v daleč največjem prostoru.

GIBANJE ŠTEVILA PREBIVALSTVA 1953-81

V demografskem razvoju obravnavane območje zaostaja za SR Slovenijo, čeprav je prebivalstvo v vsem obravnavanem obdobju rahlo naraščalo; za 3,7 % med leti 1953/61, za 5,7 % med leti 1961/71 in za 8,7 % med leti 1971/81 na 210.861. To pomeni zmanjšanje deleža prebivalstva v celotnem prebivalstvu SR Slovenije od 12,0 % leta 1953 na 10,7 % leta 1981.

Takšen trend gibanja števila prebivalstva je ob prirastu, ki je v veliki meri posledica staranja prebivalstva, tudi posledica stalne prevlade odselitev nad priselitvami, oziroma negativnega migracijskega salda. Obmejnost, perifernost, kribovitost in celo ekstremna goratost in s tem povezane izredne strmine kot nikjer drugje v Sloveniji ter neugodna kameninska sestava, so ob političnih dejavnikih bili vse prej kot pozitivno gibalno demografskemu razvoju. Čeprav so se seveda vsa občinska središča ves čas hitreje razvijala od drugih naselij, pa so večji razvojni dejavniki vseskozi ostali isti, Nova Gorica, Koper in turistično obalno območje.

Gibanje števila prebivalstva po občinah 1953-81

Občine	1953/61	1961/71	1971/81	1953/81
Ajdovščina	- 2,9 %	0,8 %	4,6 %	2,5 %
Idrija	0,3 %	0,7 %	- 0,9 %	0,1 %
Izola	20,5 %	12,3 %	18,4 %	68,43%
Koper	14,4 %	21,2 %	18,2 %	64,0 %
Nova Gorica	3,8 %	9,8 %	9,9 %	25,4 %
Piran	21,5 %	8,3 %	23,2 %	62,3 %
Sežana	- 2,7 %	- 4,4 %	2,2 %	- 4,8 %
Tolmin	- 4,8 %	- 6,7 %	- 4,2 %	- 14,9 %

Skupni razvojni zakonitosti sta pravzaprav le dve: a/ v manj razvitih občinah je gibanje števila prebivalstva v vseh treh

obdobjih neugodno in

b/ od največjih ekstremov 1953 leta so se vrednosti do leta 1981 ublažile. V vsem razvoju pa se zrcali gospodarski in s tem povezan prebivalstveni razvoj občinskih središč in še nekaterih večjih centralnih naselij v posameznih občinah. Zato je praviloma v občinah z višjim odstotkom urbanega prebivalstva rast prebivalstva močnejša in obratno, z izjemo občine Idrija.

Vseh osem občin slahko uvrstimo v dve skupini: Ajdovščina, Idrija, Sežana in Tolmin imajo neugoden trend razvoja prebivalstva in občine Izola, Koper, Nova Gorica in Piran z ugodnimi trendi, ki so nad republiškim povprečjem.

Pri prvi skupini občin so obrobnost, prometna odročnost in neugodne naravne razmere še potencirane. Velik del njihovega teritorija je tudi reliefno neugoden, močno hribovit s skromnimi ravnimi površinami. Druga skupina občin pa vključuje pravzaprav dvoje različnih tipov; obalne občine ter obmejne toda prometne in gospodarsko mobilne novogoriške občine. Jasen je pri tem tudi vpliv velikosti in gospodarske razvitosti centralnega naselja.

Prva skupina občin z neugodnim trendom razvoja prebivalstva kaže razen za Idrijo že v prvem obdobju nazadovanje predvsem kot posledico odseljevanja mlade delovne sile iz agrarnih naselij v večja centralna naselja, kjer so se hitro odpirala delovna mesta predvsem v industriji. Takšni centri izven občin so bili Nova Gorica, Koper, Izola in špe bolj privlačni centri v notranjosti Slovenije. Zemljišče vseh štirih občin, ki je bilo v preteklosti v danih možnostih dokaj agrarno izkoriščeno, je sicer relativno močno neprimerno za kmetijstvo, že takrat močno podvrženo deagrarizaciji, danes pa že večinoma povsem deagrarizirano. Precej obsežno kmetijsko izkoriščeno zemljišče v občini Tolmin, ki je

skupaj s poselitvijo segalo precej visoko v velike strmine, se je skrčilo na skromne ravne površine, ki so bile le v manjšem obsegu obdelane vsled neugodnih talnih pogojev. To je zasledovala tudi poselitev, oziroma razvoj.

V tem obdobju hitrega sproščanja kmečke delovne sile in odsejavanja so se že oblikovale smeri bodočega demografskega razvoja in dveh različnih skupin.

Drugo obdobje 1961/71 pomeni za občini Sežana in Tolmin še večje nazadovanje števila prebivalstva, medtem ko je enak proces v hribovitih delih občin Ajdovščina in Idrija omiljen a ugodnejšimi trendi v samih središčih in v prometno bolj odprtem ravninskem svetu. To je obdobje, ko se se višji deli domala spraznili in je depopulacija dosegla tisto stopnjo, ki jo že lahko imamo za praznenje. (12) To je tudi obdobje vse večje prostorske diferenciacije v razvoju prebivalstva med območji praznenja in območji koncentracije, močno pa so se spraznili hriboviti in odročni predeli. Štefelo prebivalstva je nazadovalo v občinah Idrija in Tolmin in stagniralo v občinah Sežana in Ajdovščina. Z izjemo Idrije je v ostalih treh občinah tudi izredno nizek odstotek urbanega prebivalstva^x:

	1961	1971	1981
Zahodna Slovenija	23,8 %	39,2 %	45,7 %
Sežana	6,7 %	14,6 %	24,5 %
Tolmin	15,5 %	23,3 %	29,4 %
Idrija	38,9 %	52,2 %	57,7 %

x - Za urbana naselja so poleg občinskih središč šteta še Vipava, Sp. Idrija, Serkno, Livade pri Izoli, Anhovo, Kanal, Šempeter, Lucija, Portorož, Bovec in Kobarid.

Druga skupina občin Izola, Koper, Nova Gorica in Piran je v vsem tem obdobju doživljala rast števila prebivalstva, ki je pogojena z njihovimi specifičnimi pogoji, ki so vsi bolj ugodni kot v občinah prve skupine: dobra prometna povezanost s centralnimi naselji in s tem omogočena dnevna migracija delovne sile, razdalje med centralnimi kraji samimi in do njih so zaradi manjšega obsega občinskih teritorijev in že omenjene boljše prometne dostopnosti majhne, položaj ob močno frekventiranih mejnih prehodih, kar ima tudi številne ekonomske učinke in koncentracija turizma (3). Ti razlogi so privedli tudi do izredne koncentracije prebivalstva v občinskih središčih. Le v primeru Nove Gorice je ta odstotek nižji zaradi dokaj dobro razvitega omrežja manjših centralnih naselij. Odstotek urbanega prebivalstva je v njih naslednji+

	1961	1971	1981
Izola	65,4 %	83,3 %	78,1 %
Koper	24,9 %	49,7 %	56,5 %
Nova Gorica	16,8 %	27,7 %	40,4 %
Piran	51,9 %	73,6 %	78,4 %

REGIONALNA ANALIZA GIBANJA ŠTEVILA PREBIVALSTVA V OBDOBJU 1953/81

Obdobje 1971-81 pomeni nadaljevanje obstoječih procesov gibanja števila prebivalstva, predvsem pa ob že močno izpraznjenih oddaljenih hribovskih predelih močnejše izstopa kot dejavnik geograf-

skega razvoja gospodarski razvoj centralnega naselja, ki omogoča močnejšo dnevno delovno migracijo. Tako izstopata z negativnim trendom tolminska in idrijska občina.

Analiza je bila opravljena po katastrskih občinah in po naseljih, predstavljena pa kartografsko po katastrskih občinah. Gibanje števila prebivalstva in stanovanj v naslednjem poglavju je bilo analizirano po petih razredih: indeks nad 120, 105, 1-120, 95, 1-105, 80, 1-95 in pod 80 ob tem, da srednji razred pomeni stagnacijo. Za analizo po občinah pa so naselja razdeljena po številu prebivalstva 1981 leta na naslednje velikostne skupine: 0-50, 51-100, 101-200, 201-500, 501-1000, 1001 - in več prebivalsev.

V celotnem obravnavanem območju močno prevladuje odstotek naselij z nazadovanjem števila prebivalstva. Prebivalstvo je nazadovalo v 78,1 % naselij, stagniralo v 6,9 % in napredovalo samo v 15 % naselij; pri KO pa je to razmerje 74,8 %, 6,7 % in 15,9 %. Med občinami so velike razlike in se že med njimi kaže jasna diferenciacija in polarizacija v dve skupini: na občine z manjšim deležem KO, v katerih prebivalstvo nazaduje: Izola, Koper, Nova Gorica-Piran, ki znaša nekaj nad 60 % in ostale štiri občine z čez 80 % KO, v katerih prebivalstvo nazaduje, razen pri Ajdovščini. Pri naseljih je ta polarizacija še poglobljena, kar pravzaprav daje pravo podobo neugodnega razvoja prebivalstva.

Naselja po gibanju števila prebivalstva 1953-81

Indeks	O b č i n e								
	Ajdov- ščina	Idrija	Izola	Koper	Nova Gorica	Piran	Se- žana	Tol- min	Skupaj
Nad 120 105,	3,3	6,3	50,0	18,8	11,3	36,4	5,8	4,3	9,6
1-120 95,	13,1	1,6	10,0	1,0	12,8	18,2	2,3	1,7	5,4
1-105 80,	19,7	3,2	-	4,0	9,8	9,1	4,1	6,0	6,98
1-95 pod 80	29,5	23,8	30,0	8,9	23,3	18,2	19,2	14,5	19,1
	34,4	65,1	10,0	67,3	42,9	18,2	68,2	73,5	59,0

Če k tem naseljem z nazadovanjem števila prebivalstva prištejemo skupino s stagnacijo, se podoba polarizacije še poglabi. Tako dosežejo ta naselja tudi v ajdovski občini kar 83,6 %.

Tudi ta analiza pokaže velike razlike med posameznimi občinami, odvisno od velikosti vodilnih centralnih naselij in od števila naselij sploh. Tako živi v Izoli, Kopru in Piranu nad 80 % prebivalstva naselij, ki kažejo večji porast števila prebivalstva, medtem ko je ta odstotek v ostalih občinah bistveno nižji.

Poleg tega večja centralna naselja pogojujejo ureditve v širšem okolju, ki zajame večje število naselij. Glede na to lahko govorimo o močni soodvisnosti med velikostjo centralnih krajev in številom naselij ter območjem z naselji,

ki izkazujejo ugodnejši demografski razvoj.

Prav zaradi takšne koncentracije prebivalstva, ki je rezultat migracij, znaša skupni delež prebivalstva, ki živi v naseljih z nad 20 % porastom prebivalstva kar 55,2 %; močnejše nazadovanje pa je zajelo kar 32,3 %, stagnacijo 4,9 % in napredovanje 62,9 % prebivalstva. Z velikim deležem prebivalstva, ki živi v naseljih z nazadovanjem prebivalstva izstopa občina Tolmin z 61,7 %, občina Sežana z 54,8 %, medtem ko idrijska z 38,7 % in ajdovska z 38,9 % že sodita pod povprečjsk zavse območje, ki znaša 32,2 %.

Ugoden demografski razvoj je torej omejen na zelo majhen prostor pretežno urbanih naselij in njihove okolice in le v izjemnih primerih beležimo še kje porast ali stagnacijo števila prebivalstva. Karta gibanja števila prebivalstva 1953-81 kaže večji porast samo ob večjih središčih, ki jih ob robu ozek pas naselij z manjšim porastom števila prebivalstva in zelo malo s stagnacijo. Če bi združili oba razreda nazadovanja števila prebivalstva, bi dobili ogromno sklenjeno območje, ki se marsikje tudi močno približa največjim središčem. Poleg tega je značilno še to, da je razen pri Novi Gorici povsod drugod že v sosednjih naseljih prisotna stagnacija ali celo nazadovanje. Koper s svojo okolico je tipičen takšen primer ostre meje med naselji z porastom in nazadovanjem števila prebivalstva, ki poteka v neposredni bližini tega največjega središča v vsej Zahodni Sloveniji.

Izredno obsežna so območja nazadovanja števila prebivalstva, to so v glavnem vsa hribovita območja in večina Koprskih brd,

torej dokaj sklenjeno ozemlje, ki ga močneje prekinja le Vipavska dolina.

Najmočnejši porast števila prebivalstva beležijo poleg Nove Gorice samo še nekatera redka naselja: nad 80 % še Ajdovščina, Malijska, Kanal, Divača, Sežana in Hrpelje, ter Hrib, Milje, Ankaran, Koper, Semedela, Vanganel v občini Koper.

Samo v osmih naseljih je poleg zgoraj navedenih porastlo število prebivalstva od 30 - 80 %, med temi pa so po večini preostala centralna naselja. Ob večjem porastu števila prebivalstva in ob občinskih središčih lahko govorimo o tem pojavu le še tam, kjer se je uveljavil kakšen poseben razvojni dejavnik: prometno križišče (Hrpelje, Divača), kjer se je pojavila industrija že v prejšnjih letih (Kanal, Mirna), bližina meje (Šempeter, Milje), turistični razvoj (Ankaran) in kjer so se razvijali sekundarni centri (Kobarid, Vojsko, Spp. Idrija itd.). Prav ta skromen razvoj prebivalstva kaže na počasen in neskladen gospodarski razvoj celotnega obravnavanega območja. V večini centralnih naselij, kar velja predvsem za Tolminsko, Ajdovsko in Sežansko območje je razvoj kasnil, zaradi česar se ta naselja sama niso močno razvila, niti se niso pod njihovim vplivom razvijala druga naselja. Odseljevanje iz okolnih naselij je bilo v prvi fazi tolikšno, da tudi kasnejša demografska stabilizacija, kljub možnostim dnevne migracije, ni mogla močneje prispevati k povečanju števila prebivalstva. Vsa takšna naselja izkazujejo raket napredek ali stagnacijo v številu prebivalstva. Da pa je do povečanja števila prebivalstva vsem obdobju sploh lahko prišlo, so se morala pozitivna gibanja javljati že dalj časa.

Kot centralna naselja katere koli stopnje so to tudi praviloma večja naselja in hkrati jedra skromne, toda permanen-

tne urbanizacije, ob prometno ugodnih legah.

Nad 77 % KO z nad 22 % vsega prebivalstva kaže v vsem obdobju nazadovanje števila prebivalstva, prostorsko pa to pomeni okoli 90 % celotnega prostora obravnavanega območja, h kateremu je seveda treba prišteti tudi precejšen delež neposeljenega visokogorskega in drugega za poselitev in kakršno koli gospodarsko izrabo neprimerne zemljišča.

Nazadovanje števila prebivalstva je bilo v večini teh naselij precejšnje, kar je posledica odseljevanja, staranja prebivalstva in na minimum zmanjšane reprodukcijske sposobnosti prebivalstva. Ker je med temi največ naselij z manj kot 400 prebivalci in še med temi močno prevladujejo naselja z do 250 prebivalcev, gre ponekod že za zrelo fazo depopulacije oziroma odmieranja. Ni treba še posebej navajati, da sodijo sem predvsem naselja v višjih legah in v prometno najbolj odročnih predelih ali v predelih oddaljenih od pomembnejšega zaposlitvenega središča.

V občini Ajdovščina nazaduje število prebivalstva v 9,8 % naselij z do 100 prebivalci in kar 34,1 % z do 200 prebivalci, v idrijski 34,0 % in 74,4 %, v izolski 26,0 % in 30,0 %, v koprski 53,5 % in 77,4 %, v novogoriški 24,8 % in 42,1 %, v piranski 0 in 18,2 %, v sežanski 62,8 % in 80,2 % ter v tolminski 47,0 % in 71,7 %. Obratno pa v največjih naseljih število prebivalstva napreduje. Izredno negativna demografska gibanja v malih naseljih potrjuje podatek, da se je med naselji z do 50 prebivalci število prebivalcev zmanjšalo za več kot 20 % v 86,5 % naselij, za več kot 5 % pa celo v 95,0 %, medtem ko je znašal ta odstotek pri naseljih z 51-100 prebivalcev 78,3 % in 90,7 %.

Ni potrebno še posebej poudarjati, da sodijo sem predvsem naselja v višjih in prometno najbolj odročnih predelih aliu v predelih oddaljenih od pomembnejšega zaposlitvenega središča. Kot dejavnik pospeševanja teh negativnih procesov je treba šteti v občinah Tolmin, Idrija in Nova Gorica tudi učinke potresa iz leta 1976. Prebivalstvo je v takšnih naseljih nazadovalo: v Breginju za 33 %, Robidišču za 68 %, Logje za 41 %, Sedlo za 46 % in Borjana za 29 %.

Podobnejši regionalni pregled pokaže naslednji prostorski model gibanja števila prebivalstva v obdobju 1953-81. V občini Tolmin napreduje prebivalstvo le v osmih naseljih, treh središčih in v štirih naseljih blizu Tolmina. Nazaduje prebivalstvo torej v vsej soški dolini kot najbolj obsežni ravni površini in glavni prometni osi ter tudi v vseh ostalih dolinah: Koritnici, Breginju, Baški grapi in v ali na obrobju domala vse Tolminske kotline, Kljub 350 industrijskim delovnim mestom v Kobaridu v bližnjih naseljih, ki ležijo južno ob glavni cesti (Idrsko, Kamno) prebivalstvo nazaduje. Celo samo Podbrdo kot centralno naselje z nekaj industrije izkazuje le 0,5 % povečanje števila prebivalstva. (13) Glede na to, da nam terenska opazovanja pokažejo vsaj ob vseh asfaltiranih cestah proces prenavljanja hiš že pred potresom, še zlasti pa po njem, in v mnogo manjši meri sicer nove zazidave, gre v celotnem tem predelu tudi za močno zmanjšanje števila družinskih članov in prebivalcev v hišah. Tako se oblikuje na eni strani struktura mlajših malih gospodinjstev navezanih na dnevno migracijo in na drugi strani struktura starih gospodinjstev prav tako z malim številom članov; oboje kot posledica odseljevanja v središča in še predvsem v Novo Gorico.

Območje Idrijske občine beleži porast števila prebivalstva le v petih naseljih, od teh občutneje v: Idriji, Sp. Idriji in Cerknem. Razgiban relief in s tem povezana prometna problematika je povzročila občutno zmanjšanje števila prebivalstva že takoj po leta 1961, ko se je tudi največ ljudi priselilo v Idrijo. Tako je to območje povsem podobno tolminski občini, oziroma ima celo slabše pogoje za regionalni trend razvoja prebivalstva kot posledica mnogo manjših možnosti za dnevno migracijo delovne sile. Iz tega razloga tudi ne preseneča največja razlika in koncentracija prebivalstva med tremi vodilnimi centri in vsemi ostalimi naselji, v katerih število prebivalstva nazaduje.

Območje občine Nova Gorica kaže tri različne predele glede na razvoj prebivalstva. Koncentracija v naseljih okoli Nove Gorice in v Soški dolini, kjer se je število prebivalstva občutneje povečalo v naseljih Deskle, Biljana, Nova Gorica, Stara gora, Loke, Ozeljan, Šempas, Rožna dolina, Vogrsko, Šempeter, Vrtojba, Bilje, Bukovica, Volčja Draga, Zali breg, Žigoni, Dobrova, Renče, Orehovlje, Miren, Vojštica. K rasti prebivalstva v teh naseljih je prispevala poleg možnosti dnevne migracije v Novo Gorico tudi bližina maloobmejnih prehodov, ob katerih se naselja praviloma močneje razvijajo. Drugo območje je ves ostali vzhodni del Vipavske doline z rastjo prebivalstva v Prvačini, tretje pa vsega ves hriboviški predel od Nove Gorice z enim samim naseljem v katerem je število prebivalstva narastlo Morsko. To območje je sestavni del celotnega širšega območja z nazadovanjem števila prebivalstva v občinah Tolmin in Idrija.

Območje občine Ajdovščine, ki mu jedro tvori Vipavska dolina, je tudi glede na razvoj števila prebivalstva nadalje-

vanje trenda iz vzhodnega dela novogoriške občine. Nazadovanje števila prebivalstva je najmočnejše v naseljih na goratem severnem in južnem obrobju.

Občina Sežana je prostorsko že bolj heterogena glede na razvoj prebivalstva. Osrednji predel ter nekateri za to območje nadpovprečni razvojni centri kažejo porast števila prebivalstva: Komen, Štorje, Potoče, Senožeče, Divača, Bazovica, Sežana, Naklo, Draga in Hrpelje. Sklenjena območja nazadovanja števila prebivalstva pa so na skrajnem zahodnem obrobju in obsežen vzhodni del Krasa in Brkini.

Proti jugozahodu v Koprskih brdih se sklenjeno območje nazadovanja števila prebivalstva nazaduje kljub bližini večjih obalnih središč, kar je med drugim posledica odselitve italijanskega prebivalstva leta 1954. (6) Prebivalstvo se je povečalo v naseljih Piran in Portorož, Izoli in Maliji ter v Koprski občini v 21 naseljih. Vsa ta naselja ležijo ob obali ali se nanjo neposredno tako po položaju kot po svoji funkciji navezujejo.

GIBANJE ŠTEVILA PREBIVALSTVA V OBDOBJIH 1953-61, 1961-71 in 1971-81,

V posameznih obdobjih 28-letnega razvoja števila prebivalstva so bila nihanja, odvisna predvsem od družbeno-gospodarskih razmer. V obdobju 1953-71 se je prebivalstvo najmanj pomnožilo, le za 3,7 %. Tako je le v 7,9 % vseh KS prebivalstvo narastlo za več kot 20 %, med njimi pa ni bilo no-

bene iz občin Tolmin, Ajdovščina in Idrija. V teh treh občinah je sploh komaj kakšna KS povečala število prebivalstva. Nekoliko boljši je bil trend v ostalih občinah. Takšno stanje je bilo posledica še dokaj prisotne agrarne strukture, odseljevanja (iz tega dela SRS je odšlo med drugim precej kolonistov v Vojvodino), vojnih dogodkov in preseljevanja na Koprskem zaradi dokončne priključitve zone B STO Jugoslaviji in zone A STO Italiji. Slednje je sprožilo tudi priseljevanje iz drugih slovenskih pokrajin, kar je bilo takrat pogostejše le v Novo Gorico in Koper (6). Prostorska diferenciacija je bila še skromna. Ves predel Tolminske občine, severni del Goriške, zahodnjim severni del Šežanske ter zahodni del Koprške je imel kompaktno strukturo nazadovanja, vendar ne ekstremnega in stagnacije.

Določeno prestrukturiranje glede na razvoj prebivalstva kaže na-slednje obdobje 1961-71. Predvsem stopata v ospredje dva trenda: splošno povečanje odstotka KS z nazadovanjem števila prebivalstva in še močnejše izražena diferenciacija med KS z večjimi centralnimi naselji in drugimi, v katerih število prebivalstva nazaduje. Prostorska razporeditev pa kaže že izrazite razlike z obdobjem poprej in sicer je še najbolj podobna prostorski diferenciaciji, ki velja za obdobje 1953-79.

Kratek pregled razvoja prebivalstva po naseljih pove za obdobje 1953-1961 predvsem dejstvo, da je v precejšnjem številu naselij prebivalstvo naraščalo, vendar večinoma izredno skromno, komaj nekaj odstotkov. Na drugi strani je bilo celo malo naselij v katerih bi prebivalstvo močno nazadovalo, za več kot 20 %. Na vsem obravnavanem območju je število prebivalstva nazadovalo za 20 - 30 % v 22 % za

Tabela 10: KOEFICIENT NARAVNEGA IN SELITVENEGA PRIRASTA

SR Slovenija	Skupaj	naravni prirast	selitveni saldo
1961	9,9	9,4	0,5
1971	7,6	6,2	1,4
1977	11,1	6,8	4,3
Zahodna Slovenija			
1961	13,1	8,7	4,4
1971	2,9	3,9	-1,0
1977	10,7	6,8	3,9
Ajdovščina			
1961	5,1	11,0	-5,9
1971	-2,1	4,7	-6,8
1977	9,6	8,4	1,2
Idrija			
1961	-	4,4	-4,4
1971	-1,5	2,5	-4,0
1977	0,7	4,5	-3,8
Izola			
1961	27,3	17,1	10,2
1971	4,2	7,8	-3,6
1977	19,8	12,1	7,7
Koper			
1961	23,6	10,0	13,6
1971	21,2	6,8	14,4
1977	16,1	9,5	6,6
Nova Gorica			
1961	7,7	5,9	1,8
1971	11,4	5,4	6,0
1977	12,2	6,6	5,6
Piran			
1961	44,5	14,2	30,3
1971	9,2	7,7	1,5
1977	23,9	11,3	12,6
Sežana			
1961	-1,1	4,8	-5,9
1971	-6,7	0,1	-6,8
1977	5,2	2,0	3,2
Tolmin			
1961	-2,2	2,3	-4,5
1971	-11,9	-3,5	-8,4
1977	-2,0	-0,1	-1,9

30 - 40 % pa v 7 % naselij. Vse čto kaže sicer na splošni trend nazadovanja števila prebivalstva v večini naselij, zlasti v hribovitih predelih, vendar močnejše depopulacije večinoma še ni bilo.

V obdobju 1961 - 71 se je diferenciacija nekoliko poglobila, predvsem pa je prebivalstvo v večini naselij nazadovalo povprečno letno nekoliko hitreje kot v obdobju 1953 - 61. Za 20 do 30 % je prebivalstvo nazadovalo v 48 % in za 30 - 40 % v 17 % naselij.

Tolikšne spremembe so bile rezultat naravnega prirastka in selitev. Slednje so odtegnile veliko za reprodukcijo sposobnega prebivalstva s podeželja in manj razvitih predelov, kjer se je zato močno zmanjšal narašni prirastek. Živahno odseljevanje pa je marsikje že tako močno spraznilo naselja, da se v zadnjih letih ni imelo kaj več odseliti.

Koeficient za leto 1977 kaže na zaključeno odseljevanje iz celotnega območja in sicer v povečanem naravnem prirastku in pozitivnem selitvenem saldu. Takšen trend sledijo v glavnem vse občine. Specifični pa sta občini Idrija in Tolmin z negativnim selitvenim saldrom v vseh treh obdobjih, ki je v občini Tolmin povezan še z negativnim naravnim gibanjem prebivalstva. Pod republiškim povprečkom je naravni prirastek v občinah Idrija z 4,5 %, Sežana z 2,0 %, Tolmin z 0,1 %.

RAZVOJ PREBIVALSTVA MED LETI 1971-81

Najnovejši razvoj števila prebivalstva je rezultat predvsem

13

dveh dejavnikov: preteklih trendov razvoja in pogojev za bivanje in delo človeka v nekem okolju, ki so se do danes oblikovali. K slednjim pogojem je treba v prvi vrsti šteti razvitost centralnih naselij, možnosti dnevne migracije /dostopnost/ in splošno ekonomsko stanje prebivalstva. Vsekakor so se ti pogoji v zadnjih desetih letih bistveno izboljšali. Poleg tega se je veliko prebivalstva odselilo že v prejšnjem obdobju, kar je nadalje močno zmanjšalo število kandidatov za odselitev.

Rast prebivalstva je zabeležilo 14,8 % KO, v katerih je živelo 47,9 % prebivalstva, stagnacija 30,2 % KO z 27,7 % prebivalstva in nazadovanje 52,8 % KO z 24,9 % prebivalstva.

Kombinacija dveh obdobj: 1961-71 in 1971-79 ta trend gibanja števila prebivalstva v zadnjih letih le še potrди in ga deloma tudi prostorsko razvojno prikaže.

Rast prebivalstva v obeh obdobjih je imelo 7 % KO z 41,7 % prebivalstva. V to kategorijo pridejo vsi centralni kraji višje stopnje od centralne vasi, ki so se po letu 1961 kontinuirano razvijali, ob vedno bolj uveljavljenem policentričnem razvojnem sistemu pa tudi gospodarsko hitreje krepili prav v zadnjem času.

V drugi razred z rastjo prebivalstva v prvem in stagnacijo v drugem obdobju spada 3,8 KO z 11,1 % prebivalstva. Sem sodijo tiste KO, ki sicer vse ležijo neposredno ob prvih, vendar ne na glavni razvojni osi (največkrat glavni komunikaciji) ali pa nekateri kraji, ki niso v zadnjem obdobju dobili večjih gospodarskih impulzov (Bovec, Idrija, Vipava, Kanal, Dobrovo).

V razred z rastjo števila prebivalstva v prvem in nazadovanjem v drugem obdobju je 3,2 % KO z le 1,6 % prebivalstva. To kaže na manjša naselja in so pravpaprav izjemen primer v vsej regiji.

Stagnacija v prvem obdobju in porast števila prebivalstva v drugem obdobju je imelo le 3,2 % KO z 4 % prebivalcev. Po razvojnih tendencah so te KO na drugem mestu in ležijo v glavnih smereh urbanizacije, ki se iz največjih centralnih naselij širi navzven. Njihovo skromno število pšorjuje skromen razvoj prebivalstva v vsej obravnavani regiji in so tudi prostorsko omejene skoraj v celoti na Vipavsko dolino.

Stagnacija v obeh obdobjih je imelo 9,9 % KO z 7,9 % prebivalcev. Skupaj s kategorijami, ki kažejo večanje števila prebivalstva v zadnjem obdobju, tvorijo te KO zunanji rob tistih območij, ki so dnevno povezana s središči, kjer je v glavnem ustavljeno odseljevanje in kamor prodira tudi že urbanizacija. Predvsem je veliko teh KO v Vipavski dolini, na Tolminskem so le v Tolminski kotlini sami in nobena ni na Koprskem. Odstotek teh močno izstopa v občinah Ajdovščina in Nova Gorica.

Stagnacija v prvem in nazadovanje števila prebivalstva v drugem obdobju beleži 6,7 % KO z 6,2 % prebivalstva, z nadpovprečnim deležem v občinah Idrija in Tolmin in tvorijo obrobje KO z najslabšim demografskim razvojem.

V razred z nazadovanjem števila prebivalstva v prvem in napredovanjem v drugem obdobju sodi 4,6 % KO in 2,2 % prebivalstva z nadpovprečnim deležem v občinah Koper in Sežana.

Veliko bolj zastopana je skupina KO v katerih je prebivalstvo v prvem obdobju nazadovalo in stagniralo v drugem obdobju. Sem sodi 16,5 % KO z 7,7 % prebivalstva, njihovo število se pa še nadalje veča na račun zadnje kategorije z absolutnim padcem v vsem obdobju.

Prostorsko širjenje te skupine kaže največkrat območja brez demografskih perspektiv, kjer živi večinoma že ostarelo prebivalstvo, njihovo število se je pa že v preteklem obdobju močno skrčilo.

Zadnja kategorija z nazadovanjem števila prebivalstva v obeh obdobjih zajema kar 42,9 % vseh KO z le 17,1 % vsega prebivalstva. To območje ni več tako sklenjeno kot je bilo v poprejšnjih obdobjih predvsem zaradi stagnacije prebivalstva na obrobju tega območja. Poleg Tolminskega in severnega dela Novogoriške občine se posamezni pasovi tega pojavljajo še na Krasu in kompaktnejše območje v Brkinih in Koprskih brdih. To območje skupaj s še nekaterimi drugimi območji je tudi v gospodarskem stanju v močnem nazadovanju. Ker gre za kmetijske predele, je večino obdelovalnega zemljišča že opuščlenega, v ospredju je proces gozdovanja. O kakršni koli urbanizaciji v teh predelih ne moremo govoriti.

Podrobnejši pregled po naseljih v razvoju števila prebivalstva med leti 1971 - 1981 le še dopolni ugotovitve iz predhodne analize, da se po letu 1971 veča število naselij v katerih prebivalstvo narašča, čeprav razmeroma skromno, v večini je rast komaj pozitivna. Tudi vsi drugi premiki so šli v smeri manjšanja števila naselij z večjim odstotkom nazadovanja prebivalstva, kar jasno pokaže spodnja tabela za večino občin-:

Indeks

O b č i n e

Ajdovščina Idrija Izola Koper Nova Gorica Piran Sežana Tolmin Skupaj

nad 120	8,2 %	3,2 %	10,0%	9,0%	4,5%	18,2%	5,2%	2,6%	5,8%
105, 1-120	11,5 %	7,9 %	30,0%	10,0%	19,5%	18,2%	7,6%	6,8%	10,9%
95, 1-105	39,0 %	20,6%	10 %	19,0%	25,6%	45,4%	18,6%	15,4%	21,9%
80, 1-95	37,7 %	44,4%	20 %	22,0%	36,1%	18,2%	44,2%	35,9%	36,5%
pod 80	3,3 %	23,8%	30 %	41,0%	14,0%	-	24,4%	39,3%	24,8%

Glede na takšen razvoj števila prebivalstva se vse jasneje oblikujejo na vsem obravnavanem območju naslednje štiri kategorije večjih ali manjših območij, oziroma predelom (Karta razvoja prebivalstva 1953-81):

- urbanizirana območja, ki predstavljajo urbana središča in tista sosednja naselja, ki so že njihovi dejanski sestavni deli ter posamezna manjša centralna naselja do centralne vasi po Kokoletovi klasifikaciji;
- urbanizaciji podvržena območja v ožjih vplivnih območjih naselij iz prve skupine;
- območja s stagnacijo prebivalstva v vseh tistih predelih obravnavanih občin kjer prometna dostopnost omogoča dnevno migracijo delovne sile in tudi sicer vsakodnevno komunikacijo prebivalstva z regionalnimi ali večjimi lokalnimi središči. Rezultat takšnega položaja, oziroma pogojev, so predvsem sicer redke, vendar prisotne obsežnejše adaptacije in posamezne novogradnje. Slednjega je več v tistih predelih, ki jih je močneje prizadel potres 1976. leta;
- območje absolutnega in relativnega nazadovanja števila prebivalstva, identična s hribovitimi alpskimi predeli, na Krasu in v Koprskih brdih. Takšni predeli imajo le v redkih primerih realna pogoje za dnevno migracijo v večja središča in jih skupno označuje negativnost celega kompleksa razvojnih dejavnikov (promet, izraba zemlje, infrastruktura, delovna mesta itd.).

Podrobno opredelitev je opravil A. Jakoš, ki je matične območja združil v tri skupine: urbanizirana območja, prehodna območja, ruralna območja; v regionalnem pogledu so ta območja podobno razširjena kot na osnovi zgoraj navedenih štirih skupinah (14, 36, 40).

Tabela 10: ZAHODNA SLOVENIJA- GIBANJE ŠTEVILA PREBIVALSTVA KO MED LETI 1953-1981

Občina Razvoj prebivalstva (indeks)	Ajdovščina		Idrija		Izola		Koper		Nova Gorica		Piran		Sežana		Tolmin		Skupaj	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
nad 120	5566	24,6	10142	57,7	11466	92,3	34324	81,9	29369	51,8	13145	86,3	7713	32,8	4601	21,9	116326	55,2
105,1-120,0	4425	19,6	-	-	-	-	840	2,0	7823	13,8	-	-	1217	5,2	1888	9,0	16193	7,7
95,1-105,0	3803	16,8	636	3,6	505	4,1	-	-	2218	3,9	-	-	1686	7,2	1562	7,4	10410	4,9
80,1-95,0	4929	21,8	1821	10,4	455	3,7	993	2,4	9077	16,0	1736	11,4	3881	16,5	3800	18,1	26692	12,6
pod 80	3858	17,1	4966	28,3	-	-	5730	13,7	8188	14,4	352	2,3	8987	38,3	9159	43,6	41240	19,6
Skupaj	22581	100	17565	100	12426	100	41887	100	56675	100	15233	100	23484	100	21010	100	210861	100

Tabela 11: KATASTRSKE OBČINE GLEDE NA GIBANJE ŠTEVILA PREBIVALSTVA MED LETI 1953-1981

Občine Gibanje prebivalstva (indeks)	Ajdovšči- na		Idrija		Izola		Koper		Nova Gorica		Piran		Sežana		Tolmin		Skupaj	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
nad 120	1	2,6	3	9,1	2	50	10	23,8	12	16,0	2	40	4	4,7	2	3,2	36	10,4
105,1-120	5	13,2	-	-	-	-	2	4,8	8	10,7	-	-	2	2,3	2	3,2	19	5,5
95,1-105,0	6	15,8	1	3,0	1	25	-	-	5	6,7	-	-	6	7,0	4	6,5	23	6,7
80,1-95	13	34,2	7	21,2	1	25	2	4,8	18	24,0	2	40	14	16,3	11	17,7	68	19,7
pod 80	13	34,2	22	66,7	-	-	24	57,1	31	41,3	1	20	56	65,1	43	69,4	190	55,1
neposeljeno	-	-	-	-	-	-	4	9,5	1	1,3	-	-	4	4,7	-	-	9	2,6
Skupaj	38	100	33	100	4	100	42	100	75	100	5	100	86	100	62	100	345	100

Posledica tega je bilo v sedanjih desetih letih manj odselitev s podeželja, število naselij z zmanjšanjem števila prebivalstva pa se ni zmanjšalo. Zato pa naselja v dolinah, bližje središčem in ob glavnih prometnicah kažejo nekaj ugodnejše gibanje števila prebivalstva. Najbolj se je okrepilo število naselij v katerih prebivalstvo stagnira.

Rast števila prebivalstva nad 5 % je zabeležilo 16,2 % KO v katerih je živelo 51,2 % prebivalstva, stagnacije 22,3 % naselij z 19,6 % prebivalstva in močnejše nazadovanje 58,9 % naselij z 29,2 % prebivalstva. Najbolj ugodno stanje je bilo v tolminski občini, kjer je močnejše nazadovanje pod 5 % zajelo 29 % naselij z 46,8 % prebivalstva. Karta gibanja števila prebivalstva po KO kaže predvsem precejšnje spremembe; obsejni predeli od kodar se je prebivalstvo popraj močno odseljevale so prešli v kategorijo počasnejšega nazadovanja. Prostorskih razlik v tem procesu skoraj ni. Odmaknjeni predeli so se še do leta 1971 močno izpraznili, predeli priselitve pa ne beležijo več tako močnega priseljevanja in s tem porasta števila prebivalstva. Izjema so le naselja, ki se v zadnjih letih najhitreje razvijajo in jih je več v ožjem gravitacijskem območju Nove Gorice ter blizu obale.

Rezultat demogeografskega razvoja je stanje poselitve, ki je predstavljen v na priloženi karti. Ob izredno neenakomerni gostoti naselij zaradi reliefnih prilik kaže gostota poselitve, izražena v velikosti naselij, izredno močno prostorsko razlikovanje. Vsa obrobna in od centralnih naselij ter glavnih cest oddaljena naselja so izredno majhna, bližje centralnim naseljem in glavnim prometnicam pa večja. Največja zgoščitev večjih naselij je med Ajdovščino in Novo Gorico in v bližini obale. Ker sta si oboje gostote in velikosti naselij močno podobni,

Tabela 12: GIBANJE ŠTEVILA PREBIVALSTVA KO MED LETI 1971 - 1981

Občina Razvoj prebivalstva (indeks)	Ajdoščina		Idrija		Izola		Koper		Nova Gorica		Piran		Sežana		Tolmin		Skupaj	
	štev.	%	štev.	%	štev.	%	štev.	%	štev.	%	štev.	%	štev.	%	štev.	%	štev.	%
nad 120	5585	24,7	3334	19,0	3411	27,4	26767	64,1	20046	35,4	8214	53,9	6751	28,7	3403	16,2	77511	36,8
105,1-120	2889	12,8	1078	6,2	-	-	6765	16,1	13728	24,2	352	2,3	1799	7,7	3858	18,4	30469	14,4
95,1-105,0	8832	39,1	8020	45,7	455	3,7	2151	5,1	11056	19,5	1736	11,4	5141	21,9	3913	18,6	41304	19,6
80,1-95,0	5275	23,4	4426	25,2	8560	68,9	5172	12,3	10241	18,1	4931	32,4	8530	36,3	7084	33,7	54219	25,7
pod 80	-	-	707	4,0	-	-	1032	2,5	1604	2,8	-	-	1263	5,4	2152	13,1	7358	3,5
Skupaj	22581	100	17565	100	12426	100	41887	100	56675	100	15233	100	23484	100	21010	100	210861	100

Tabela 13: KATASTRSKE OBČINE GLEDE NA GIBANJE ŠTEVILA PREBIVALSTVA MED LETI 1971-1981

Občine Gibanje prebivalstva (indeks)	Ajdoščina		Idrija		Izola		Koper		Nova Gorica		Piran		Sežana		Tolmin		Skupaj	
	št.K.O.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
nad 120	2	5,3	2	6,1	1	25	5	11,9	4	5,3	1	20	4	4,6	1	1,6	20	5,8
105,1-120	5	13,2	2	6,1	-	-	5	11,9	14	18,7	1	20	4	4,6	5	8,1	36	10,4
95,1-105,0	15	39,5	6	18,2	1	25	5	11,9	18	24,0	2	40	17	19,8	13	21,0	77	22,3
80,1 - 95	16	42,1	17	51,5	2	50	15	35,7	31	41,3	1	20	44	51,2	25	40,3	151	43,8
pod 80	-	-	6	18,2	-	-	8	19,0	7	9,3	-	-	13	15,1	18	29,0	52	15,1
neposeljeno	-	-	-	-	-	-	4	9,5	1	1,3	-	-	4	4,6	-	-	9	2,6
Skupaj	38	100	33	100	4	100	42	100	75	100	5	100	86	100	62	100	345	100

Tabela 14: NASELJA GLEDE NA GIBANJE ŠTEVILA PREBIVALSTVA 1973-1981 in 1971-1981

Gibanje preb. 1971-1981	Gibanje prebivalstva 1953-81											
	pod 80		80,1-95		95,1-105		105,1-120		nad 120		Skupaj	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
pod 80	158	23,6	6	0,9	-	-	-	-	2	0,3	166	24,8
80,1-95	176	26,3	56	8,4	5	0,7	3	0,4	4	0,6	244	36,5
95,1-105	51	7,6	47	7	23	3,4	16	2,4	9	1,3	146	21,9
105,1-120	6	0,9	18	2,7	16	2,4	15	2,2	18	2,7	73	10,9
nad 120	3	0,4	1	0,1	2	0,3	2	0,3	31	4,6	39	5,8
Skupaj	394	59,0	128	19,2	46	6,9	36	5,4	64	9,6	668	100

Tabela 15: GIBANJE ŠTEVILA PREBIVALSTVA 1971-1981 GLEDE NA VELIKOST NASELIJ 1981

Gibanje preb. 1971-1981	Velikost naselij													
	0 - 50		51-100		101-200		201-500		501-1000		nad 1000		Skupaj	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
pod 80	156	23,3	94	14,1	92	13,8	51	7,6	1	0,1	-	-	394	59,0
80,1 - 95	12	1,8	25	3,7	43	6,4	39	5,8	9	1,3	-	-	128	19,2
95,1 - 105	2	0,3	5	0,7	12	1,8	25	3,7	2	0,3	-	-	46	6,9
105,1-120	2	0,3	6	0,9	10	1,5	8	1,2	6	0,9	4	0,6	36	5,4
nad 120	4	0,6	3	0,4	6	0,9	16	2,4	10	1,5	25	3,7	64	9,6
Skupaj	176	26,3	133	19,9	163	24,4	139	20,8	28	4,2	29	4,3	668	

je bila leta 1981 poselitev močno polarizirana s koncentracijo v že omenjenih predelih in redkih večjih centralnih naseljih predvsem v dolinah in ravninah. Gosto omrežje naselij vedno tudi ne pomeni goste poselitve, ki je odvisna od velikostin naselij.

STANOVANJSKA GRADNJA V FUNKCIJI URBANIZACIJE.

Izmed številnih pokazateljev urbanizacije je pozidava njen najbolj viden, določljiv, kvalitativen in objektiven izraz. Zato je ta analiza oprta na rast števila stanovanj, ki zajemajo v urbanih naseljih individualno in kolektivno stanovanjsko gradnjo, zunaj urbanih naselij pa skoraj izključno individualno gradnjo. Glede na namen naloge, prikazati najnovejši razvoj, je bila ta analiza opravljena za obdobje 1971-81, ki sovpada tudi z popisi prebivalstva. Čeprav je to relativno kratko obdobje, kaže vendarle določene značilnosti podedovane strukture, razvoja in trenda ter oblik in razlik v urbanizaciji celotnega območja in njegovih sestavnih delov. Ker se pa tudi v tem desetletnem obdobju kažejo precejšnje razlike, pri katerih posledice potresa in popotresna obnova močno izstopajo, smo ga razdelili na dve obdobji: 1971-75 in 1976-81.

Stanovanjska gradnja v obdobju 1971-81+

Občine	1971-76		1976-81		1971-81		Število vseh stanovanj 1981
	št.	%	št.	%	št.	%	
Ajdovščina	923	14,2	1212	18,7	2135	32,9	6477
Idrija	806	14,3	858	15,2	1664	29,5	5631
Izola	606	15,2	615	15,4	1221	30,6	3990
Koper	2530	18,2	2222	16,0	4752	34,2	13904
Nova Gorica	2583	14,4	3731	20,7	6314	35,1	17979
Piran	879	16,2	710	13,1	1589	29,3	5427
Sežana	1181	15,1	1530	19,5	2711	34,6	7841
Tolmin	719	9,7	2618	35,2	3337	44,9	7433

Obravnavano desetletje pomeni nedvomno najhitrejšo gradnjo stanovanj v obravnavanem območju in tudi najmočnejšo rast v podeželskih naseljih. Delež v desetletnem obdobju zgrajenih stanovanj je kar 34,5 %, od tega 14,9 % v prvih petih letih 1971-75 in 19,4 % v letih 1976-81. To pomeni da se je skladno z gospodarskim in regionalnim razvojem gradnja stanovanj in s tem povezana urbanizacija tukaj kasneje razmahnila. V drugo petletno obdobje pa sodi popotresna obnova, ki pa jo je treba v obeh smereh - število novogradenj in njihovi prostorski razvrstitvi, razumeti ~~intem~~ dopolnilom, da v večini naselij ne gre za novo dodatno število stanovanjskih enot oz. hiš. Večinoma so namreč nove hiše zamenjale stare porušene, tako, da je marskake njihovo število pred potresom in po obnovi enako.

Veliko razlik po občinah pravzaprav ni. Po deležu novih stanovanj izstopa tolminska občina predvsem zaradi popotresne izgradnje. Zato je tudi 35,2 % vseh stanovanj iz obdobja 1976-81, medtem ko je bil ta delež v prvih petih letih z 69,7 % najmanjši med vsemi občinami. Nedvomno se v tem zrcali gospodarski razvoj in s tem povezano priseljevanje, razseljevanje in razlike v odselitvah prebivalstva. Po visokem deležu novih stanovanj izstopajo še občine Nova Gorica, Koper, Sežana, in Ajdovščina. Na splošno pa velja zakonitost, da je v prvem obdobju najhitreje rastlo število stanovanj v bolj razvitih občinah, medtem ko kaže drugo obdobje na hitrejšo rast števila stanovanj v tistih občinah, ki jih je urbanizacija močneje zajela šele v zadnjih desetih letih - Ajdovščina, Sežana in Tolmin. Posebnost predstavlja idrijska občina z izrazito slabimi naravnimi pogoji za regionalno urbanizacijo in zhitrejši gospodarski razvoj na sploh.ž

Delež povečanja stanovanjskih enot glede na centralnost naselij:

Občina	Občinska središča	Vsa centralna naselja	Vsa ostala naselja
Ajdovščina	35,1%	42,0%	58,0%
Idrija	37,4%	66,4%	33,5%
Izola	49,9%	49,9%	50,1%
Koper	64,5%	66,4%	33,5%
Nova Gorica	40,9%	56,5%	43,5%
Piran	5,0%	32,9%	67,1%
Sežana	30,8%	39,8%	60,2%
Tolmin	16,2%	33,9%	66,1%

Rast števila stanovanj je opredeljena s centralnostjo in velikostjo naselij. Zato je bila rast števila stanovanj na splošno najvišjasv občinskih središčih, pri tem pa so med posameznimi občinskimi središči velike razlike. Na to so vplivali naslednji dejavniki: velikost središča, razvitost drugih centralnih naselij, velikost in število centralnih naselij in splošni razvojni trendi. Ti pa so bili po občinah različni: tako kaže prvo obdobje večji porast v občinah Idrija, Izola, Koper in Sežana, v ostalih pa v drugem obdobju. Izredno visoko absolutno in relativno povečanje je ob Izoli, kjer je zaradi majhnega števila naselij skoraj vsa urbanizacija osredotočena v občinskem središču /49,9%/ še v Kopru z 64,5% kot posledica nadaljnje stanovanjske gradnje v Semedeli. Na drugi strani pa so vrednosti najmanjše Tolmin /16,2%/, Sežana /30,8%/, Ajdovščina /35,1%/ in Idrija /37,4%/.

Še posebej pa pri prvih dveh zaradi skromnega razvoja občinskega središča, pri vseh pa zaradi izredno velikega števila naselij v občini, kar je tudi v Novi Gorici zmanjšalo delež rasti v okviru občine na vsega 40,9% kar je sicer še vedno ugodno.

Če k občinskim središčem prištejemo še ostala centralna naselja se ta odstotek poveča zlasti v občinah z večjim številom večjih centralnih naselij, v novogoriški, tolminski, ajdovski in še v piranski občini. Zelo podobno je z okrog 8% povečanjem novogradenj v vipavski, v ajdovski ter v Komnu, Dutovljah, Živači in Kozini in v sežanski občini. Obratno je zaradi potresa v vseh ostalih naseljih delež novogradenj v tolminski občini 66%, pa v piranski in sežanski občini, medtem ko je bilo najmanj stanovanj zgrajenih v idrijski in koprski občini, le po 33,5%.

Razmerje med rastjo številom stanovanj v občinskih središčih, v vseh centralnih naseljih /vključno z občinskimi središči/ in v ostalih naseljih pa je seveda še vedno bolj heterogeno za obe petletni obdobji in odseva posledice vseh razvojnih dejavnikov.

Delež povečanja stanovanjskih enot glede na centralnost naselij v obdobju 1971-1975 in 1976-1981

Občina	Občinska središča		Vsa centralna naselja		Vsa ostala naselja	
	1971-75	1976-81	1971-75	1976-81	1971-75	1976-81
Ajdovščina	35,5%	34,7%	42,0%	42,0%	58,0%	58,0%
Idrija	54,0%	21,9%	78,0%	55,5%	22,0%	44,8%
Izola	60,1%	40,0%	60,1%	40,0%	39,9%	40,0%

Koper	70,9%	57,2%	72,8%	59,2%	17,2%	40,8%
Nova Gorica	48,8%	35,8%	66,0%	55,3%	34,0%	44,7%
Piran	5,1%	4,8%	43,9%	18,9%	56,1%	81,1%
Sežana	33,7%	28,6%	44,7%	36,1%	55,3%	63,9%
Tolmin	32,8%	11,7%	54,1%	28,4%	45,9%	71,6%

V centralnih naseljih občin Idrija, Koper, Nova Gorica in Tolmin je bila v prvem petletnem obdobju rast stanovanj višja, v nekaterih je ta koncentracija celo nad 70 %. To kaže na močno koncentracijo stanovanjske gradnje v centralnih naseljih in zelo slabo regionalno urbanizacijo. V drugem obdobju pa je razmerje na splošno v prid ostalih naselij. Zlasti visok delež novogradenj beležijo v občinah Piran, Tolmin, Sežana in Izola.

Rast števila stanovanj po naseljih glede na delež novih stanovanj v obdobju 1971-81:

Delež novih stanovanj	Zgrajena v obdobju						Število naselij v posameznih raz.	
	1971-75		1976-81		1971-81§		št.	%
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
0	-		-		-		61	9,1
1-10 %	155	1,5	226	1,7	381	1,6	81	12,1
	% 3,1 ^x		4,5		7,6			
10,1-20%	399	3,9	660	4,9	1059	14,4	129	19,3
	% 5,9		9,8		15,7			
20,1-30%	1600	15,6	1808	13,4	3408	14,3	128	19,2
	% 11,5		13,0		14,5§			

30, 1-40%	3587	35,1	3477	25,7	7064	29,7	116	17,2
	% 18,7		18,1		36,8			
40,1-50%	3288	32,1	3639	34,3	7927	33,4	81	12,1
	% 19,1		26,9		46,0			
50% in več	1196	11,7	2711	20,0	3907	16,5	82	12,3
	% 19,6		44,5		64,1			
S k u p a j	10225	100,0	13521	100,0	23746	100,0	668	100,0
	% 14,9		19,7		34,6			

---

x: Delež povečanja od vseh stanovanj v letu 1981.

Vrednosti v tabeli pomenijo število novih stanovanj v naseljih, ki so glede na povečanje uvrščena v sedem razredov. Analiza je pokazala, da se je število stanovanj v največjem številu naselij povečalo za 10-20 % in od 20-30 %, nakar delež naselij naziaduje, vendar znaša v skupini z nad 50 % povečanjem še vedno 12,3 %. Slednje so manjša naselja s povprečno 74 stanovanji, medtem ko ima predhodna nižja skupina povprečno 212 stanovanj. Na drugi strani pa je 9,1 % naselij s povprečno 9,7 stanovanj, bilo brez novega stanovanja. Povprečno povečanje števila stanovanj se je zato gibalo od 4,7 % do 98 in 48 v zadnjem razredu, kar pomeni od razreda do razreda stopnjevanje. Sicer pa sodi največ, 33,4 % novogradenj v razred z 40-50 % povečanjem in 29,7 % v nižji razred s 30-40 % povečanjem.

Med občinami so seveda velike razlike. V izolski občini odpade kar 54,9 % povečanja na naselja z 20-30 % povečanjem, v sežanski 47,4 % na naselja z 40-50 % povečanjem, v koprski kar 45,5 % na naselja s 30-40 % povečanjem v tolminski občini 68,6 % na naselja s povečanjem nad 50 %, podobno tudi v piranski, novogoriški in idrijski občini, vendar v vsaki z manjšim odstotkom, od 66,0% do 43,3 %. Vse to kaže na soodvisnost med novogradnjami in polo-

Tabela 16: ZAHODNA SLOVENIJA- NASELJA GLEDE NA NOVOGRADNJE V OBDOBJU 1971-1981 IN GLEDE NA GIBANJE ŠTEVILA PREBIVALSTVA 1953-1981

Stanovanja zgrajena v obdobju 1971-81	Gibanje prebivalstva 1953 - 1981											
	nad 80		80,1-95		95,1-105		105,1-120		nad 120		Skupaj	
	št. ^x	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
0	61	9,1	2	0,3	-		1	0,1	-		64	9,6
1 - 10	233	34,9	51	7,6	10	1,5	11	1,6	8	1,2	313	46,9
11 - 20	48	7,2	30	4,5	14	2,1	6	0,9	8	1,2	106	15,9
21 - 30	24	3,6	16	2,4	11	1,6	4	0,6	4	0,6	59	8,8
31 - 50	21	3,1	18	2,7	7	1,0	3	0,4	8	1,2	57	8,5
51 - 100	7	1,0	11	1,6	4	0,6	8	1,2	11	1,6	41	6,1
nad 100	-		-		-		3	0,4	25	3,7	28	4,2
Skupaj	394	59,0	128	19,2	46	6,9	36	5,4	64	9,6	668	100

^xdelež je izračunan od skupnega števila naselij 668.

Tabela 17: NASELJA GLEDE NA NOVOGRADNJE 1971-1981 IN GLEDE NA ŠTEVILO PREBIVALCEV

Stanovanja zgrajena v obdobju 1971-81	Velikost naselij													
	0 - 50		51-100		101-200		201-500		501-1000		nad 1000		Skupaj	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
0	52 ^x	7,8	9	1,3	3	0,4	-	-	-	-	-	64	9,6	
1 - 10	122	18,2	105	15,8	68	10,2	15	2,3	1	0,1	-	313	46,9	
11 - 20	1	0,1	16	2,4	57	8,6	30	4,5	2	0,3	-	106	15,9	
21 - 30	-	-	2	0,3	22	3,3	32	4,7	3	0,6	-	59	8,8	
31 - 50	-	-	1	0,1	11	1,6	41	6,2	4	0,6	-	57	8,5	
51 - 100	-	-	-	-	1	0,1	20	3	16	2,4	4	0,6	41	6,1
nad 100	-	-	-	-	-	-	1	0,1	2	0,3	25	3,8	28	4,2
Skupaj	176	26,3	133	19,9	163	24,4	139	20,8	28	4,2	29	4,3	668	100

^xdelež je izračunan od števila naselij 668.

žajem ter velikostjo naselij. Še posebej pa to izstopi ob primerjavi števila novogradenj in velikosti naselij kjer obstaja pozitivna korelacija. Z velikostjo naselja se večja tudi število novogradenj. Delež v vseh skupinah je še dokaj enakomeren kote je videti iz tabele 16 z izjemo treh, ki presegajo 10 %; to so naselja z 0-50, 50-100 in 100-200 prebivalci ter z 1-10 novimi stanovanji. K tolikšnim odstopanjem navzgor v prvih dveh velikostnih kategorijah prispevata izključno občini Nova Gorica in Tolmin, v tretji velikostni skupini pa občini Ajdovščina, Koper in Idrija. V takšni strukturi ima močan delež tudi popotresna obnova, ki je nadomestila velik del porušenih hiš. Popis škode je uvrstil v III. kategorijo 1270 poškodovanih objektov, ki so bili popravljeni ali namenjeni rušenju, od tega 1022 v tolminski občini, 214 v novogoriški in 34 v idrijski. Poleg tega pa je bilo v II. kategoriji 2650 objektov potrebnih velikih popravil in v III. kategoriji 5480 potrebnih manjših popravil (15,128).

Logično je na osnovi vseh urbanizacijskih dejavnikov zaporedje naselij glede na število in delež novogradenj. Po številu novogradenj prednjačijo največja naselja, kar kaže pregled 20 naselij z največ novimi stanovanji, po deležu pa prednjačijo manjša, urbanizaciji močno podvržena naselja in naselja, ki so bila po potresu močno obnovljena.

Naselje	Število novih stanovanj	Delež	Naselje	Delež novih stanovanj
Koper	3065	38,7%	Breginj	95,2%
Nova Gorica	2585	45,5%	Podbela	94,3%
Lucija	888	66,0%	Stražišče	91,6%
Sežana	836	49,3%	Staro selo	91,4%
Ajdovščina	749	42,9%	Sedlo	86,3%
Idrija	623	25,0%	Vrhovlje pri Kožbani	83,0%

Izola	610	21,7%	Kred	79,5%
Tolmin	541	43,5%	Dolje	79,2%
Portorož	444	38,2%	Tolminske	77,8%
			ravne	
Jagodje	298	74,9%	Žabče	75,0%
Cerkno	297	53,5%	Jagodje	74,9%
			Žaga	74,8%
Ankaran	292	48,9%	Logje	74,4%
Kobarid	276	63,6%	Srpenica	73,0%
Bovec	273	45,7%	Vrsno	72,7%
Livade	204	60,3%	Kamno	71,3%
Kanal	196	37,8%	Čekovnik	68,8%
Sp. Idrija	185	40,7%	Kal-Koritno	67,9%
Vipava	148	25,6%	Šlovrenc	66,7%
Bertoki	146	36,5%	Zali breg	66,7%
Sp. Škofije	144	36,5%		

Zato delež novogradenj vedno ne pomeni najvišjo rast števila stanovanj in iz tega izhajajočo urbanizacijo, niti najhitrejšega povečanja števila prebivalstva. Primerjava gibanja števila novih stanovanj in gibanja rasti števila prebivalstva kaže zato bolj enakomerno podobo po vseh v tabeli prikazanih skupinah. Ne glede na to pa je izoblikovana povezava med nazadovanjem števila prebivalstva ter med stagnacijo in manjšim številom novogradenj ter obratno. Vsekakor pa je število naselij z nazadovanjem števila prebivalstva v obdobju 1971-81 522 in stagnira v 46 veliko večje od števila 64 naselij brez novih stanovanj in le 313 naselij z do 10 novimi stanovanji.

Regionalno je to opredeljeno s pozitivnejšimi premiki v ravninskem svetu, v bližini večjih središč in v naseljih z boljšo dostopnostjo. To velja tudi za popotresno obnovo, ko je pravih

novogradenj, ki ne pomenijo postavitev nove hiše namesto porušene, več v dolinah, kamor je sicer prebivalstvo stalno težilo in se preseljevalo, vendar pospešeno po potresu.

Kljub širjenju urbanizacije je ta povsod številnejša v bližini središč, kjer se tudi prebivalstvo kopiči in je na celotnem območju v tesni povezavi z možnostjo dnevne delovne migracije. Zunanji izraz tega je prebivalstveni, prostorski in funkcijski razvoj naselij.

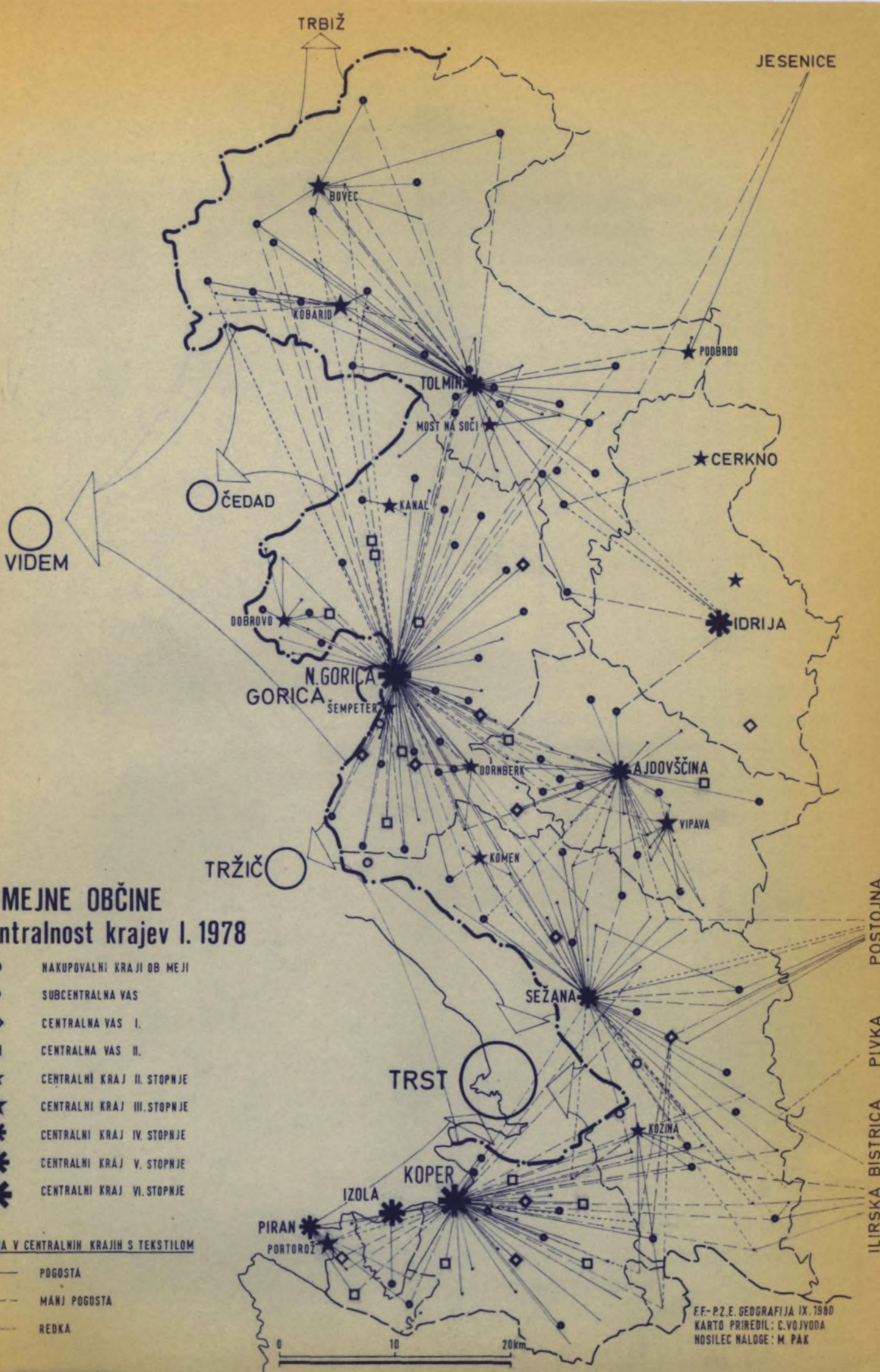
SINTEZA

Sinteza vseh obravnavanih dejavnikov razvoja prebivalstva, urbanizacije, centralnosti naselij, razmestitve industrije in industrijskih delovnih mest, dnevne migracije industrijske delovne sile, opremljenosti s trgovinami, obrtnimi obrati in polskimi ustanovami, oblikuje realni model regionalnega razvoja. Ta je v obravnavanem območju mimo naravnih pogojev izredno močno oblikovan glede na hierarhijo centralnih naselij. Od njihove velikosti sta najbolj odvisni koncentracija industrije in število industrijskih delovnih mest ter koncentracija trgovine. Manj ekstremno, vendar od stopnje centralnosti naselij še vedno močno odvisna je koncentracija obrtnih obratov ter številčna rast prebivalstva in stanovanj. Najmanjšo neposredno koncentracijo pa kaže relativni razvoj prebivalstva in stanovanj, industrijska delovna sila in izobraževanje, kjer sicer izstopajo občinska središča s srednješolskimi centri, med ostalimi centralnimi naselji mimo subcentralnih naselij pa večjih razlik ni. Zato se industrija in trgovina, srednje šole, uprava, zdravstvo, in deloma obrt zajeti že v sami centralnosti naselij. ^x

---

x: Priložena karta centralnih naselij l. 1978 po Kokoletovi klasifikaciji, ki je bila pripravljena že v predhodni fazi raziskave daje dodatne informacije k tej problematiki.

OBMEJNE OBČINE
Centralnost krajev I. 1978

- NAKUPOVALNI KRAJI OB MEJI
- SUBCENTRALNA VAS
- ◇ CENTRALNA VAS I.
- CENTRALNA VAS II.
- ★ CENTRALNI KRAJ II. STOPNJE
- ★ CENTRALNI KRAJ III. STOPNJE
- ★ CENTRALNI KRAJ IV. STOPNJE
- ★ CENTRALNI KRAJ V. STOPNJE
- ★ CENTRALNI KRAJ VI. STOPNJE

OSKRBA V CENTRALNIH KRAJIH S TEKSTILOM

- POGOSTA
- - - MANJ POGOSTA
- · · REDKA

Glede na to temelji realni model regionalnega razvoja na kombinaciji sledečih pokazateljev: centralnosti naselij, razvoju in velikosti naselij, razvoju stanovanjske gradnje 1971-81 ter razvoju prebivalstva v obdobju 1953-81. To je predstavljeno na karti členitve regionalnega razvoja v Zahodni Sloveniji.

Za kvalitativno analizo razvoja po posameznih občinah pa so bili uporabljeni in ovrednoteni naslednji razvojni kazalci:

I. Gibanje števila prebivalstva 1953-81

II. Gibanje števila prebivalstva 1971-81

Indeksi

nad 120	5 točk
105, 1-120	4 točke
95, 1-105	3 točke
80, 1-95	2 točki
pod 80	1 točka

III. Število stanovanj zgrajenih v obdobju 1971-81^x

0 stanovanj	0 točk
1 - 10 "	1 točko
11 - 20 "	2 točki
21 - 30 "	3 točke
31 - 50 "	4 točke
50 - 100 "	5 točk
nad 101 -"	6 točk

Trojni seštevek točk da lahko maksimalno vrednost 16 točk. Glede na dobljene točke so naselja vrščena v naslednjih 5 razredov: 1 - 5 točk, 6 - 8 točk, 9 - 11 točk, 12 - 14 točk, 15 - 16 točk.

Število naselij v posameznih razredih in število prebivalstva v njih je prikazano po šestih velikostnih skupinah. Število naselij

---

^xGlede na izredno velike razlike v velikosti naselij relativni pokazatelj ne ustreza, dejansko rast pove le štev. novih stanovanj, v podeželskih naseljih pretežno enodružinskih hiš.

Tabela 18: PREBIVALSTVO NASELIJ PO ŠTEVILU PREBIVALCEV 1981 IN ŠTEVILU TOČK

Število točk		Velikost naselij												Skupaj	
		0 - 50		51-100		101-200		201-500		501-1000		nad 1000			
		št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
1-5	1971	6582	3,4 ^x	6969	3,6	12222	6,3	8432	4,3	1235	0,6	-	-	35440	18,2
	1981	4762	2,2 ^x	7066	3,3	10238	4,8	7093	3,3	1103	0,5	-	-	30262	14,2
6 - 8	1971	310	0,2	1917	1	10336	5,3	17738	9,1	3963	2	-	-	34264	17,6
	1981	347	0,2	1830	0,9	9929	4,6	16274	7,6	3566	1,7	-	-	31946	15
9 -11	1971	213	0,1	455	0,2	2920	1,5	12044	6,2	7041	3,6	-	-	22673	11,6
	1981	209	0,1	519	0,7	3029	1,4	12454	5,8	7214	3,4	-	-	23425	11
12-14	1971	-	-	129	0,1	71	0,04	5027	2,6	6905	3,5	30267	15,5	42399	21,7
	1981	-	-	186	0,1	112	0,05	6099	2,9	7014	3,3	29449	13,8	42860	20,1
15 in več	1971	-	-	-	-	-	-	1229	0,6	2117	1,1	56834	29,1	60180	30,9
	1981	-	-	-	-	-	-	1524	0,7	2692	1,3	80693	37,8	84909	39,8
Skupaj	1971	7105	3,6	9470	4,9	25549	13,1	44470	22,8	21061	10,9	87101	44,7	194956	
	1981	5318	2,5	9601	4,5	23308	10,9	43444	20,4	21589	10,1	110142	51,6	213402	

^xdelež je izračunan od skupnega števila prebivalstva 194.956 in 213.402.

Tabela 19: ZAHODNA SLOVENIJA- NASELJA PO ŠTEVILU PREBIVALCEV 1981 IN ŠTEVILU TOČK

Število točk	Velikost naselij													
	0 - 50		51-100		101-200		201-500		501-1000		nad 1000		Skupaj	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
1 - 5 1971	157	31,3 ^x	96	19,1	69	13,7	28	5,6	2	0,4	-	-	352	70,1
1981	1	0,6 ^x	2	1,3	3	2	-	-	-	-	-	-	6	3,9
Skupaj	158	24,1	98	15,0	72	11,0	28	4,3	2	0,39	-	-	358	54,6
6, - 8 1971	3	0,6	16	3,2	48	9,6	46	9,2	4	0,8	-	-	117	23,3
1981	7	4,6	9	5,9	20	13,1	6	3,9	1	0,6	-	-	43	28,1
Skupaj	10	1,5	25	2,3	68	10,42	52	7,9	5	0,8	-	-	160	24,4
9 - 11 1971	-	-	1	0,2	7	1,4	14	2,8	4	0,8	-	-	26	5,2
1981	6	3,9	6	3,9	13	8,5	18	11,8	5	3,3	-	-	48	31,4
Skupaj	6	0,9	7	1,19	20	3,19	32	4,9	9	1,4	-	-	74	11,3
12-14 1971	-	-	-	-	-	-	-	-	51	-	2	0,4	7	1,4
1981	-	-	2	1,3	1	0,6	17	11,1	5	3,3	8	5,2	33	21,6
Skupaj	-	-	2	0,3	1	0,1	17	2,6	10	1,5	-	-	40	6,1
15 in več 1971	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1981	-	-	-	-	-	-	2	0,3	2	0,3	19	2,9	23	15
Skupaj	-	-	-	-	-	-	2	1,3	2	1,3	19	12,4	23	3,5
Skupaj 1971	160	31,9	113	22,5	124	24,7	88	17,5	15	3	2	0,4	502	-
1981	14	9,1	19	12,4	37	24,2	43	28,1	13	8,5	27	17,6	153	-
	174	26,6	132	20,1	161	24,6	131	20,0	28	4,3	29	4,4		

^xdelež je izračunan od skupnega števila naselij 502 in 153.

je bilo analizirano še ločeno glede na porast ali nazadovanje števila prebivalstva v obdobju 1971-81; število prebivalcev v teh naseljih pa posebej za leto 1971 in 1981.

Za naselja Zahodne Slovenije je značilna pozitivna korelacija med negativnimi prebivalstveno-urbanizacijskimi gibanji in malimi naselji. Na splošno delež naselij v posameznih razredih enakomerno pada, od 54,6 % v prvem razredu z 1-5 točkami, do 3,5 % naselij z 15-16 točkami /tabela 18 in 19/. V prvem primeru gre večinoma za nazadovanje števila prebivalstva v obeh obdobjih in zelo skromen porast števila stanovanj v sicer malih naseljih. Največ 24,1 % naselij je v velikostni skupini do 50 prebivalcev in razredu z 1-5 točkami. V velikosti 1-100 prebivalcev in razredu z do 8 točkami pa je že kar 42,9 % vseh naselij. V velikosti 0-200 prebivalcev in do 8 točk je že 64,3% vseh naselij

Analogno temu ni naselij z do 50 prebivalci v razredu z 12 in več točkami ter naselij z 0-200 prebivalci v razredu z 15-16 točkami. Na drugi strani ni naselij z nad 1000 prebivalci v razredu z do 11 točkami. Nadpovprečno polarizacijo kažejo med občinami Idrija, Koper, Sežana in Tolmin, ki imajo vse tudi najvišji delež naselij z viškom prebivalstva 1971 leta.

Leta 1971 je imelo največ prebivalcev kar 76,7 %, leta 1981 pa le 23,4 % naselij. To razmerje je še slabše v navedenih štirih občinah. Zlasti visok delež naselij z viškom prebivalstva leta 1971 pa je v razrednih z najnižjim številom točk, takih naselij z do 5 čtočkami je kar 54,3 %, v razredu z 6-8 točkami pa nadaljnjih 17,9 %.

Število prebivalstva seveda kaže absolutno polarizacijo v največjih naseljih, to je v občinskih središčih. V naseljih z nad 1000 prebivalci in z nad 15 čtočkami je 1981 leta živelo

37,8 % vsega prebivalstva. Delež prebivalstva raste s številom točk in z velikostjo naselij, kar je bolj izrazito za leto 1981 kot za leto 1971. V razredu z 1-5 ter z 6-8 točkami je prebivalstvo nazadovalo v štirih od petih velikostnih nazredih, pri naseljihbz 9-11 in 12-14 točkami pa je v vseh treh velikostnih skupinah prebivalstvo precej narastlo. Tudi tukaj lahko po občinah zasledujemo podobne trendeekot pri analizi naselij, v manj razvitih občinah je razlika med številom prebivalstva ugodnejšasza leto 1971 z redkimi izjemami, ki so rezultat hitrega razvoja nekaterih večjih naselij /Cerkno, Lucija, Jagodje/.

Razvoj, ki je opredeljen z rastjo prebivalstva in stanovanj v dveh obdobjih kaže velike razlike med različno velikostjo naselij, med njimi pa je izredno malo malih naselij z neugodnim razvojem. To odseva tudi v njihovi prostorski razmestitvi, predvsem v koncentraciji večjih naselij v obsežnih, bolj ali manj gosto naseljenih predelih z različno gostim omrežjem naselij. Za prikaz tega je bila pripravljena delno sintetska prostorska analiza.

Cilj teranalize regionalnega razvoja je bil opredeliti in prostorsko omejiti območja različne razvojne dinamike, območja koncentracije in območja dekoncentracije ali stagnacije prebivalstva in gospodarskega razvoja; območja s pozitivnimi in območja z negativnimi dosedanjim regionalnim razvojem in s podobnimi tendencami bodočega razvoja.

Uporabljeni so bili naslednji pokazatelji-:

1. Skupno število točk /gibanje števila prebivalstva 1953-81 in 1971-81, razvoj števila stanovanjskih enota 1971-81/.
2. Centralnost naselij /opremljenost, industrija itd./
  - centralna naselja II. - VI. stopnje,
  - centralne vasi,

- subcentralne vasi.

Glede na uporabljene kazalce so se izluščili naslednji tipi različno razvitih območij.

I. Redko poseljena območja s skoraj absolutno negativnimi gibanji števila prebivalstva in stanovanj - do 5 točk, s pretežno malimi naselji in le z osamljenimi centralnimi naselji ranga subcentralne vasi. Centralne vasi so tukaj redke in ne pogojujejo gostejše poselitve.

Takšna območja obsegajo največje površine Zahodne Slovenije, so naravno močno neugodna za vse dejavnosti in prometno izolirana, z izrazito hribovskim svetom z redkimi širšimi dolinami. Ravne površine predstavljajo zlasti uravnave v višinah nad 800 metrov, v preteklosti poseljena in kmetijsko izkoriščena, ki pa vsled neugodnih klimatskih in pedoloških razmer odgovarjajo edino pašni živinoreji. Zajela jih je najmočnejša depopulacija in v številnih primerih praznenje. /12/.

Sem sodita dolini Koritnica in Tretna, soška dolina med Bovcem in Kobaridom, Kambreško, Banjščice, Trnovski gozd, večino teritorija idrijske občine, vzhodni deli ajdovske in sežanske občine, Čičarija s Šlavanikom in najbolj oddaljeni predeli Koprskih brd. Posebna značilnost vseh teh predelov je prometna odročnost.

Dosedanji razvoj kaže poglobljanje negativnih razvojnih trendov z nadaljnjim odseljevanjem prebivalstva, skoraj celostnim opuščanjem kmetijske izrabe zemljišča in marsikje popolnim praznjenjem. Skromni so poskusi oživljanja takšnih predelov z uvajanjem novih gospodarskih dejavnosti /živinorejo, turizmom/, z vikendi in še z drugimi poskusi, ki pa so večinoma omejeni le na najbolj ugodne, že v preteklosti najbolj gospodarsko aktivni in gosto poseljeni predeli. Pogoj za revitalizacijo pa je možnost dnevne

migracije v velika središča, kar pomeni ustrezno dostopnost, atraktivno naravno okolje itd. Takšnih predelov v teh območjih, ki bi ob obstoječem razvojnem stanju privabila kakršno koli aktivnost, kot na primer Trnovska kotlina, je zelo malo. V teh predelih še posebej izstopa funkcija SLO, za katerega je nujno obdržati gospodarsko aktivnost povsod.

II. Relativno gosto poseljeno območje s številnimi majhnimi naselji, z močno prevlado neugodnih prebivalstvenih gibanj in skromne gradnje novih stanovanjskih objektov, s skromnim številom centralnih naselij med katerimi prevladujejo subcentralne vasi. Pri vrednotenju razvoja števila prebivalstva in stanovanj prevladujejo tukaj naselja z 1-5 točkami, pojavlja pa se že nekaj več primerov z 6-8 točkami.

Takšna območja so Breginjski kot, Baška grapa, severni rob Goriških brd, Brkini s Podgrajskim podoljem, pretežni, zlasti zahodni del Krasa, južni del Kambreškega, širše območje doline Rižane in Podgorskega planeta in velik notranji del Koprskih brd.

Večina teh predelov trpi pomanjkanje prometne povezave z večjimi središči, čeprav je zaradi boljših reliefnih pogojev prometno omrežje bolj razvito kot v predhodnem tipu območij. Povsod beležijo še skromne urbanizacijo in še vedno nazadovanje prebivalstva, predvsem negativni migracijski saldo. Takšna območja segajo tudi v neposredno bližino občinskih središč, h katerim sicer že močnejše gravitirajo. Tukaj je že dokaj prisotna dnevna migracija delovne sile.

Prva in druga skupina območij z negativnim regionalnim razvojem obsega daleč največje strnjeno območje Zahodne Slovenije.

III. Območje obsežnejšega ravnegassveta bolj primerne za poselitev in gospodarstvo, s prevlado naselij s pozitivnim gibanjem števila prebivalstva in močnejšo stanovanjsko gradnjo /6-8 in 9-11 točk/, ter z večjimi centralnimi naselji, med katerimi prevladujejo centralne vasi, najdemo pa tudi centralna naselja II. stopnje. Praviloma so ti predeli prometno dobro povezani ali pa ležijo celo v neposredni bližini občinskega središča.

Sem sodi doliha Soče med Kobaridom in Tolminom ter med Tolminom in Plavami, večji del GTGoriških brd ter Vipavska čdolina med Novo Gorico in Ajdovščino.

Razen pri Goriških brdih gre za prometno ugodno ležeče predele z močno gravitacijo k občinskemu središču, z oblikovanjem posameznih lokalnih središč. Sem se prebivalstvo iz depopulacijskih predelov seli, kar se je v soški dolini med Kobaridom in Tolminom ter med Tolminom in Plavami še posebej stopnjevalo po potresu. Vse to so območja intenzivne dnevne migracije delovne sile in relativno močne suburgbanizacije.

IV. Osamljena večja centralna naselja, ki sicer kažejo določeno gospodarsko in prebivalstveno dinamiko, vendar zaradi redke poselitve in omejene centralnosti sama niso oblikovala večjega urbaniziranega območja. Sem uvrščamo Bovec, Cerklje, Sežano, Divača, Kozina - Hrpelje.

V. Manjša sklenjena območja hitrejšega razvoja s prevlado močno pozitivnih gibanj števila prebivalstva in rastjo števila stanovanj ter z dvema centralnima naseljema, večjima od centralne vasi /nekakšna konurbacija/. Sem sodijo Tolminska kotlina, Idrijska kot-

lina s Sp. Idrijo ter predel med Ajdovščino in Vipavo. Poleg vseh pozitivnih razvojnih gibanj je za ta območja značilen skromen obseg in prostorsko omejena urbanizacija okoli njih.

VI. Območja najmočnejše gospodarske koncentracije vseh gospodarskih dejavnosti in najhitrejše ureditve sta ožje območje Nove Gorice in vse obalno območje. Gre za dve sklenjeni območji največje koncentracije večjih podeželskih naselij z največjim številom točk in z najvišjo koncentracijo centralnih naselij. Še vedno je prisoten močan razvoj števila prebivalstva in močna urbanizacija v smeri krepitve in prostorskega širjenja obeh procesov, ki odseva v disperzni industrializaciji, v nadpovprečnem razvoju drugih gospodarskih panog in infrastrukture ter s tem tudi hitrejšim razvojem samih centralnih naselij. Obe polifunkcionalni območji lahko opredelimo za manjši aglomeraciji.

Relief in meja sta najmočnejše vplivala na oblikovanje posameznih območij, ki se zaradi tega niso mogla razviti v pravilni radialni obliki. Obe največji središči ležita na robu svojih aglomeracij, nanje pa se manj urbanizirana območja tudi naslanjajo v različnem obsegu, ki v osnovi neposredne in posredne opredeljuje relief kot oblikovalec razvojnih možnosti.

ZAKLJUČKI

Bolj kot kjerkoli v SR Sloveniji so naravni dejavniki vplivali na regionalni razvoj Zahodne Slovenije. Med njimi prednjači relief kot močan omejitveni dejavnik, ki skupaj s prstjo in hidrografskimi pravilniki močno omejuje razvojne možnosti kmetijstvu, omejuje poselitev, prometno povezanost in dostopnost razvoj centralnih naselij ter vseh drugih gospodarskih dejavnosti.

Posledica naravnih pogojev je izredno močna polarizacija vseh dejavnosti in poselitve, nazadovanje v obrobnih in hribovitih predelih na eni strani in koncentracijo v ravninskih predelih. Posledica reliefa je tudi ostra meja med različno razvitimi predeli, pri čemer se ta meja praviloma močno približuje večjim središčem.

Obmejni položaj vpliva na razvoj Zahodne Slovenije v pozitivnem in v negativnem pogledu. Pozitiven je prekomejni promet blaga in ljudi, kar daje temu območju možnosti dograjevanja infrastrukture, še zlasti oskrbne funkcije za potrebe prekomejnega prebivalstva, turistov, tranzita blaga in potnikov. To je prispevalo k hitrejšemu razvoju centralnih naselij in k razvoju nekaterih malih naselij blizu lokalnih mejnih prehodov. Pozitivna je rekreacija prekomejnega prebivalstva, ki v obravnavanem območju tudi veliko tešijo in dopolnjujejo dokaj skromen turistični promet iz drugih predelov SR Slovenije. Rekreacija prekomejnega prebivalstva krepi tudi turistični promet v obmorskih turističnih središčih. Vrednost te prekomejne rekreacije na posamezne elemente regionalnega razvoja bi bilo potrebno v posebni raziskavi podrobneje oceniti.

Negativni učinki meje na regionalni razvoj so vsekakor z mejo opredeljena obmejnost v tako dolgem obdobju, kar je bilo povezano z vojnimi pustošenji in splošno nesigurnostjo ter načrtnim zapostavljanjem teh predelov, ki prav zaradi tega že pred obema vojnama kažejo gospodarsko pasivnost in relativno gospodarsko ter populacijsko nazadovanje. Negativnih učinkov obmejnosti je seveda še veliko, zato območje pa je še posebej v ospredju izguba obeh naravnih središč, namesto katerih sta se razvili Nova Gorica in Koper, obe obmejno in periferno glede na občinski teritorij in glede na svoji mezoregionalni območji. Kot novo nastali središči se še vedno nista uspeli razviti do tiste stopnje, da bi v celoti vplivali na skladnejši regionalni razvoj.

Za celotno območje je značilna močna koncentracija vsega, prebivalstva, gospodarstva in infrastrukture. To doživlja tudi industrija in industrijska delovna mesta v največjih središčih. Samo pri Novi Gorici in v Kopru je prisotna najnovejša industrializacija tudi v sosednjih naseljih. Poleg teh ter Ajdovščine in Izole imajo ostala centralna naselja skromno razvito industrijo glede na število in strukturo delovnih mest, kar možnosti domačega prebivalstva za zaposlitev močno zožuje in sili v dnevno migracijo v največji dve središči ali kar v odseljevanje.

Modelu poselitve in demografskega razvoja ter urbanizacije najbolj sledi omrežje obrtnih obratov, ki je sopotnik urbanizacije in nastopa kot posledica in nosilec infrastrukturne opremljenosti prostora. Gostota obrtnikov upada z oddaljevanjem od središč, daleč najmočnejša koncentracija pa je okrog Nove Gorice in Kopra. Turizma in rekreacija sta tukaj pogojila nadpovprečno gostoto omrežje gostinjskih obratov.

Za trgovino veljata dve zakonitosti: dokaj dobro razvito omrežje osnovne oskrbe in izredno močna koncentracija trgovin v občinskih središčih. Obrobni in slabo poseljeni predeli trpijo ob tem seveda še vedno močno pomanjkanje osnovne oskrbe, kar pa je povezano z izredno redko poseljenostjo in ekonomičnostjo. Ker so slabo poseljena hribovita območja tudi prometno slabše dostopna, je v takšnih območjih trgovina, oziroma oskrba eden izmed ključnih problemov njihove nadaljnje vitalnosti. Še zlasti zato, ker način poselitve, kot je na primer v večjem delu idrijske občine, zelo redka naselja in tudi v izredno ozkih dolinah le posamezne kmetije ali zaselki, ekonomsko sploh ne opravičujejo odpiranja trgovin.

Na drugi strani je v občinskih središčih močno koncentrirana trgovina, ki je razen v obalnih središčih osredotočena v kmetijsko-koročno oskrbo domačega in prekomejnega prebivalstva, ter turistov.

Ta kratkoročna vrsta oskrbe je tukaj in še v majhnih trgovinskih krajih v mejnih prehodih nedvomno nadpovprečno razvita in sledi podobnemu razvoju v drugih državah ob odprti meji. Za domače in za tuje prebivalstvo pa je razkorak med razvitostjo kratkoročne in srednjeročne oskrbe veliko prevelik, za kar so različni razlogi. Med prvimi, je prekomejna oskrba našega prebivalstva, na drugi strani pa preslabo razvita in založena trgovina za srednje in dolgoročno oskrbo ni privlačevala prebivalstva tostran in onstran meje,

Palleg splošnih ovir za razvoj kmetijstva, predvsem slabe posestne strukture, v zahodni Sloveniji posodabljanje kmetijstva izredno ovira neustrezna socialna struktura kot posledica stihijskega gospodarskega (ne)razvoja, ki ga je še poglobljajal položaj ob do šestdesetih let zaprti meji.

Večji napor za ohranitev kmetijstva so bili vloženi predvsem v tolminski in ajdovski občini, kjer je skrb za kmetijsko infrastrukturo vsaj aktivirala tiste skromne delovne moči, ki so ostale doma. Idrijska občina je šele pred kratkim stopila na pot posodabljanja kmetijstva, to pa verjetno z večjim upanjem na uspeh zaradi boljše posestne strukture kot je v ostalih občinah Zahodne Slovenije.

Sestava odkupa kmetijskih produktov kaže, da so se izoblikovali proizvodni rajoni z usmerjenostjo v kmetijsko panogo, ki je optimalna naravnim pogojem. V večini primerov gre le za tovrsten videz, saj je ta usmerjenost tradicionalna, umaknila se je samo-oskrbna komponenta, ki je ob ugodnih letinah omogočala (skromno) prodajo večjih vrst kmetijskih produktov. Oblikovanje proizvodnih rajonov je posledica načrtne usmerjenosti v specializacijo (Goriška Brda), ali pa faza pred prenehanjem kmetijske dejavnosti zaradi ostarelosti kmečke delovne sile (velik del Zgornjega Posočja, Krasa, Šavrinskega gričevja).

O kritičnem položaju kmetijske proizvodnje in njenega vpliva na kulturno pokrajino govorijo podatki o zmanjševanju števila živine, predvsem goved, v zadnjem desetletju (1971-1981). Obsežna stalno naseljena območja se hitro zaraščajo z grmovjem in degradiranim gozdom, kar ni v prid ne kmetijstvu, gozdarstvu, turizmu in ne načelom splošnega ljudskega odpora.

Demografski razvoj kaže močno odvisnost od reliefa, koncentracijo v dolinah in ob obali ter dekoncentracijo v hribovitih predelih. Občini Idrija in Tolmin kažeta vseskozi neugoden trend razvoja prebivalstva, Sežana pa izboljšanje v zadnjem desetletju. Torej gre pri prvih dveh za izrazito hribovita območja, kjer se slabša tudi demografska struktura. Hitrejši in močnejši gospodarski razvoj centralnih krajev II. in večje stopnje, bi pomenil razvojne pole vsaj za ta naselja in tista bližnja naselja, kjer je dnevna migracija mogoča brez večjih težav pri premagovanju poti na delo. Glede na to, da je iz takšnih predelov večina mladega prebivalstva že odšlo in da je v njih le malo otrok, ki pa glede na anketne odgovore tudi v glavnem govorijo o odselitvi, je pričakovati še nadaljnje praznenje hribovitih predelov.

Poseljen prostor se bo še nadalje skrčil povsod tam, kjer so pogoji zelo slabi, kar pomeni izredno veliko strmine, izredno veliko odročnost in izredno velike razdalje od središč. Hitreje poteka razseljevanje čim bolj strm je relief. Na Krasu, v Vipavski dolini in deloma v Koprskih brdih se ta proces ^{že}ustavlja, v naslednjih se pojavlja kakršna koli oblika urbanizacije, odvisno od velikosti centralnega naselja. Kljub temu je urbanizacija še slaba, na kar kažejo demografske povsem negativni predeli v neposredni bližini središč.

Negativni prebivalstveni razvoj se bo nadaljeval povsod tam, kjer vprašanje dostopnosti do večjega središča, v kar je vključen tudi razvoj centralnih naselij od II. stopnje naprej ne bo v krajšem času rešeno in kjer bodo tudi v neposredni bližini večjih središč reliefne prilike skrajno neugodne, kot je to v primeru Koprskih brd.

Stopnja urbanizacije je sicer visoka tudi v občini Idrija, kjer pa skupaj z ajdovsko, tolminsko in sežansko občino absolutno neugodna, omejena na majhen prostor in je pravzaprav rezultat načina poselitve. Kjer je več ravnega sveta in se podeželska naselja večja, je ob skromnih občinskih središčih stopnja urbanizacije pač majhna. Prav ta stopnja urbanizacije kaže na nerazvitost centralnih naselij, ki so poleg tega deloma še periferne razporejena - Koper, Izola, Piran, Sežana, Nova Gorica in deloma Tolmin. Urbanizacija se le polagoma prostorsko širi.

Razlike v regionalnem razvoju so še vedno velike, meje so ostre in možnosti nadaljnjega razvoja so sila različne. Zato bi bilo treba skrbeti za skladnejši razvoj vseh centralnih naselij začeni s centralnimi kraji II. stopnje. Prometna povezanost še vedno zaostaja za potrebami prebivalstva. Poleg tega pa bi skupaj z dostopnostjo bilo potrebno ustvariti na celotnem za nadaljnje poselitve ustreznem območju za bivanje človeka dovolj kvalitetne pogoje.

Potrebno bi bilo zadržati poseljene tudi tiste manj udobne predele, ki se bodo ob nezadostni skrbi še naprej praznili. V te predele, ki so bistvenega pomena za SLO, bo treba vlóžiti več sredstev predvsem za njihovo prometno povezavo z središči, za boljšo infrastrukturo in za ustrezna delovna mesta.

Naravni pogoji so turistično visoko ovrednoteni, vendar razen ob obali mnogo premalo izkoriščeni. Marsikje bi lahko turistična izraba naravnih pogojev bistveno prispevala k hitrejšemu regionalnemu razvoju. Zato je prvi pogoj izgradnja ustrezne prometne infrastrukture. Prehodno bi bila potrebna kompleksna interdisciplinarna raziskava celotnega območja.

Literatura in viri

1. Manj razvita obmejna območja Zahodne Slovenije
Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani
Elaborat Ljubljana 1980 str. 267
Mirko Pak: Geografska problematika demografskega
razvoja industrije in oskrbnega omrežja v obmejnem
območju Zahodne Slovenije - Geographica Slovenica 12,
Ljubljana 1981, str. 107-139
2. Sveto zar Ilešič: Slovenske pokrajine - geografska
regionalizacija Slovenije - Geografski vestnik XLIV,
Ljubljana 1972, str. 9-19
3. Obmejna središča v funkciji oskrbe in potrošnje
prebivalstva tostran in onstran meje. Inštitut za
geografijo Univerze v Ljubljani - Elaborat - Ljubljana
1978, str. 52
4. Manj razvita obmejna območja - Inštitut za geografijo
Univerze v Ljubljani - Elaborat - Ljubljana 1980
5. Zgornje Posočje - 10. zborovanje slovenskih geografov
Ljubljana 1978
6. Julij Titl: Socialnogeografski problemi na kop-rskem
podeželju - Koper 1965
7. Dušan Plut: Koprsko Primorje in njegova valorizacija
za kmetijstvo in turizem - Magisterska naloga - Ljublja-
na 1976 - str. 141
8. Anton Ladava: Oris družbeno-ekonomskih problemov občine
Tolmin in osnovna izhodišča njenega razvoja - Zgornje
Posočje - Ljubljana 1978, str. 15-34
9. Vladimir Kokole: Centralni kraji v SR Sloveniji - Geografski
zbornik XII, Ljubljana 1971, str. 5-131
10. Vera Kokole: Pomen sodobnega razvoja slovenskih mest na
podeželju - Geografske značilnosti preobrazbe slovenskega
podeželja - Ljubljana 1982, str. 100-110.
11. Mirko Pak: regionalna struktura objektov oskrbe v SR Sloveniji
Geographica Slovenica 7, Maribor, str. 77-84

12. Socialnogeografski problemi nekaterih gospodarsko zaostalih področij Slovenije - Vojvoda Metod, Nekatera naselja Baške grape - Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, Ljubljana 1971 - Elaborat str. 7-23
13. Aljoša Berginc: Geografski oris Baške grape - Zgornje Posočje - Ljubljana 1980 str. 265-271
14. Aleksander Jakoš : Metode opredelitve podeželja - Geografske značilnosti preobrazbe podeželja - Ljubljana 1982 str. 31-40
15. Milan Orožen Adamič: geografski učinki potresov v letu 1976 v Sloveniji - Magisterska naloga, Ljubljana 1979 - str 158

TABELE

1. Število zaposlenih v industriji leta 1961 po občinah
2. Število zaposlenih v industriji leta 1978 po občinah
3. Dnevne migracije industrijske delovne sile 1979 leta
4. Poreklo industrijske delovne sile 1979 leta
5. Naselja po številu industrijskih delavcev
6. Obrtniki po skupinah 1978 leta
7. Struktura in gostota trgovin na prebivalca
8. Sevtava odkupa kmetijskih pridelkov leta 1980 v občinah Zahodne Slovenije
9. Indeks rasti števila goveda 1971-81 po krajih glede na število goved 1971
  - a. Občina Tolmin - indeks rasti števila goveda 1971-81 po krajih glede na število goved 1971
  - b. Občina Idrija in indeks rasti števila goveda 1971-81 po krajih glede na število goved 1981
  - c. Občina Nova Gorica - indeks rasti števila goved po krajih glede na število goved leta 1971
  - d. Občina Ajdovščina - indeks rasti števila goved po krajih glede na število goved 1911
  - e. Občina Sežana - indeks rasti števila goved po krajih glede na število goved 1911
  - f. Občina Koper - indeks rasti števila goved po krajih glede na število goved 1911
  - g. Občina Piran - indeks rasti števila goved po krajih glede na število goved 1911
  - h. Občina Izola - indeks rasti števila goved po krajih glede na število goved 1911
10. Gibanje števila prebivalstva KO med leti 1953-1981
11. Katastrske občine glede na gibanje števila prebivalstva 1913-81
12. Gibanje števila prebivalstva KO med 1971-81
13. Katastrske občine glede na gibanje števila prebivalstva med 1971-81
14. Naselja glede na gibanje števila prebivalstva med leti 1953-81 in 1971-81

15. Gibanje števila prebivalstva 1971-81 glede na velikost naselij 1981
16. Naselja glede na novogradnje v obdobju 1971-81 in glede na gibanje števila prebivalstva 1953-81
17. Naselja glede na novogradnje 1971-81 in glede na št. prebivalcev.
18. Prebivalstvo naselij po številu prebivalcev 1981 in številu točk
19. Naselja po številu prebivalcev 1981 in številu točk

SEZNAM KART:

1. Obrtniki I.
2. Obrtniki II.
3. Obrtniki III.
4. Struktura trgovin
5. Razmestitev trgovine 1978
6. Gibanje števila prebivalstva 1953-81
7. Gibanje števila prebivalstva 1971-81
8. Razvoj prebivalstva in urbanizacija 1953-81

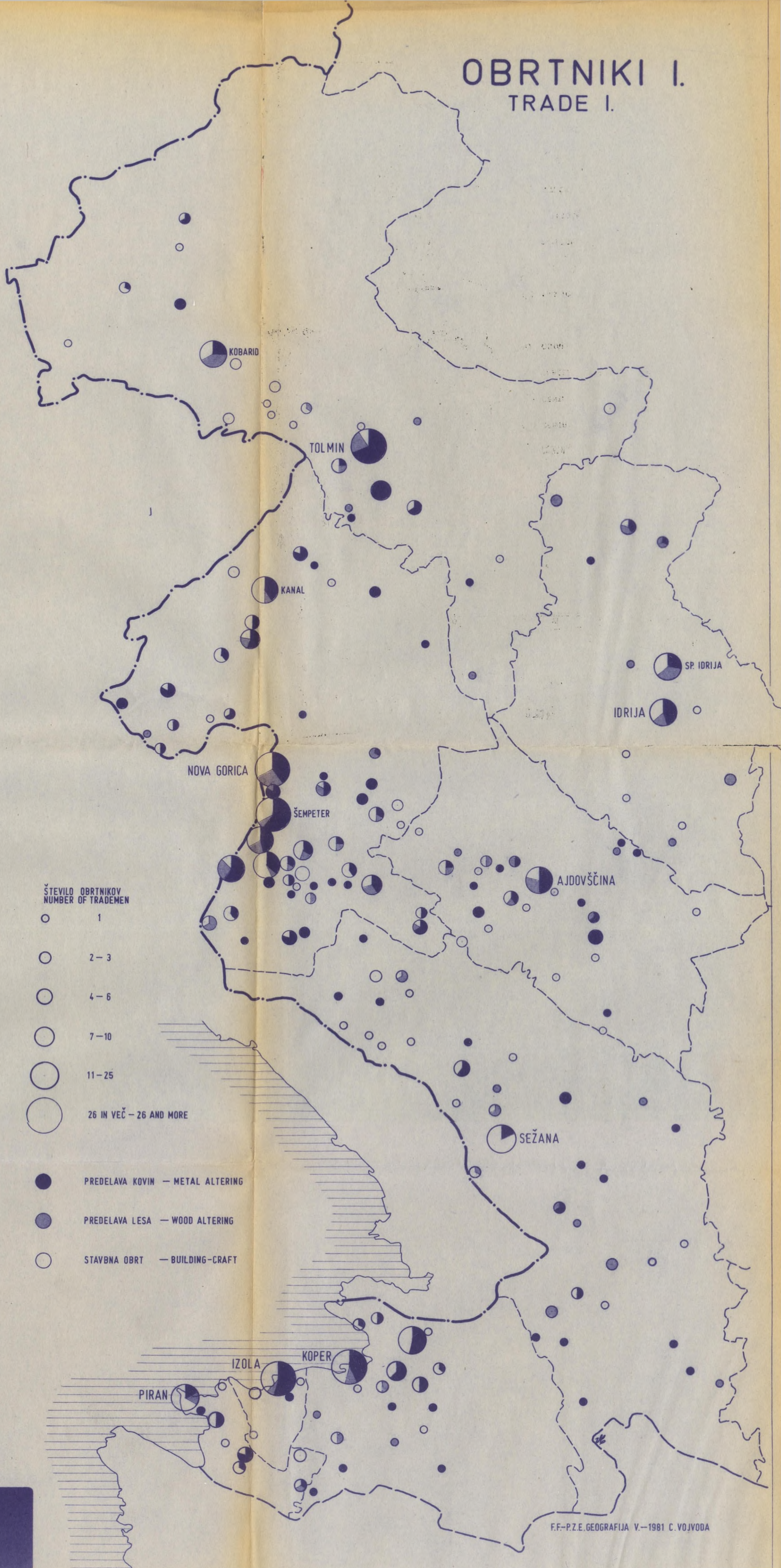

K A Z A L O

	Stran
UVOD	1
Izhodišča in namen raziskave	1
Metodologija in potek raziskovanja	2
NEKATERE OSNOVNE ZNAČILNOSTI OBRAVNAVANE	
POKRAJINE	5
GOSPODARSKO-GEOGRAFSKI ELEMENTI REGIONALNEGA	
RAZVOJA	7
UVOD	7
Funkcija industrije v regionalnem razvoju	8
Dnevna migracija industrijske delovne sile	17
Obrt kot sestavina infrastrukturne opremljenosti	
prostora	28
Trgovina kot element prostorskega razvoja	36
Pomen kmetijstva v regionalnem razvoju	41
Gibanje števila goved po krajih v obdobju	
1971-1981	42
Nekatere značilnosti kmetijstva v Zahodni	
Sloveniji	45
Živinoreja in regionalni razvoj	51
ANALIZA DEMOGEOGRAFSKEGA RAZVOJA	57
Gibanje števila prebivalstva 1953-1981	58
Gibanje števila prebivalstva 1953-61, 1961-71 in	
1971-81	70
Razvoj prebivalstva med leti 1971-81	73
STANOVANJSKA GRADNJA V FUNKCIJI URBANIZACIJE	84
SINTEZA	94
ZAKLJUČKI	103
LITERATURA	109
SEZNAM TABEL	111
SEZNAM KART	113

OBRITNIKI I. TRADE I.

ŠTEVILO OBRITNIKOV
NUMBER OF TRADESMEN

- 1
- 2-3
- 4-6
- 7-10
- 11-25
- 26 IN VEČ - 26 AND MORE

- PREDELAVA KOVIN - METAL ALTERING
- PREDELAVA LESA - WOOD ALTERING
- STAVBNA OBRIT - BUILDING-CRAFT

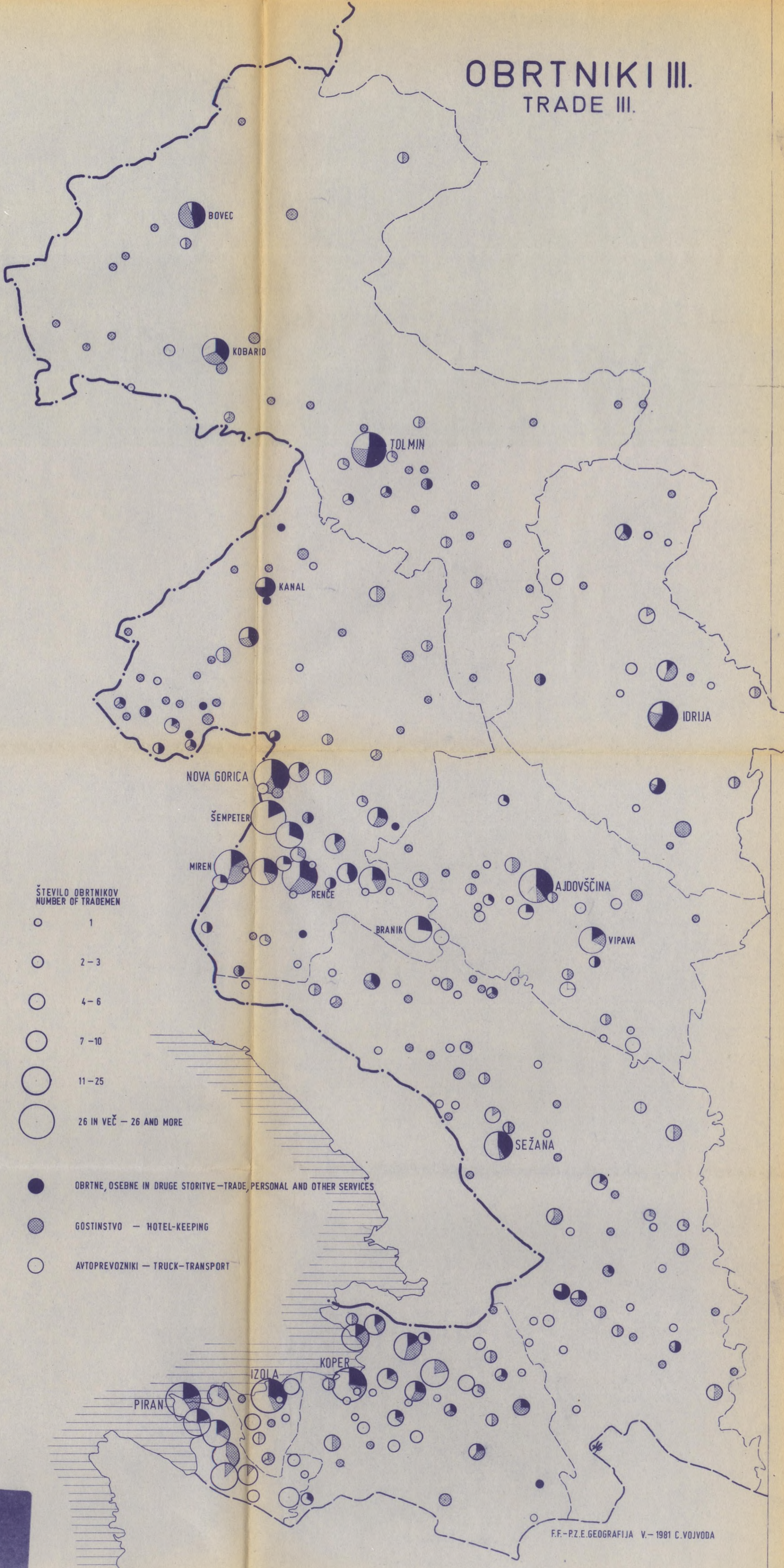

OBRTNIKI II.

OBRTNIKI III. TRADE III.

ŠTEVILO OBRTNIKOV
NUMBER OF TRADESMEN

- 1
- 2-3
- 4-6
- 7-10
- 11-25
- 26 IN VEČ - 26 AND MORE

- OBRTNE, OSEBNE IN DRUGE STORITVE - TRADE, PERSONAL AND OTHER SERVICES
- GOSTINSTVO - HOTEL-KEEPING
- AVTOPREVOZNIKI - TRUCK-TRANSPORT

STRUKTURA TRGOVIN

STRUCTURE OF SHOPS

ŠTEVILO TRGOVIN

101 — 150

76 — 100

51 — 75

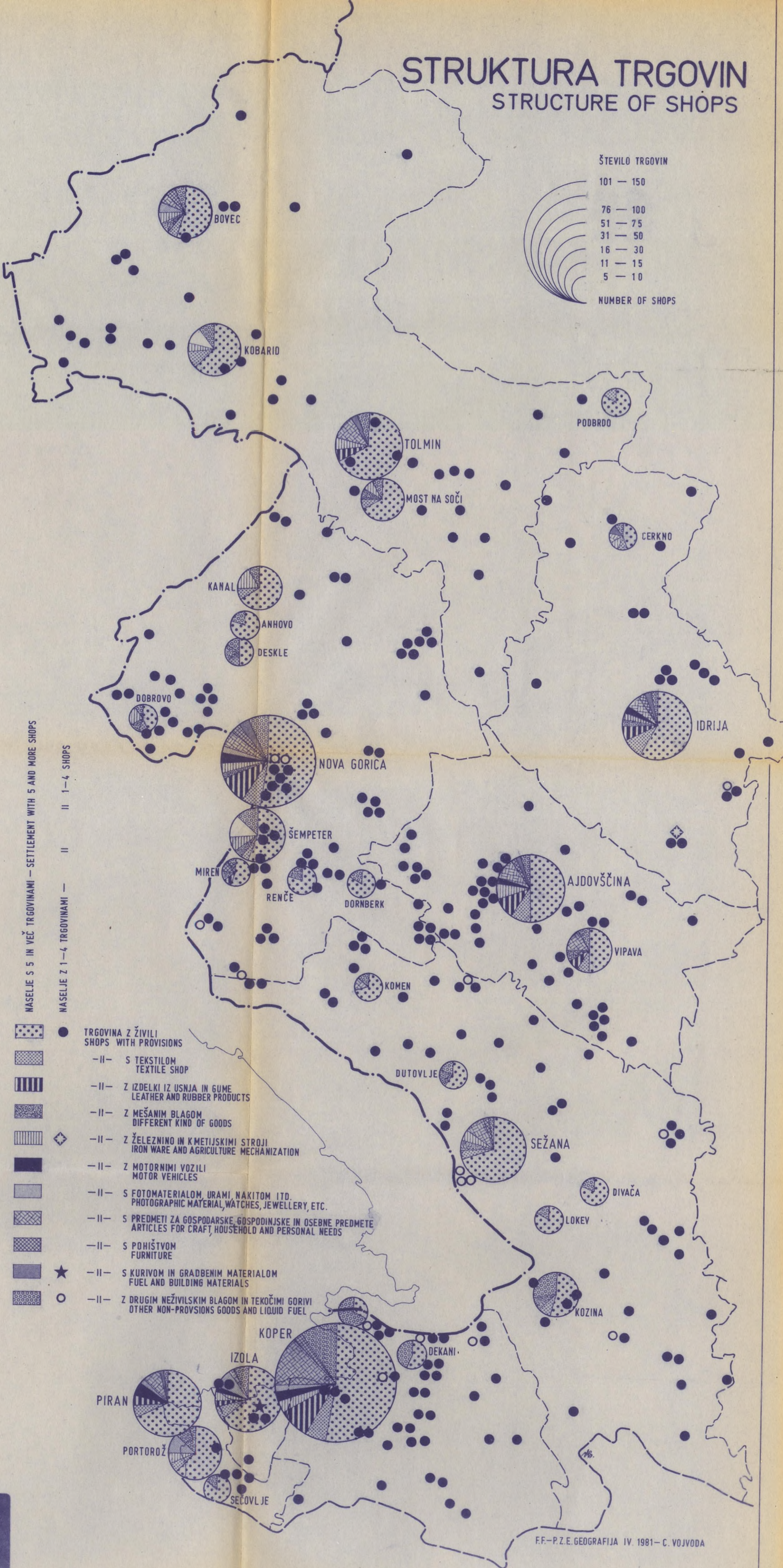
31 — 50

16 — 30

11 — 15

5 — 10

NUMBER OF SHOPS

NASELJE S 5 IN VEČ TRGOVINAMI — SETTLEMENT WITH 5 AND MORE SHOPS

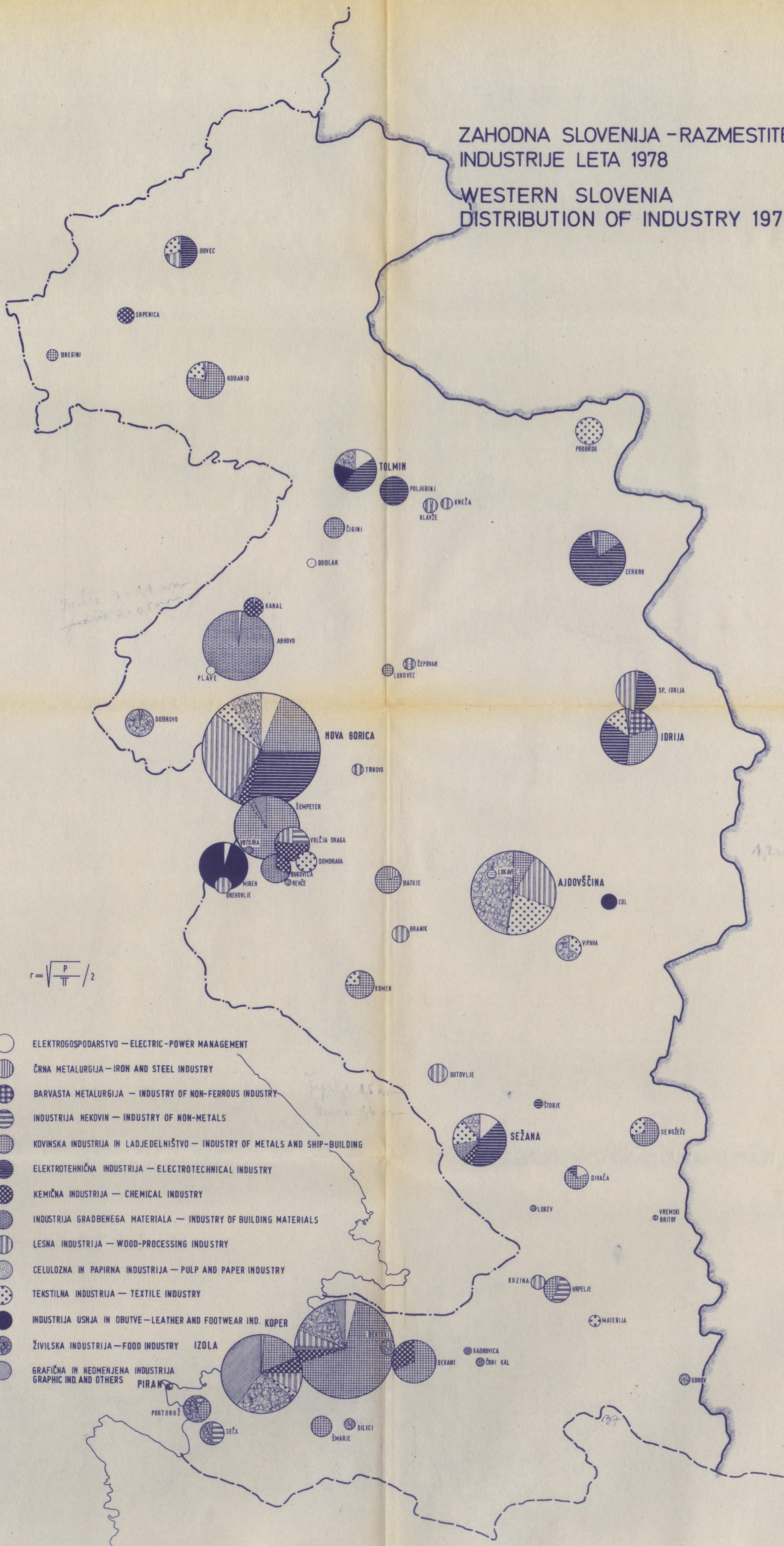
NASELJE Z 1-4 TRGOVINAMI — II 1-4 SHOPS

- TRGOVINA Z ŽIVILI
SHOPS WITH PROVISIONS
- S TEKSTILOM
TEXTILE SHOP
- Z IZDELKI IZ USNJA IN GUME
LEATHER AND RUBBER PRODUCTS
- Z MEŠANIM BLAGOM
DIFFERENT KIND OF GOODS
- ◆ Z ŽELEZNINO IN KMETIJSKIMI STROJI
IRON WARE AND AGRICULTURE MECHANIZATION
- Z MOTORNIMI VOZILI
MOTOR VEHICLES
- S FOTOMATERIALOM, URAMI, NAKITOM I.TD.
PHOTOGRAPHIC MATERIAL, WATCHES, JEWELLERY, ETC.
- S PREDMETI ZA GOSPODARSKE, GOSPODINJSKE IN OSEBNE PREDMETE
ARTICLES FOR CRAFT, HOUSEHOLD AND PERSONAL NEEDS
- S POHIŠTVOM
FURNITURE
- ★ S KURIVOM IN GRADBENIM MATERIALOM
FUEL AND BUILDING MATERIALS
- Z DRUGIM NEŽIVILSKIM BLAGOM IN TEKOČIMI GORIVI
OTHER NON-PROVISIONS GOODS AND LIQUID FUEL

ZAHODNA SLOVENIJA - RAZMESTITEV
INDUSTRIJE LETA 1978

WESTERN SLOVENIA
DISTRIBUTION OF INDUSTRY 1978

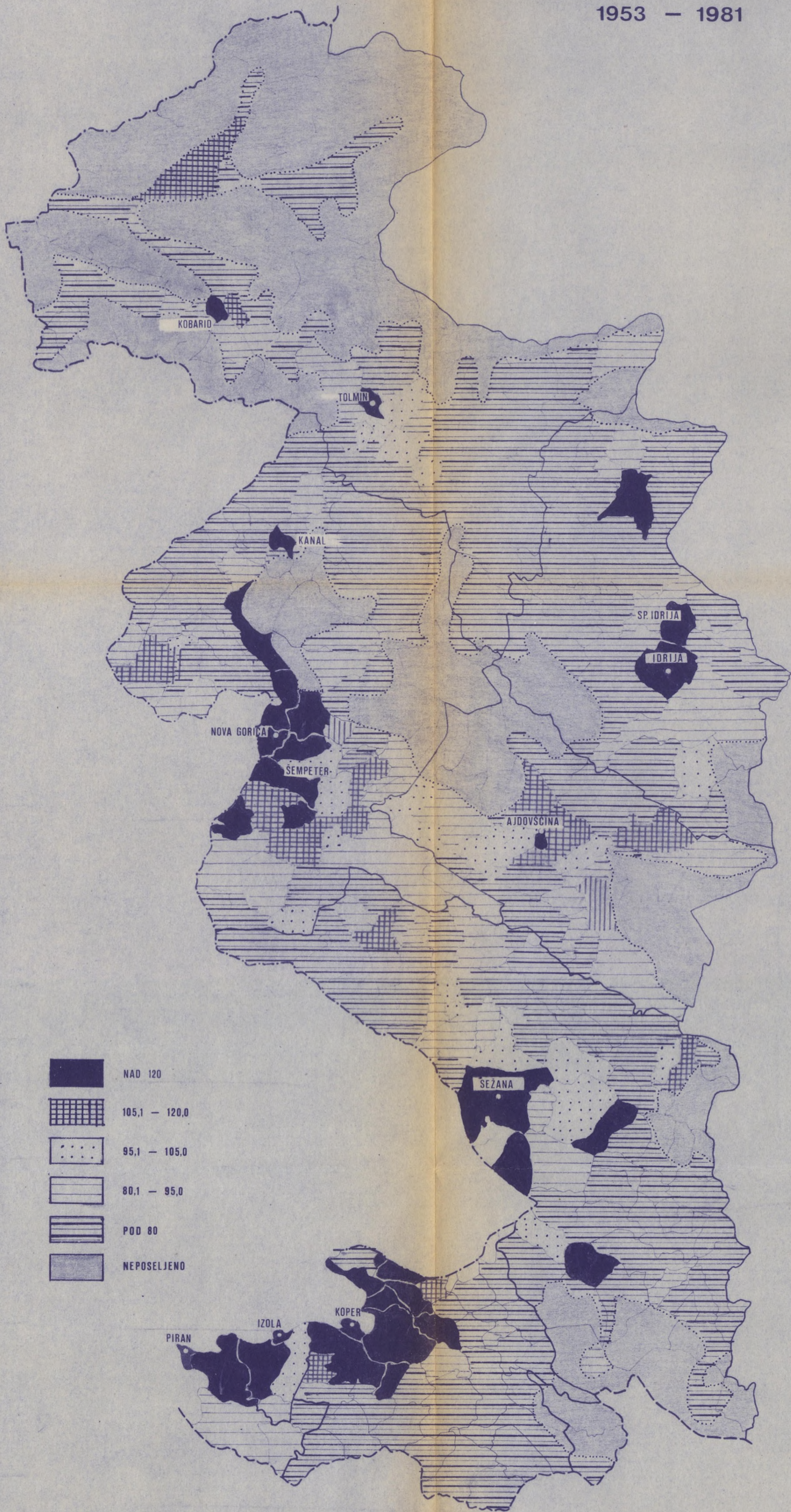
$$r = \sqrt{\frac{P}{II}} / 2$$

- ELEKTROGOSPODARSTVO — ELECTRIC-POWER MANAGEMENT
- ▨ ČRNA METALURGIJA — IRON AND STEEL INDUSTRY
- ▩ BARVSTA METALURGIJA — INDUSTRY OF NON-FERROUS INDUSTRY
- ▧ INDUSTRIJA NEKOVIN — INDUSTRY OF NON-METALS
- ▦ KOVINSKA INDUSTRIJA IN LADJEDELNIŠTVO — INDUSTRY OF METALS AND SHIP-BUILDING
- ▥ ELEKTROTEHNIČNA INDUSTRIJA — ELECTROTECHNICAL INDUSTRY
- ▤ KEMIČNA INDUSTRIJA — CHEMICAL INDUSTRY
- ▣ INDUSTRIJA GRADBENEGA MATERIALA — INDUSTRY OF BUILDING MATERIALS
- ▢ LESNA INDUSTRIJA — WOOD-PROCESSING INDUSTRY
- CELULOZNA IN PAPIRINA INDUSTRIJA — PULP AND PAPER INDUSTRY
- TEKSTILNA INDUSTRIJA — TEXTILE INDUSTRY
- INDUSTRIJA USNJA IN OBUVJE — LEATHER AND FOOTWEAR IND. KOPER
- ◐ ŽIVILSKA INDUSTRIJA — FOOD INDUSTRY IZOLA
- ◑ GRAFIČNA IN NEOMENJENA INDUSTRIJA — GRAPHIC IND. AND OTHERS PIRAN

ZAHODNA SLOVENIJA — GIBANJE ŠTEVILA PREBIVALSTVA

1953 — 1981

ZAHODNA SLOVENIJA -
 GIBANJE ŠTEVILA PREBIVALSTVA 1971-1981

REGIONALNI RAZVOJ V ZAHODNI SLOVENIJI

Centralnost naselij, razvoj prebivalstva, urbanizacija

0 5 10 15 20 km

CENTRALNOST NASELIJ

- CENTRI
- CENTRALNE VASI
- SUBCENTRALNE VASI
- OSTALA NASELJA

RAZVOJ PREBIVALSTVA 1953/81, 1971/81 IN URBANIZACIJA

- 1-5 TOČK
- ◐ 6-8 TOČK
- ◑ 9-11 TOČK
- ◒ 12-14 TOČK
- 15 TOČK IN VEČ

OBMOČJA PO RAZVOJU PREBIVALSTVA, URBANIZACIJI IN GOSTOTI POSELITVE

- NAZADOVANJE, REDKA POSELITEV
- ▨ PRETEŽNO NAZADOVANJE, GOSTEJŠA POSELITEV
- ▩ STAGNACIJA, GOSTA POSELITEV
- ▧ OSAMLJENA SREDIŠČA
- ▦ MANJŠA KONCENTRACIJA
- ▤ PORAST, URBANIZACIJA, KONCENTRACIJA